

**ჩინეთის, ევროკავშირისა და
საქართველოს ურთიერთკავშირი:
ეკონომიკური და პოლიტიკური
ურთიერთობების ანალიზი**

ჩინეთის, ევროკავშირისა და საქართველოს ურთიერთკავშირი: ეკონომიკური და პოლიტიკური ურთიერთობების ანალიზი

რედაქტორი: **გიორგი ხიშტოვანი**

ავტორები: **ირაკლი სირბილაძე,
მიხეილ მღებრიშვილი**

რეცენზენტები: **ეკატერინე ქარდავა,
გიორგი პაპავა**

კვლევითი ასისტენტი: **გიორგი წულაია**

წინასწარმეტყველება

საქართველოს დომოუკიდებელ სახელმწიფოდ ფორმირების შემდეგ 30 წელი გავიდა. 2020 წლის მდგომარეობით, შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს სახელმწიფოს მიერ მოხდა ქვეყნის განვითარების პოლიტიკური და ეკონომიკური მოდელის ძირითადი ჩარჩოს ფორმირება. ერთი მხრივ, ეს გახლავთ საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკური პრიორიტეტი განვერიანდეს ევროკავშირში და ნატოში; განავითაროს სტრატეგიული პარტნიორობა ამერიკის შეერთებულ შტატებთან და შექმნას ევროპული, სამართლის უზენაესობაზე ორიენტირებული დემოკრატიული სახელმწიფო. განვითარების ამ გეზისკენ გადადგმული ერთ-ერთი უმთავრესი ნაბიჯი გახლდათ 2014 წლის ივნისში, საქართველოს ევროკავშირთან ასოციაციის შესახებ შეთანხმებას ხელმოწერა. მეორე მხრივ, საქართველოს სახელმწიფომ საკუთარი ეკონომიკური განვითარების საფუძვლად ღია ტიპის, საბაზრო პრინციპებზე დაფუძვებული (აპოლიტიკური) ეკონომიკის მოდელი შეარჩია და ამ პროცესში, სავაჭრო პოლიტიკის ქვაკუთხედად, თავისუფალი ვაჭრობის პრინციპები აირჩია. ორი უმნიშვნელოვანესი შეთანხმდება, რომელიც საქართველოს სახელმწიფოს არჩეულ ეკონომიკურ განვითარების ტრაექტორიას ხდის ცხადს და მაღალი ალბათობით, მის შესაძლო წარმატებაზე მოახდენს მნიშვნელოვან გავლენას, გახლავთ ევროკავშირთან 2014 წლის ივნისში ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება (DCFTA) და 2017 წლის მაისს ხელმოწერილი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებას (FTA) ჩინეთთან.

ამავდროულად, უკანასკნელ 30 წელიწადში მნიშვნელოვნად შეიცვალა მსოფლიო წესრიგი. განსაკუთრებით, აღსანიშნავია ჩინეთის როლის ზრდა მსოფლიო ეკონომიკურ და პოლიტიკურ პროცესებზე. შეიძლება ითქვას, რომ საერთაშორისო ურთიერთობებში ჩინეთის გაზრდილმა როლმა წამყვან დასავლურ ქვეყნებთან და ინსტიტუტებთან სტრატეგიული სამხედრო, პოლიტიკური და ეკონომიკური კონკურენციას დაუდო საფუძველი. ჩინეთი საკუთარ თავს წარმოაჩენს როგორც წამყვან განვითარებად ქვეყანას; წარადგენს განვითარების მისეულ მოდელს და მიზნად მრავალპოლუსიანი საერთაშორისო წესრიგის დამყარებას ისახავს. მიუხედავად იმისა, რომ ჩინეთისა და ევროკავშირის გაცხადებული სურვილი სტრატეგიული პარტნიორობის განვითარებაა, ჩინეთის ჩართულობა ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან, ისევე როგორც დასავლეთ ბალკანეთისა და აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებთან, აქტუალურს ხდის ეკონომიკისა და ღირებულებით სფეროებში ჩინეთსა და ევროკავშირს შორის არსებულ კონკურენციის საკითხს.

საქართველოს სახელმწიფოს გეოგრაფიული მდებარეობამ, ასევე, მისი შერჩეული პოლიტ-ეკონომიკური მოდელის განვითარების ტრაექტორიამ და მსოფლიოში ჩინეთის როლის გაზრდამ, გააჩინა კითხვები, რომელიც ჩავთვალეთ, რომ დამატებით შესწავლას საჭიროებს. უპირველეს ყოვლისა, ჩვენი სურვილი იყო, შეგვეფასებინა, რა გავლენა შეიძლება ჰქონდეს ჩინეთთან, განსაკუთრებით ეკონომიკური ურთიერთობების გაძლიერებას, საქართველოს ევროპულ პოლიტიკურ კურსზე. ამავდროულად, იმის გათვალისწინებით, რომ ერთი მხრივ, ევროკავშირთან DCFTA-ს

ამოქმედებიდან უკვე ხუთი წელი გავიდა, ხოლო ჩინეთთან FTA-ის ამოქმედებიდან ორი წელი, საინტერესოდ ჩავთვალეთ ექს-პოსტ ანალიზის ჩატარება, იმის გასარკვევად, თუ რა ზემოქმედება იქონია ევროკავშირთან და ჩინეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებებმა საქართველოს ეკონომიკაზე. ექს-პოსტ ანალიზის მიზანს წარმოადგენდა იმის დადგენა, თავისუფალ ვაჭრობაზე დაფუძნებული ეკონომიკური განვითარების პარადიგმის პირობებში, რა პირველადი შედეგები აღინიშნება მარკო და სექტორულ დონეზე. ჩვენს ინტერესს აძლიერებდა ის გარემოება, რომ საქართველო აგრძელებს მუშაობას თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების მიმართულებით (მაგ. ისრაელთან და ინდოეთთან) და მნიშვნელოვანია, ვიცოდეთ იმ შესაძლო შესაძლებლობებისა და საფრთხეების შესახებ, რომლებიც უკავშირდება მომავალში საქართველოს მიერ სხვა ქვეყნებთან დადებულ თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებებს.

ჩვენი ინტერესის შესაბამისად, ჩვენი კომპენდიუმის პირველი ნაშრომი („ჩინეთ - საქართველოს ურთიერთობები საქართველოს დასავლური გზის კვლადკვალ: მზარდი, თუმცა შეზღუდული პარტნიორობა?“) განიხილავს ჩინეთ-საქართველოს ურთიერთობებს. ნაშრომი აფასებს, თუ როგორ ხედავენ ჩინეთი და საქართველო ორმხრივ ურთიერთობებს და რა შესაძლო ფაქტორები აფერხებს სიღრმისეულ პარტნიორობას, იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველო პარალელურად ცდილობს კონკრეტულად ევროკავშირთან და ზოგადად დასავლურ ინსტიტუტებთან და სახელმწიფოებთან ახლო ურთიერთობების დამყარებას, ჩინეთის მიერ შემოთავაზებული მოდელი კი დასავლური ლიბერალური წესრიგის ალტერნატივას წარმოადგენს. ხოლო, მეორე ნაშრომის („ევროკავშირსა და ჩინეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების ეკონომიკური ანალიზი“) მიზანს წარმოადგენდა, გაგვერკვია, თუ საქართველოსთვის, კეთილდღეობის თვალსაზრისით, რამდენად სარგებლის მომტანი აღმოჩნდა ერთი მხრივ, ევროკავშირთან გაფორმებული DCFTA და მეორე მხრივ, ჩინეთთან გაფორმებული FTA და ხომ არ შეიძლება, დროის მოკლე პერიოდის მიუხედავად, პირველი დასკვნების გაკეთება, თუ ვისთან და რა ტიპის ეკონომიკურ ინტეგრაციას უწყობს ხელს ვაჭრობის აღნიშნული მოდელი.

ივლისი, 2020
თბილისი, საქართველო

**ჩინეთ-საქართველოს
ურთიერთობები საქართველოს
დასავლური გზის კვალდაკვალ:
მზარდი, თუმცა შეზღუდული
პარტნიორობა?**

ავტორი: ირაკლი სირბილაძე

სარჩევი

შემაჯამებელი მიმოხილვა	7
შესავალი	8
ჩინეთი და ევროკავშირი: პარტნიორები თუ კონკურენტები?	10
საქართველოს საგარეო პოლიტიკა: დემოკრატიული დასავლეთი როგორც დანიშნულება	13
ჩინეთ-საქართველოს ურთიერთობები: მზარდი თუმცა შეზღუდული პარტნიორობა?	16
მზარდი საქართველო-ჩინეთის პარტნიორობის შემაფერხებელი ფაქტორები: დისკუსია	19
დასკვნა	26

საერთაშორისო ურთიერთობებში ჩინეთის გაზრდილმა როლმა წამყვან დასავლურ ქვეყნებთან და ინსტიტუტებთან სტრატეგიულ სამხედრო, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ კონკურენციას დაუდო საფუძველი. ჩინეთი საკუთარ თავს წარმოაჩენს როგორც წამყვან განვითარებად ქვეყანას; წარადგენს განვითარების მისეულ მოდელს და მიზნად მრავალპოლუსიანი საერთაშორისო წესრიგის დამყარებას ისახავს.

ჩინეთის აღმავალი ეკონომიკური ძალაუფლება მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილში, მათ შორის ევროპაში, მზარდ ეკონომიკურ და პოლიტიკური აქტივობებში გამოიხატა. მიუხედავად იმისა, რომ ჩინეთისა და ევროკავშირის გაცხადებული სურვილი სტრატეგიული პარტნიორობის განვითარებაა, განსხვავებები შესამჩნევია, განსაკუთრებით ეკონომიკურ და ნორმატიულ სფეროებში. ევროკავშირის წევრი ქვეყნები ღირებულად მიიჩნევენ დემოკრატიას, ადამიანის უფლებებსა და სამართლის უზენაესობას, ჩინეთი კი ჩინეთის კომუნისტური პარტიის მიერ მართული ავტორიტარული სახელმწიფოა.

ჩინეთის ჩართულობა ევროკავშირის წევრ ქვეყნებთან, ისევე როგორც დასავლეთ ბალკანეთისა და აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებთან, აქტუალურს ხდის ეკონომიკისა და ღირებულებით სფეროებში ჩინეთსა და ევროკავშირის შორის არსებულ კონკურენციის საკითხს. ბოლო დროს, საქართველოს – აღმოსავლეთის პარტნიორობის ქვეყანა, რომელსაც ევროკავშირთან ახლო პარტნიორობა აკავშირებს – ეკონომიკაში ჩინეთის როლი გაიზარდა. ეს ინვეს ინტერესს საქართველო-ჩინეთის პარტნიორობის ხასიათისა და მისი მომავლის, ისევე როგორც ეკონომიკური დამოკიდებულების პოლიტიკურ დამოკიდებულებად შესაძლო გადაქცევის მიმართ.

საქართველოსა და ჩინეთის ურთიერთობები აქამდე ძირითადად ეკონომიკურ სფეროდნა შეზღუდული და დასვლილია ძირეული პოლიტიკური ასპექტისგან. უფრო ღრმა პოლიტიკური კავშირების არარსებობის საფუძველი ჩინეთის მიერ რუსეთთან სტრატეგიული ურთიერთობების საქართველოს წინაშე მდგარი საგარეო და უსაფრთხოების გამოწვევებზე მაღლა დაყენებაა. საქართველოს ისტორიული იდენტიფიცირება დემოკრატიულ ევროპასთან და დასავლეთთან ისევე როგორც დემოკრატიზაციის გაცხადებული ამბიცია ავტორიტარულ ჩინეთთან პოლიტიკურ ინტერაქციას დამატებით აფერხებს. გეოპოლიტიკური ფაქტორები ასევე ზღუდავენ ჩინეთის შესაძლებლობას საქართველოსთან ყოვლისმომცველი და სტრატეგიული პარტნიორობა დაამყაროს.

ჩინეთი, თავის მხრივ, საქართველოს ინსტრუმენტალურად აღიქვამს – როგორც ჩინეთის ევროპასთან და დანარჩენ მსოფლიოსთან დაკავშირების გეოპოლიტიკური ამბიციის განხორციელების საშუალებად. საქართველოს პრიორიტეტულ ჩინეთთან ურთიერთობების ეკონომიკურ სფერომდე შეზღუდვაა. ჩინეთის გეოპოლიტიკურ პოზიციონირებაში საქართველოს შემდგომი როლი ჩინეთის სარტყლისა და გზის ინიციატივის წარმატებაზე დამოკიდებული. თუმცა, ინიციატივის მომავლის მიუხედავად, ჩინეთ-საქართველოს გაფართოებულ პარტნიორობას ხელს ჩინეთის საკუთარი პოლიტიკები და მიდგომები უშლის.

გასული სამი ათწლეულის მანძილზე, საერთაშორისო პოლიტიკა შეიცვალა. დიდი ძალების პოლიტიკა, რომელმაც, როგორც მიიჩნეოდა, საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად უკანა ფონზე გადაინაცვლა, კვლავ აქტუალური გახდა, რამდენადაც ჩინეთმა და რუსეთმა დასავლური საერთაშორისო წესრიგის კითხვის ნიშნის ქვეშ დაყენება დაიწყეს. ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და ჩინეთს შორის ხშირად განხილული დიდი ძალების დაპირისპირება უკვე საერთაშორისო პოლიტიკური ცხოვრების ფაქტი გახდა.

ყველა ფაქტორის გათვალისწინებით, ამერიკის შეერთებული შტატების შემდეგ ჩინეთი გლობალურ დონეზე პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო თვალსაზრისით ყველაზე ძლიერი მოთამაშეა და ამერიკის ჰეგემონიის მეტოქედ მიიჩნევა. მიუხედავად იმისა, რომ ჩინეთი არსებულ გლობალურ ეკონომიკურ ინსტიტუტებში მონაწილეობს, მან საფუძველი ჩაუყარა ახალ ინსტიტუტებსა და სტრატეგიულ პროექტებს როგორებიცაა სარტყლისა და გზის ინიციატივა და აზიის ინფრასტრუქტურის საინვესტიციო ბანკი.¹

ჩინეთმა, სიდიდით მეორე ეკონომიკამ, უკვე მოილაპარაკა ან მოლაპარაკებებს აწარმოებს თავისუფალ სავაჭრო შეთანხმებებზე ამერიკის შეერთებულ შტატებთან, ევროკავშირთან და აზიის სახელმწიფოებთან. გლობალური სამხედრო დანახარჯებით ჩინეთი ჩამორჩება მხოლოდ ამერიკას², ხოლო მისი გავლენა ტექნოლოგიის სფეროში მზარდია.³

ჩინეთის აღმასვლამ ამერიკის შეერთებულ შტატებთან და ევროკავშირთან გარდაუვალი კონკურენცია გამოიწვია. ამ მხრივ საგულისხმოა ჩინეთის თანამშრომლობა ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის სახელმწიფოებთან და ჩინეთის ძალისხმევა გაზარდოს კავშირები აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებთან.

წინამდებარე პოლიტიკის დოკუმენტი მიზნად ისახავს შეისწავლოს ჩინეთ-საქართველოს ურთიერთობები. საქართველოსა და ჩინეთის ეკონომიკური ურთიერთობები განსაკუთრებული შესწავლის საგანი გახდა⁴, თუმცა შეიმჩნევა კვლევის ნაკ-

¹ Frazier, M. (2018). China on the Global State: Introduction. The Sage Handbook of Contemporary China. p.444

² Stockholm International Peace Research Institute. (2020). SIPRI Factsheet April 2020. ხელმისაწვდომია: https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-04/fs_2020_04_milex_0_0.pdf,

³ Schneider-Petsinger, M et al. (2019). US-China Strategic Competition: The Quest for Global Technological Leadership. ხელმისაწვდომია: <https://www.chathamhouse.org/publication/us-china-strategic-competition-quest-global-technological-leadership>

⁴ ძილეთ: Khishtovani, G, et al. (2019). The Belt and Road Initiative in the South Caucasus Region. Emerging Markets Forum, pp.33-51, ხელმისაწვდომია: https://pmcresearch.org/policypapers_file/09675c8b70d3843da.pdf; Zabakhidze, M, et al. (2019). Connectivity, Trade and Financial Integration of the South Caucasus Via the Belt and Road Initiative (BRI). Caucasus Analytical Digest, No.111, pp.3-9, ხელმისაწვდომია: https://pmcresearch.org/policypapers_file/6a7b5dd7a8a1a994b.pdf; Zabakhidze, M and Beradze, R. (2017). Georgia as a Transit Hub and its Increasing Potential in the Implementation of the Belt and Road Initiative. PMC Research Center. ხელმისაწვდომია: http://www.research.pmcg-i.com/policypapers_file/9b745c8b710912f64.pdf; Charaia, V and Papava, V. (2017). Belt and Road Initiative: Implications for Georgia and China-Georgia Economic Relations. China International Studies, 67, pp.122

ლებობა⁵ იმასთან დაკავშირებით თუ როგორ ხედავენ ჩინეთი და საქართველო ორმხრივ ურთიერთობებს და რა შესაძლო ფაქტორები აფერხებს სიღრმისეულ პარტნიორობას. საკითხის განხილვა მნიშვნელოვანია იმდენად რამდენადაც საქართველო ცდილობს კონკრეტულად ევროკავშირთან და ზოგადად დასავლურ ინსტიტუტებთან და სახელმწიფოებთან ახლო ურთიერთობების დამყარებას, ჩინეთის მიერ შემოთავაზებული მოდელი კი დასავლური ლიბერალური წესრიგის საპირისპიროა.

პოლიტიკის დოკუმენტის სტრუქტურა შემდეგნაირია. პირველი ნაწილში დოკუმენტი მიმოიხილავს ევროკავშირისა და ჩინეთის ურთიერთობებს იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველოს ევროკავშირთან მზარდი პოლიტიკური და ეკონომიკური კავშირები გააჩნია. მეორე ნაწილი საქართველოს საგარეო პოლიტიკაში მუდმივ ფაქტორებს და ერის მშენებლობის ძალისხმევებს განიხილავს. მესამე ნაწილი საქართველო-ჩინეთის ურთიერთობებში არსებულ მდგომარეობას მიმოიხილავს. დოკუმენტის დასკვნით ნაწილში კი გაანალიზებულია ის ხელისშემშლელი ფაქტორები რაც სიღრმისეულ ჩინურ-ქართულ ურთიერთობებს აფერხებს.

⁵ გამონაკლისია ჯოზეფ ლარსენის მიერ ჩინურ-ქართული ურთიერთობების განხილვა, ხელმისაწვდომია: <http://gip.ge/georgia-china-relations-geopolitics-belt-road/>

ჩინეთი და ევროკავშირი: პარტნიორები თუ კონკურენტები?

ჩინეთი და ევროკავშირი განვითარების სხვადასხვა მოდელსა და ქვეყნის სტანდარტს სთავაზობენ. ევროკავშირის გლობალური აქტორობის საფუძველი დემოკრატიის, ადამიანის უფლებებისა და მშვიდობის ერთგულებაა. ევროკავშირის საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის გლობალური სტრატეგია აღნიშნავს, რომ ევროკავშირი „ერთგულია საერთაშორისო სამართალზე დაფუძნებული გლობალურ წესრიგის, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანის უფლებებს, მდგრად განვითარებას და გლობალურ საერთო სიკეთეებზე განგრძობად წვდომას“.⁶

მეორეს მხრივ, კომუნისტური პარტიის მიერ მართული ჩინეთი თავს განვითარებად ქვეყანად წარმოაჩენს, რომელსაც განვითარების უნიკალური მოდელი გააჩნია. ქვეყნის შიგნით სოციალიზმის ჩინური მახასიათებლებით შენების პარალელურად, საერთაშორისო დონეზე ჩინეთი მიზნად „კაცობრიობის საერთო მომავლის საზოგადოების შექმნას“ ისახავს.⁷ ჩინეთი მხარს უჭერს მრავალპოლუსიან საერთაშორისო წესრიგს რომელიც ეფუძნება თანამშრომლობას ვიდრე კონფლიქტს, ხოლო გაცხადებულად ეწინააღმდეგება „ძალაუფლების პოლიტიკას, ჰეგემონიას და სხვა ქვეყნების შიდა საქმეებში ჩარევას“.⁸ ეკონომიკურად, ჩინეთი თავისუფალი ვაჭრობის ერთგულია, უარყოფს პროტექციონიზმს და ხელს უწყობს ეკონომიკურ გლობალიზაციას.⁹ 2012 წელს ჩინეთმა საუკუნის ორი მიზანი გამოაქვეყნა: 2021 წლისთვის შექმნას „ყველა თვალსაზრისით ზომიერად აყვავებული საზოგადოება“ და 2049 წლისთვის განავითაროს „თანამედროვე სოციალისტური ქვეყანა, რომელიც არის აყვავებული, ძლიერი, დემოკრატიული, კულტურულად განვითარებული და ჰარმონიული“.¹⁰

ჩინეთი და ევროკავშირი ორმხრივ ურთიერთობებს ყოველისმომცველ სტრატეგიულ პარტნიორობად ახასიათებენ. ევროკავშირმა შეიმუშავა რამდენიმე სტრატეგიული დოკუმენტი, სადაც ჩინეთისადმი ევროკავშირის მიდგომას აღწერს, ხოლო, თავის მხრივ, ჩინეთი იღებს ევროკავშირის შესახებ პოლიტიკის დოკუმენტს – 2018 წელს მიღებულია ყველაზე ახალი ვერსია, რომელიც ორგანიზაციასთან ქვეყნის ურთიერთობების ხედვას წარადგენს. ჩარჩო რომელიც დღევანდელ ორმხრივი ურთიერთობებს განსაზღვრავს არის „ევროკავშირ-ჩინეთის თანამშრომლობის სტრატეგიული დღის წესრიგი 2020“, რომელიც ოთხ ძირითად სფეროს

⁶ European Commission. (2016). A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. ხელმისაწვდომია: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf

⁷ Xinhuanet.com. (2018). Backgrounder: Xi Jinping Thought on Socialism with Chinese Characteristics for a New Era. ხელმისაწვდომია: http://www.xinhuanet.com/english/2018-03/17/c_137046261.htm

⁸ State Council Information Office of the Republic of China. (2019). China and the World in the New Era. White paper. ხელმისაწვდომია: http://english.scio.gov.cn/node_8014488.html

⁹ იგივე

¹⁰ New China. (2017). CPC Q&A: What are China's two centennial goals and why do they matter? ხელმისაწვდომია: http://www.xinhuanet.com/english/2017-10/17/c_136686770.htm

ეყრდნობა: მშვიდობა და უსაფრთხოება, კეთილდღეობა, მდგრადი განვითარება და ხალხთაშორისო ურთიერთობები.¹¹

თანამშრომლობის გაცხადებული მიზნების მიუხედავად, რეჟიმების ხასიათიდან გამომდინარე ურთიერთობებში პრაქტიკული გამოწვევები არსებობს. ევროკავშირი ეფუძნება დემოკრატიის, თავისუფალი ბაზრისა და ადამიანის უფლებების ერთგულებას, ხოლო ჩინეთის ავტორიტარული რეჟიმი საპირისპიროა იმ პოლიტიკური საზოგადოების იდეის რასაც ევროკავშირი წარმოადგენს. შესაბამისად, ევროკავშირისა და ჩინეთის ურთიერთობების გასაგებად სამი საკითხი არის მნიშვნელოვანი: 1) საერთაშორისო ურთიერთობები; 2) ეკონომიკა და 3) დემოკრატია.

საერთაშორისო პოლიტიკის თვალსაზრისით, ევროკავშირი და ჩინეთი მრავალმხრივობისა და გაეროზე დაფუძნებული საერთაშორისო წესრიგის იდეისადმი ერთგულებას იზიარებენ. ჩინეთი მხარს უჭერს ევროპული ინტეგრაციის პროცესს, ხოლო ევროკავშირი ჩინეთის სუვერენიტეტსა და ტერიტორიულ მთლიანობას. ორივე აქტორი გამოხატავს საერთაშორისო მნიშვნელობის საკითხებსა და გლობალურ მმართველობაში მონაწილეობის შესახებ რეგულარული დიალოგის წარმოების მზადყოფნას.

ეკონომიკური ურთიერთობები ევროკავშირ-ჩინეთის ურთიერთობების ქვაკუთხედია. ორივე აქტორი ეკონომიკურად ურთიერთდამოკიდებულია: ჩინეთი, ამერიკის შემდეგ, ევროკავშირის ყველაზე დიდი სავაჭრო პარტნიორია, ხოლო ევროკავშირი ჩინეთის ყველაზე დიდი სავაჭრო პარტნიორია; ეკონომიკური ურთიერთობების უფრო განსავითარებლად, მხარეები ამჟამად აწარმოებენ მოლაპარაკებებს ინვესტიციის შესახებ ჩინეთ-ევროკავშირის ყოვლისმომცველი შეთანხმებაზე.¹² ამის მიუხედავად, ევროკავშირი ასახელებს პირობებს, რომლებიც ჩინეთმა უნდა დააკმაყოფილოს: კონკრეტულად, სამართლიანი ვაჭრობა, ინტელექტუალური საკუთრების უფლების დაცვა და ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის წევრობით განსაზღვრული ვალდებულებების შესრულება.¹³

საკითხები სადაც განსხვავებები ყველაზე შესამჩნევია დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებებს ეხება. ევროკავშირის ჩინეთის შესახებ სტრატეგია (2016) და ევროკავშირი-ჩინეთი: სტრატეგიული მიმოხილვა (2019) ხაზს უსვამენ ევროკავშირისა და ჩინეთის ორმხრივ ურთიერთობებში დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების მნიშვნელობას. სტრატეგიული მიმოხილვა აღნიშნავს, რომ „ევროკავშირისა და ჩინეთის უნარი ეფექტურად შეძლონ ადამიანის უფლებების საკითხზე ჩართულობა ორმხრივ ურთიერთობების ხარისხის მნიშვნელოვანი საზომი იქნება“.¹⁴ ევროკავშირის შესახებ ჩინეთის პოლიტიკის დოკუმენტის 2014 წლის ვერსიაში ჩინეთი აღიარებს, რომ „ორ მხარეს განსხვავებები და

¹¹ European Commission. (2013). EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation. ხელმისაწვდომია: http://eeas.europa.eu/archives/docs/china/docs/eu-china_2020_strategic_agenda_en.pdf

¹² European Commission. (2020). China. ხელმისაწვდომია: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/china/>

¹³ იგივე

¹⁴ European Commission. (2019). EU-China – A Strategic Outlook. ხელმისაწვდომია: <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf>

უთანხმოებები გააჩნიათ ღირებულებით საკითხებზე როგორც არის ადამიანის უფლებები, ისევე როგორც ეკონომიკურ და ვაჭრობასთან დაკავშირებულ საკითხებზე”.¹⁵ დოკუმენტის 2018 წლის ვერსიაში ჩინეთი ევროკავშირს მოუწოდებს „ობიექტურად და სამართლიანად შეაფასოს ჩინეთში ადამიანის უფლებების მდგომარეობა და თავი შეიკავოს ადამიანის უფლებების სახელით ჩინეთის შიდა საქმეებსა და სასამართლო სუვერენიტეტში ჩარევისგან”.¹⁶

გასული წლების მანძილზე, ჩინეთი ევროკავშირის კონკურენტად აღიქმება. კონკურენცია ყველაზე ცხადად გამოხატულია ეკონომიკურ და ღირებულებით ასპექტებში. ევროკავშირისთვის ჩინეთის არის „ეკონომიკური კონკურენტი, რომელიც ტექნოლოგიურ ლიდერობას ესწრაფვის და სისტემური მეტოქე, რომელიც მმართველობის ალტერნატიულ მოდელს ავრცელებს”.¹⁷ კონკურენციის ასეთი მაგალითია ჩინეთისა და ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების თანამშრომლობის („17+1“) პლატფორმა, რომელიც როგორც ევროკავშირის წევრ ისე კანდიდატ სახელმწიფოებს აერთიანებს.¹⁸ სწორედ ამიტომ, ჩინეთის შესახებ ევროკავშირის სტრატეგიული დოკუმენტები (2016;2019) თანმიმდევრულად უსვამენ ხაზს „წესებზე დაფუძნებული მმართველობისა და რეგიონული უსაფრთხოების“ გასაძლიერებლად და „ევროკავშირის კანონებთან, წესებთან და პოლიტიკებთან თავსებადობის“ შესანარჩუნებლად ჩინეთის ჩართულობას.

თუ როგორ განვითარდება ჩინეთ-ევროკავშირის ურთიერთობები გავლენას მოახდენს არამხოლოდ ევროკავშირის წევრ ქვეყნებზე, არამედ მის სამეზობლოზე დასავლეთ ბალკანეთსა და აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნებში. ჩინეთის მზარდმა გავლენამ შესაძლოა შეასუსტოს ევროკავშირის შესაძლებლობა გაავრცელოს მმართველობის საკუთარი მოდელი, რომელიც ეფუძნება დემოკრატიის, ადამიანის უფლებების, მშვიდობისა და განვითარების ღირებულებებს.

¹⁵ MFA of the People's Republic of China. (2014). China's Policy Paper on the EU. ხელმისაწვდომია: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wjzcs/t1143406.shtml

¹⁶ MFA of the People's Republic of China. (2018). China's Policy Paper on the EU. ხელმისაწვდომია: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/t1622890.shtml

¹⁷ European Commission. (2019). EU-China – A Strategic Outlook. ხელმისაწვდომია: <https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-eu-china-a-strategic-outlook.pdf>

¹⁸ თუმცა, შესაძლებელია, რომ გეოგრაფიულად ახლოს მყოფი აღმოსავლეთ პარტნიორობის ქვეყნები (მოლდოვა, ბელარუსი და უკრაინა) აღნიშნულ ფორმატში არ მონაწილეობენ

საქართველოს საგარეო პოლიტიკა: დემოკრატიული დასავლეთი რიგებს დანიშნულება

ათწლეულების მანძილზე, საქართველოს საგარეო პოლიტიკამ გამოხატულად პრო-დასავლური მახასიათებელი შეიძინა. საქართველოს დასავლეთისკენ სვლა განპირობებულია როგორც შიდა ისე გარე ფაქტორებით. შიდა დონეზე, საქართველო და მისი პოლიტიკური ელიტები საკუთარ თავს ევროპულ ცივილიზაციას აკუთვნებენ, ხოლო იდეური ფაქტორები გავლენას ახდენენ საქართველოს საგარეო პოლიტიკურ ქცევაზე.¹⁹ მატერიალურმა ფაქტორებმა, როგორც არის რუსეთს მიერ საქართველოს სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევა, ასევე განაპირობა საქართველოს პრო-დასავლური საგარეო პოლიტიკის ფორმირება.

საერთაშორისო სისტემურმა ფაქტორებმა ასევე ითამაშეს როლი. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, მსოფლიოს მასშტაბით ამერიკისა და დასავლური ინსტიტუტების წვდომის არეალი გაიზარდა. ზოგიერთი ყოფილი საბჭოთა რესპუბლიკა დასავლურ სტრუქტურებში გაწევრიანდა, ხოლო სხვებმა, განსაკუთრებით საქართველომ და უკრაინამ, ამ მიზნისკენ სწრაფვა დაიწყეს, რითიც რეგიონისთვის რუსეთს დაუპირისპირდნენ.

1990-იანი წლების ბოლოს და 2000-იანი წლების დასაწყისში საქართველომ დემოკრატიისა და ევროპული და ევროატლანტიკური ინტეგრაციისკენ უფრო მზარდად აიღო გეზი. ეს გზა პოლიტიკის პრიორიტეტად იქცა როგორც ფურცელზე ისე პრაქტიკული თვალსაზრისით. დოკუმენტურად, საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფციები (2005;2011) – ისევე როგორც შემდგომი სტრატეგიული დოკუმენტები – ხაზს უსვამენ დასავლურ სამყაროსთან საქართველოს შეუქცევად მიკუთვნებას; ნატოსა და ევროკავშირში წევრობას საგარეო პოლიტიკის ძირითად მიზანად სახავენ და დემოკრატიზაციას საქართველოს პირველად ეროვნულ ღირებულებად და ინტერესად აცხადებენ.²⁰

პრაქტიკული თვალსაზრისით, საქართველო დასავლურ ინსტიტუტებს უფრო მეტად დაუხლოვდა. 2004 წელს საქართველო შეუერთდა ევროპის სამეზობლო პოლიტიკას; 2008 წელს საქართველომ ნატოში გაწევრიანების პირობა მიიღო და ჩამოყალიბდა ნატო-საქართველოს კომისია; 2009 წელს, საქართველო ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის ინიციატივის ნაწილი გახდა, ხოლო რუსეთ-საქართველოს ომის საპასუხოდ დამოუკიდებელ სახელმწიფოთა თანამეგობრობა (დსთ) დატოვა; 2011 წელს საქართველომ ევროკავშირთან სავიზო რეჟიმის გამარტივების შეთანხმებას მიაღწია, ხოლო 2014 წელს ხელი მოაწერა ასოცირების შეთანხმებას, რომელიც ასევე მოიცავს ღრმა და ყოვლისმომცველ თავისუფალ სავაჭრო შეთანხმებას; 2014 წელს საქართველომ ნატოს არსებითი პაკეტი მიიღო, ხოლო 2017 წლიდან შენგენის ზონაში უვიზო მიმოსვლით სარგებლობს.

¹⁹ Kakachia, K and Minesashvili, S. (2015). Identity politics: Exploring Georgian foreign policy behavior. *Journal of Eurasian Studies*, 6, p.175

²⁰ საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია, 2005;2011.

დასავლურ ინსტიტუტებთან მსგავსი ხარისხით თანამშრომლობა მიუთითებს, რომ საქართველო დემოკრატიზაციის მხრივ პროგრეს განიცდის. 2003 წლის ვარდების რევოლუციის შემდეგ, საქართველომ ფუნქციონირებადი სახელმწიფო ინსტიტუტების ჩამოყალიბების პროცესი დაიწყო და წარმატებით აღმოფხვრა კორუფცია²¹, თუმცა გამოწვევები ადამიანის უფლებებისა და ხელისუფლების დაბალანსებისა და შებოჭვის მხრივ კვლავ არსებობდა. 2012 წელს ხელისუფლება არჩევნების გზით პირველად შეიცვალა, რამაც დემოკრატიული განვითარება შემდეგ ეტაპზე გადაიყვანა. საქართველომ მმართველობის საპარლამენტო სისტემაზე გადაინაცვლა, რამაც ხელისუფლების ქმედებებზე საპარლამენტო ზედამხედველობის ხარისხი გაზარდა. ამის მიუხედავად, ხელისუფლების დაბალანსებისა და შებოჭვის პრობლემები კვლავ რჩება, რაც უმეტესწილად 2016 წლის არჩევნების შემდეგ ერთი პარტიის მიერ სრული უმრავლესობის ფლობამ განაპირობა. 2020 წლის საპარლამენტო არჩევნების მოახლოვებასთან ერთად, არსებული შერეული საარჩევნო სისტემის მიმართ უკმაყოფილება იზრდებოდა, რის შედეგადაც მმართველი პარტია 2020 წლის არჩევნების უფრო მეტად პროპორციული წარმომადგენლობით ჩატარებას დასთანხმდა, ხოლო 2024 წლიდან ქვეყანა სრულად პროპორციული საარჩევნო სისტემაზე გადავა.

საქართველოს დემოკრატიზაცია და ევრო-ატლანტიკური ინტეგრაციისადმი ძალისხმევა ურთიერთდაკავშირებულია – ერთი მეორეზე გავლენას ახდენს. საქართველოს მისწრაფება გახდეს დასავლური პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო ინსტიტუტების ნაწილი დემოკრატიზაციის გარეშე ვერ მიიღწევა, ხოლო საქართველოს ჩართულობა დასავლურ სტრუქტურებთან დემოკრატიის განვითარების ტემპს აძლიერებს. საქართველოს დემოკრატიზაცია არ არის მხოლოდ შიდა პოლიტიკური ვალდებულება, არამედ ძლიერად არის კავშირში საქართველოს საგარეო პოლიტიკურ მისწრაფებებთან და არჩევანთან. ამას თვალსაჩინოს ხდის 2019-2022 წლის საქართველოს საგარეო პოლიტიკის სტრატეგია, რომელიც საგარეო პოლიტიკის ექვსი მიზნიდან ერთ-ერთად „ინსტიტუციური დემოკრატიის კონსოლიდაციასა და საზღვარგარეთ ქვეყნის პოზიტიური იმიჯის განტკიცებას“ ასახელებს.²²

დემოკრატიის კონსოლიდაციისაკენ საქართველოს გზა აჩვენებს, რომ დემოკრატიის მშენებლობა საქართველოს ეროვნული მცდელობაა. საგარეო პოლიტიკური არჩევანი, როგორც არის დასავლურ ინსტიტუტებში ინტეგრირება, დემოკრატიზაციის ფართო ძალისხმევას არის დაქვემდებარებული. 2013 წელს საქართველოს საგარეო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების შესახებ მიღებული საპარლამენტო რეზოლუცია აღიშნავს, რომ „საქართველოს საგარეო პოლიტიკის ევროპული და ევროატლანტიკური კურსი, უპირველეს ყოვლისა, ქვეყნის მდგრად დემოკრატიულ განვითარებასა და უსაფრთხოებას ემსახურება და არ არის მიმართული რომელიმე სახელმწიფოს წინააღმდეგ“.²³

²¹ The World Bank. (2012). Fighting corruption in public services: chronicling Georgia's reforms (English).

ხელმისაწვდომია: <http://documents.worldbank.org/curated/en/518301468256183463/Fighting-corruption-in-public-services-chronicling-Georgias-reforms>

²² საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო, საგარეო პოლიტიკის სტრატეგია, 2019-2022. გვ. 7

²³ საქართველოს პარლამენტი. საქართველოს საგარეო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების შესახებ საქართველოს პარლამენტის რეზოლუცია, ხელმისაწვდომია: <http://parliament.ge/uploads/other/19/19442.pdf>

თუმცა, რამდენადაც საერთაშორისო სისტემა მრავალპოლუსიანი ხდება²⁴ და უფრო და უფრო იზრდება არადასავლური აქტორების როლი, თუ როგორ შეიცვლება საქართველოს საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტები მომავლის საკითხად რჩება. არის საქართველოს საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების ცვლილება საერთაშორისო სისტემაში მიმდინარე ცვლილებებზე დამოკიდებული? ავტორიტარულ რეჟიმებთან ინტერაქციის ან მათზე მზარდი დამოკიდებულების ფონზე, როგორ შეძლებს საქართველო დააბალანსოს დემოკრატიისადმი ერთგულება? ეს კითხვები დამატებით განსჯას საჭიროებს. ამავდროულად, საქართველოსა და ჩინეთის – მზარდი გლობალური ძალა – ურთიერთობების ახლანდელი ხარისხის გაგება საფუძველს დაუდებს მომავლის შესახებ წარმოდგენას.

²⁴ Buzan, B. (2011). The Inaugural Kenneth N. Waltz Annual Lecture A World Order Without Superpowers: Decentred Globalism. *International Relations*, 25(1). pp.3-25

ჩინეთ-საქართველოს ურთიერთობები: მხარდი თუმცა შეზღუდული კარტონობა?

ჩინეთსა და საქართველოს შორის ურთიერთობები 1992 წელს დაიწყო, როდესაც ორმა ქვეყანამ დიპლომატიური ურთიერთობები დაამყარა. ამის შემდეგ, ურთიერთობები მეგობრულად თუმცა ნაკლები ინტერაქციით ვითარდებოდა. საქართველოს ოფიციალური დოკუმენტების ანალიზისას ჩანს, რომ 2005 წლის ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია საერთოდ არ ახსენებს ჩინეთს. დოკუმენტის 2011 წლის ვერსია კი ჩინეთს მხოლოდ ერთხელ სხვა ქვეყნებთან ერთად ახსენებს და ხაზს უსვამს მათთან „პოლიტიკური დიალოგისა და ეკონომიკური ურთიერთობების გაღრმავების“ მნიშვნელობას.²⁵

ამის მიუხედავად, საქართველო-ჩინეთის პოლიტიკურ ურთიერთობებში განვითარება შეინიშნებოდა. მიმდინარეობდა ქვეყნებს შორის ტრადიციული სახელმწიფო-თაშორისო ურთიერთობები, როგორცაა ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობების მნიშვნელობის ხაზგასმა, დიპლომატიური ურთიერთობების წლისთავის აღნიშვნა და ერთმანეთის ტერიტორიული მთლიანობისა და სუვერენიტეტისადმი სიტყვიერი მხარდაჭერის გამოხატვა.²⁶ 2006 წელს, ჩინეთისა და საქართველოს პრეზიდენტებმა ხელი მოაწერეს ჩინეთსა და საქართველო შორის მეგობრობისა და თანამშრომლობის კიდევ უფრო განვითარების შესახებ ერთობლივ განცხადებას, რომელშიც მხარეებმა ერთმანეთს საერთო მნიშვნელობის საკითხებზე მხარდაჭერა გამოუცხადეს – კერძოდ, ტერიტორიული მთლიანობის საკითხზე²⁷ – და გამოთქვეს მზადყოფნა პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული ურთიერთობების გაღრმავების შესახებ.²⁸ მაღალ დონეზე ურთიერთობები გაგრძელდა ასევე 2015 და 2019 წლებში.²⁹

თუმცა, 2008 წელს რუსეთ-საქართველოს ომზე ჩინეთის პოზიცია საქართველო-ჩინეთის სამომავლო ურთიერთობების ჩამოყალიბებაში მნიშვნელოვანი ფაქტორი გახდა. საქართველოს წინააღმდეგ რუსეთის აგრესიასთან მიმართებით ჩინეთმა ფორმალურად დაბალანსებული პოზიცია დაიკავა (არ აღიარა აღნიშნული ტერი-

²⁵ საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების კონცეფცია, 2005;2011

²⁶ MFA of the People's Republic of China. (2007). Assistant Foreign Minister Li Hui Attends Reception Hosted by Georgian Embassy in China to Mark Independence Day of Georgia and 15th Anniversary of China-Georgia Diplomatic Ties. ხელმისაწვდომია: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zjzg_663340/dozys_664276/gjlb_664280/3170_664312/3172_664316/t323963.shtml

²⁷ MFA of the People's Republic of China. (2006). Hu Jintao and Georgian President Sign Bilateral Joint Statement. ხელმისაწვდომია: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/t246689.shtml

²⁸ MFA of the People's Republic of China. (2006). Hu Jintao Holds Talks with Georgian President Saakashvili. ხელმისაწვდომია: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zjzg_663340/dozys_664276/gjlb_664280/3170_664312/3172_664316/t246338.shtml

²⁹ MFA of the People's Republic of China. Georgia. ხელმისაწვდომია: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zjzg_663340/dozys_664276/gjlb_664280/3170_664312/3172_664316/

ტორიების დამოუკიდებლობა და მხარეებს დიალოგის მეშვეობით კონფლიქტის გადაჭრისკენ მოუწოდა³⁰), თუმცა ეს ფარულად რუსეთის ქვეყის გამართლებას წარმოადგენდა.³¹

ჩინეთმა რუსეთთან სტრატეგიული პარტნიორობა რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის დარღვევაზე წინ დააყენა, ხოლო რუსეთს ამერიკის ჰეგემონიის წინააღმდეგ მოკავშირედ ხედავს. ჩინეთი თავს იკავებს პოზიცია დააფიქსიროს რეზოლუციაზე „აფხაზეთიდან, საქართველო და ცხინვალის რეგიონიდან/სამხრეთ ოსეთი, საქართველო ადგილნაცვალის პირებისა და ლტოლვილების მდგომარეობის შესახებ“.³² 2014 წელს ჩინეთმა ასევე თავი შეიკავა გაეროს გენერალური ასამბლეის რეზოლუციაზე, რომელიც უკრაინის ტერიტორიული მთლიანობისადმი მხარდაჭერას გამოხატავდა.³³

ჩინეთის მხარდად ახლო პარტნიორობა რუსეთთან ართულებს ჩინეთსა და საქართველოს შორის სტრატეგიული პარტნიორობის შესაძლებლობის წარმოდგენას. არც საქართველო და არც ჩინეთი პარტნიორობას არ ახასიათებენ როგორც სტრატეგიულს. საქართველო არ იკავებს მნიშვნელოვან პოზიციას ჩინეთის მყისიერ საგარეო პოლიტიკურ პრიორიტეტებში³⁴, თუმცა ორივე ქვეყანა ხაზს უსვამს ორმხრივი ეკონომიკური ურთიერთობების გაძლიერების მნიშვნელობას.³⁵

სწორედ ეკონომიკური სფერო წარმოადგენს საქართველო-ჩინეთის ურთიერთობების ქვაკუთხედს. 2010 წლის შემდეგ საქართველოს ეკონომიკაში ჩინეთის როლი მზარდია³⁶ – განსაკუთრებით კი მას შემდეგ რაც ორმა ქვეყანამ თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებას მოაწერეს ხელი – რაც ჩინეთს საქართველოს ერთ-ერთ უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორ ქვეყანად აქცევს.³⁷ გასული წლების მანძილზე, ჩინეთის მიერ საქართველოში განხორციელებულმა პირდაპირმა უცხოურმა ინვესტიციამ \$600 მილიონს მიაღწია³⁸, თუმცა 2019 წელს მნიშვნელოვნად ჩამორჩებოდა სხვა ქვეყნებს.³⁹

³⁰ Feng, Z. (2009). The Russia-Georgia military conflict: for China, does it mean scrambling between a “strategic partnership” and being a “responsible stakeholder”? Korean Journal of Defense Analysis. 20(4), pp. 305-318

³¹ იგივე

³² Refworld. org. (2010). UN General Assembly, Georgia. ხელმისაწვდომია: <https://www.refworld.org/publisher/UNGA,,GEO,,,0.html>

³³ UN. (2014). Territorial integrity of Ukraine: resolution / adopted by the General Assembly. ხელმისაწვდომია: <https://digitallibrary.un.org/record/767565>

³⁴ MFA of the People’s Republic of China (2019). ხელმისაწვდომია: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zyjh_665391/t1679454.shtml

³⁵ დამატებით იხილეთ აქ: <http://ge.china-embassy.org/eng/xwdt/t1469181.htm>; ასევე იხილეთ 2019-2022 წლის საქართველოს საგარეო პოლიტიკის სტრატეგია

³⁶ Larsen, J. (2017). Georgia-China Relations: the Geopolitics of the Belt And Road. Georgian Institute of Politics. ხელმისაწვდომია: <http://gip.ge/georgia-china-relations-geopolitics-belt-road/>

³⁷ Civil.ge. (2020). Georgia’s Foreign Trade in January 2020. ხელმისაწვდომია: <https://civil.ge/archives/339427>

³⁸ Embassy of the People’s Republic of China in Georgia. (2017). Remarks by Amb. Ji Yanchi at the China-Georgia Friendship Day celebrating the 25th Anniversary of Diplomatic Relations between China and Georgia. ხელმისაწვდომია: <http://ge.china-embassy.org/eng/xwdt/t1469181.htm>

³⁹ National Statistics Office of Georgia. Foreign Direct Investments by country. ხელმისაწვდომია: <https://www.geostat.ge/en/modules/categories/191/foreign-direct-investments>

ჩინეთი საქართველოს სარტყლისა და გზის ინიციატივის ნაწილად ხედავს, რომელიც ევროპასთან და დანარჩენ მსოფლიოსთან ჩინეთის დაკავშირებადობის გაზრდას ისახავს მიზნად. საქართველო პირდაპირ მონაწილეობს სარტყლისა და გზის ინიციატივის აბრეშუმის გზის ეკონომიკური სარტყელის კომპონენტში და ჩინეთის ევროპასთან დასაკავშირებელი ექვსი დერეფნიდან ერთ-ერთს წარმოადგენს.⁴⁰

გასული ათწლეულების მანძილზე, საქართველოში ჩინეთის ეკონომიკური როლი გაიზარდა, რაც 30-მდე ჩინური საწარმოს მიერ საქართველოს სხვადასხვა სექტორში – მათ შორის ენერჯეტიკა, ფინანსები და ინფრასტრუქტურა – ინვესტიციაში გამოიხატა.⁴¹

საქართველომ და ჩინეთმა ასევე გაზარდეს ხალხთაშორისი და კულტურული კავშირები. ეს მოიცავს: კულტურულ კავშირებს; ქართველი სტუდენტებისთვის საგანმანათლებლო სტიპენდიებს; სკოლებსა და უნივერსიტეტებში ჩინური ენის კურსებს.⁴² გასული წლების მანძილზე ასევე გაიზარდა საქართველოში ჩინელი ტურისტების რაოდენობა.⁴³

საქართველო-ჩინეთის ურთიერთობების მოკლე მიმოხილვა შემდეგი დაკვირვების საფუძველს იძლევა: 1) პოლიტიკურ და სამხედრო სფეროებში, ჩინეთსა და საქართველოს შორის ურთიერთობები მინიმალურია და დადის რუტინულ დიპლომატიურ ჩართულობამდე; 2) ეკონომიკა არის ძირითადი სფერო, სადაც ორივე მხარე თანამშრომლობს და მონაწილეობს არიან თანამშრომლობის უფრო განსავითარებლად; 3) ჩინეთსა და საქართველოს შორის ხალხთაშორისი და კულტურული კონტაქტები გაზრდილია, და 4) ჩინეთი რუსეთთან ურთიერთობებს საქართველოსთან ურთიერთობებზე მაღლა აყენებს – ეს გამოიხატება საქართველოს ძირითად საგარეო პოლიტიკურ გამოწვევებთან დაკავშირებით ჩინეთის თავშეკავებულ პოზიციას ან/და სიჩუმეში. ეს ყოველივე მიაწინებს ორ ქვეყანას შორის მზარდ თუმცა ბუნებრივად შეზღუდულ პარტნიორობაზე.

⁴⁰ Khishtovani, G, et al. (2019). The Belt and Road Initiative in the South Caucasus Region. Emerging Markets Forum, pp.33-51, ხელმისაწვდომია: https://pmcresearch.org/policypapers_file/09675c8b70d3843da.pdf; Larsen, J. (2017). Georgia-China Relations: the Geopolitics of the Belt And Road. Georgian Institute of Politics.

ხელმისაწვდომია: <http://gip.ge/georgia-china-relations-geopolitics-belt-road/>

⁴¹ Embassy of the People's Republic of China in Georgia. (2017). Remarks by Amb. Ji Yanchi at the China-Georgia Friendship Day celebrating the 25th Anniversary of Diplomatic Relations between China and Georgia.

ხელმისაწვდომია: <http://ge.china-embassy.org/eng/xwdt/t1469181.htm>

⁴² იგივე

⁴³ იგივე

მზარდი საქართველო-ჩინეთის პარტნიორობის შემაჯობებელი ფაქტორები: დისკუსია

ჩინეთსა და საქართველოს შორის მზარდი ეკონომიკური თანამშრომლობის ფონზე, რამდენად რეალისტურია ვარაუდი, რომ ჩინეთზე საქართველოს ეკონომიკური დამოკიდებულება პოლიტიკურ დამოკიდებულებაში გადაიზრდება, ეს კი საფრთხის ქვეშე დააყენებს დემოკრატიისა და დასავლეთის მიმართ საქართველოს ერთგულებას? აღნიშნულ კითხვაზე პასუხის გაცემა მომავლის საქმეა, თუმცა ჩინეთზე საქართველოს ძირეულ პოლიტიკურ დამოკიდებულებას შემდეგი ფაქტორები ზღუდავს: 1) ჩინეთი საქართველოსთვის სანდო საგარეო პოლიტიკური პარტნიორი არ არის; 2) საქართველოს ისტორიული და ეროვნული ნარატივი დემოკრატიულ ევროპასთან/დასავლეთთან მიკუთვნებაა, და 3) საქართველოს თანამშრომლობა დასავლეთთან და მასზე დამოკიდებულება ძლიერია საიმისოდ, რომ შეწყდეს.

ჩინეთი – არასანდო საგარეო პოლიტიკური პარტნიორი

ძირითადი საკითხი რაც ჩინეთ-საქართველოს შორის ახლო ურთიერთობებს სტრუქტურულად ზღუდავს რუსეთის ფედერაციასთან ჩინეთის სტრატეგიული პარტნიორობაა. ჩინეთსა და რუსეთს გააჩნიათ ახლო უსაფრთხოებითი, პოლიტიკური, ეკონომიკური და დიპლომატიური თანამშრომლობა როგორც ორმხრივ ისევე მრავალმხრივ ფორმატებში. ამერიკის მეთაურობით შექმნილი დასავლური ლიბერალურ წესრიგისადმი წინააღმდეგობა მათი „ძირეული“ და ეროვნული ინტერესების შემადგენელი ნაწილია.⁴⁴ ამ მიზნით, ჩინეთი და რუსეთი სათავეში უდგანან გაერთიანებას „BRICS“, რომელიც აღმავალი ძალების პლატფორმას წარმოადგენს და მიზნად რეგიონულ დონეზე ძლიერებას, გლობალური როლის მოპოვებასა და ამერიკის ჰეგემონიისადმი წინააღმდეგობის განწევის ისახავს.⁴⁵

როგორც ჩინეთი ისე რუსეთი ერთმანეთს ძირითად სტრატეგიულ პარტნიორებად მიიჩნევენ. ჩინეთის საგარეო პოლიტიკურ ხედვა რუსეთს ღირებულ პარტნიორად გამოყოფს და აღნიშნავს, რომ „ჩინეთ-რუსეთის ურთიერთობები ისტორიაში საუკეთესო ნიშნულზეა, ხოლო ორმხრივი პოლიტიკური ნდობა და სტრატეგიული კოორდინაცია ახალ სიმაღლეს აღწევს“.⁴⁶ თავის მხრივ, რუსეთი მიზნად ისახავს „ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკასთან ყოვლისმომცველი, თანასწორი, ნდობაზე დაფუძნებული პარტნიორობისა და სტრატეგიული

⁴⁴ Zhou, J. (2019). China's Core Interests and Dilemma in Foreign Policy Practice. Pacific Focus, 34(1), 31-54.

ასევე იხილეთ: https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk86BZ29/content/id/2542248

⁴⁵ MacFarlane, N. (2006). The "R" in BRICs: is Russia an emerging power? International Affairs, 82(1), 41-57.

⁴⁶ MFA of the People's Republic of China. (2019). China's Foreign Policy in a Fast Changing World: Mission and Responsibility; Speech by Vice Foreign Minister Le Yucheng At the Lunch Meeting of the Eighth World Peace Forum. ხელმისაწვდომია: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/zjyh_665391/t1679454.shtml

თანამშრომლობის განვითარების გაგრძელებას და ყველა სფეროში თანამშრომლობის პროაქტიულად გაღრმავებას“.⁴⁷

მრავალ ფორმატსა და მრავალ სფეროში ჩინეთსა და რუსეთს შორის ახლო პარტნიორობა, ისევე როგორც დასავლეთის მეთაურობით არსებული საერთაშორისო წესრიგისადმი მათი წინააღმდეგობა, მსოფლიოზე ჩინეთის ხედვას წინააღმდეგობაში აქცევს საქართველოს საგარეო პოლიტიკურ პრიორიტეტებთან განწევრიანდეს ნატოსა და ევროკავშირში; განავითაროს სტრატეგიული პარტნიორობა ამერიკის შეერთებულ შტატებთან და შექმნას ევროპული, სამართლის უზენაესობაზე ორიენტირებული დემოკრატიული სახელმწიფო. ამით აიხსნება თუ რატომ არ უჭირავს ჩინეთს მნიშვნელოვანი ნაწილი საქართველოს სტრატეგიულ დოკუმენტებში. საქართველოს საგარეო პოლიტიკის სტრატეგიის უახლეს ვერსიაში, ჩინეთთან მხოლოდ ეკონომიკური ურთიერთობები არის ხაზგასმული, როდესაც ამერიკასთან, ევროკავშირთან, ნატოსთან, გაერთიანებულ სამეფოსთან და გერმანიასთან პარტნიორობის მასშტაბი და ამბიციუ უფრო ყოვლისმომცველია.⁴⁸

შესაბამისად, საქართველოსა და ჩინეთს შორის პარტნიორობის მთავარი შემზღუდავი ფაქტორი საქართველოს საგარეო პოლიტიკის ყველაზე მნიშვნელოვან საკითხზე – საქართველოს ტერიტორიების დეოკუპაცია და რუსეთის მიერ აფხაზეთისა და ცხინვალი/სამხრეთ ოსეთის აღიარების უკან განწვევა – ჩინეთის (გამოუთქმელი) პოზიციაა. მიუხედავად იმისა, რომ ჩინეთი ხაზს უსვამს სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის ნორმების მნიშვნელობას და ყურადღებას ამახვილებს ყველა ერს – პატარა, დიდი, მდიდარი თუ ღარიბი – შორის თანასწორობაზე, ჩინეთის პოზიცია ან პოზიციის არქონა რუსეთის ქმედებების მიმღებლობის მაჩვენებელია.

განსხვავებით დასავლელი პარტნიორებისა, რომლებიც განგრძობადად გამოხატავენ მხარდაჭერას საქართველოს საგარეო პოლიტიკური პრიორიტეტების მიმართ, ჩინეთი თავს იკავებს გაეროში ლტოლვილების შესახებ საქართველოს რეზოლუციაზე ხმის მიცემისგან; არ გმობს საქართველოს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე ჩატარებული არჩევნების ლეგიტიმურობას; არ გმობს საქართველოს წინააღმდეგ რუსეთისგან მომავალ კიბერთავდასხმებს და შეშფოთებას არ გამოხატავს საქართველოში რუსეთის ბორდერიზაციის პოლიტიკის მიმართ.

„მაღალი პოლიტიკის“ საკითხები, როგორცაა უსაფრთხოება და სუვერენიტეტი, საქართველოს საგარეო პოლიტიკის საძირკველს წარმოადგენს. ჩინეთის მიერ პოზიციის გამოუთქმელობა და საქართველოს სახელმწიფოებრიობასთან დაკავშირებულ ძირითად საკითხებზე რუსეთისადმი მიკერძოება ზრდის საქართველოს მიერ ჩინეთის არასანდრო საგარეო პოლიტიკურ პარტნიორად აღქმას.

⁴⁷ MFA of Russia. (2016). Foreign Policy Concept of the Russian Federation. ხელმისაწვდომია: https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk8B6BZ29/content/id/2542248

⁴⁸ საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო. (n.d.). საგარეო პოლიტიკის სტრატეგია 2019-2022. ხელმისაწვდომია: <https://mfa.gov.ge/MainNav/ForeignPolicy/ForeignPolicyStrategy.aspx>

დემოკრატიზაცია და ევროკავშირის მიკუთვნება საქართველოს იდენტობის ნაწილია

საბჭოთა კავშირისგან დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, საქართველო დემოკრატიის კონსოლიდაციის თანდათანობით გზას გადიოდა. ბევრად უფრო ადრე, 1918-1921 წლებში საქართველოს დამოუკიდებლობის სამი წლის მანძილზე, დემოკრატიზაცია და ევროპეიზაცია საქართველოს იდენტობის ძირითადი მსაზღვრელი იყო. სტივენ ჯონსი აღნიშნავს, რომ „საქართველო იყო ძლიერად ევროპული“ და რომ ევროპეანიზმი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ცენტრალური პრინციპი იყო.⁴⁹

1991 წელს, საბჭოთა კავშირის დაშლასთან ერთად, დემოკრატიზაცია და ევროპეიზაცია კვლავ გახდა საქართველოს იდენტობის მსაზღვრელი. სახელმწიფოს მიერ მიღებული ძირითადი სტრატეგიული დოკუმენტები – როგორც არის ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგია (2005;2011); საპარლამენტო რეგოლუცია საქართველოს საგარეო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებების შესახებ (2013); საპარლამენტო რეგოლუცია საქართველოს საგარეო პოლიტიკის შესახებ (2015); საქართველოს საგარეო პოლიტიკის სტრატეგია (2015-2018; 2019-2022) – ხაზს უსვამენ საქართველოს ერთგულებას შექმნას დემოკრატიული სახელმწიფო. აღიშნული დოკუმენტები ასევე აჩვენებენ საქართველოს მისწრაფებას განევრიანდეს ევროპულ და ევროატლანტიკურ ინსტიტუტებში და წარმოაჩინოს საქართველო როგორც:

„ევროპის პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული სივრცის განუყოფელი ნაწილი, რომლის ფუნდამენტური ეროვნული ღირებულებები ევროპულ ფასეულობებსა და ტრადიციებზეა დაფუძნებული, მიისწრაფვის ევროპის პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და უსაფრთხოების სისტემებში ინტეგრაციისაკენ“.⁵⁰

უფრო მნიშვნელოვანია ის, რომ საქართველოს ევროპულ და დემოკრატიულ მისწრაფებებს საზოგადოების წევრებიც იზიარებენ. სხვადასხვა საზოგადოებრივი გამოკითხვების თანახმად, საქართველოს მოქალაქეები თანმიმდევრულად უჭერენ მხარს ნატოსა და ევროკავშირში განევრიანებას და დემოკრატიის მმართველობის საუკეთესო ფორმად მიიჩნევენ.⁵¹ ევროსაბჭოსთან, ადამიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოსთან, ევროკავშირთან (ასოციირების შეთანხმების მეშვეობით) და ამერიკის შეერთებულ შტატებთან (აშშ-საქართველოს შორის სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტიის მეშვეობით) ინსტიტუციური კავშირის გზით, საქართველო სამართლებრივად ვალდებული და პოლიტიკურად მონადინებულია გადადგას ნაბიჯები, რომლებიც იცავს დემოკრატიას, სამართლის უზენაესობასა

⁴⁹ Jones, F. S. (2014). The Making of Modern Georgia, 1918-2012: The First Georgian republic and its successors. Routledge: London and New York. pp. 48-49

⁵⁰ საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგია, ციტირებულია Kakachia, K and Minesashvili, S. (2015). Identity politics: Exploring Georgian foreign policy behavior. Journal of Eurasian Studies, 6, p.175

⁵¹ NDI. (2019). NDI Poll: EU and NATO Support at a Five-Year High in Georgia; Urgent Action on the Environment and Improvements in Public Education Needed. ხელმისაწვდომია: <https://www.ndi.org/publications/ndi-poll-eu-and-nato-support-five-year-high-georgia-urgent-action-environment-and>; CRRC Georgia. (2019). Attitudes Towards Democracy. Caucasus Barometer. ხელმისაწვდომია: <https://caucasusbarometer.org/en/cb2019ge/ATTDEM-withoutdkra/>

და ადამიანის უფლებებს – ღირებულებები, რომლებსაც ისეთი ავტორიტარული სახელმწიფოები როგორც არის ჩინეთი და რუსეთი უფრო და უფრო კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებენ.

აღნიშნული ვალდებულებები და მისწრაფებები – განუყოფელი თანამედროვე ქართული სახელმწიფოსთვის – ეწინააღმდეგება განვითარების ჩინეთის მიერ შემოთავაზებულ მოდელს. თანამედროვე ჩინეთი არის ავტორიტარული სახელმწიფო, რომელიც დემოკრატიული კონკურენციისა და ადამიანის უფლებების დაცვის საბაზისო პრინციპებს არ აფასებს. ჩინეთის გეოპოლიტიკური პოზიციის გათვალისწინებით, რომელიც კითხვის ნიშნის ქვეშ აყენებს დასავლურ ლიბერალურ საერთაშორისო წესრიგს, და იმის გათვალისწინებით, რომ ჩინეთი საქართველოს წინააღმდეგ რუსეთის პოლიტიკებს ფარულად მხარს უჭერს, სხვა თანაბარ პირობებში, ნაკლებად მოსალოდნელია, რომ საქართველო და ჩინეთი შეძლებენ უფრო ღრმა სტრატეგიული ხასიათის მქონე პოლიტიკური პარტნიორობის განვითარებას.

კავშირები დასავლეთთან შეუწყვადია

გეოპოლიტიკური ფაქტორები ასევე ზღუდავს ჩინეთსა და საქართველოს შორის უფრო სიღრმისეულ ჩართულობას. გასული ათწლეულების მანძილზე საქართველოს ეკონომიკური, პოლიტიკური და სამხედრო კავშირები დასავლურ სახელმწიფოებთან და ინსტიტუტებთან უფრო გაძლიერდა, რამაც საქართველოს დასავლეთთან დაახლოება გამოიწვია. ნამყვანი დასავლური სახელმწიფოებისა და ინსტიტუტების სამხედრო, პოლიტიკურ და ეკონომიკური პოლიტიკებში საქართველო მნიშვნელოვანი ფაქტორი გახდა, განსაკუთრებით დასავლური ლიბერალური წესრიგის წინააღმდეგ მზარდი რუსული და ჩინური გამოწვევების ფონზე.

სამხედრო თვალსაზრისით, დასავლეთსა და საქართველოს შორის კავშირები იზრდება. 1999 წლიდან, საქართველოს წვლილი შეაქვს საერთაშორისო უსაფრთხოების მისიებში კოსოვოში, ერაყში, ავღანეთში, ცენტრალური აფრიკის რესპუბლიკასა და მალიში.⁵² 2002 წლიდან, საქართველო და ამერიკის შეერთებული შტატები წარმართავენ ერთობლივ სამხედრო წვრთნებს, რომლებიც მიზნად საქართველოს უსაფრთხოებისა და სუვერენიტეტის გაძლიერებას ისახავენ- ესენია საქართველოს წვრთნისა და აღჭურვის პროგრამა (GTEP)⁵³; საქართველოს სტაბილურობის შენარჩუნების ოპერატიული პროგრამა (GSSOP)⁵⁴, და საქართველოს თავდაცვის მზადყოფნის პროგრამა (GDRP).⁵⁵ საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების სტრატეგიული პარტნიორობის ფარგლებში, ქვეყნებმა თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროებში პარტნიორობის გაღრმავების

⁵² საქართველოს თავდაცვის სამინისტრო (n.d). საერთაშორისო მისიები. ხელმისაწვდომია: <https://mod.gov.ge/ge/mission>

⁵³ U.S. Department of State. (2003). Georgia Train and Equip Program (GTEP). ხელმისაწვდომია: <https://2001-2009.state.gov/r/pa/ei/pix/b/eur/18737.htm>

⁵⁴ U.S. Department of Defense. (2005). Training for Iraq Boosts Security in Caucasus. ხელმისაწვდომია: <https://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=16284>

⁵⁵ U.S. Embassy Georgia. (2018). U.S.-Georgia Defense Readiness Program Training Element Launch (May 18). ხელმისაწვდომია: <https://ge.usembassy.gov/u-s-georgia-defense-readiness-program-training-element-launch-may-18/>

მზადყოფნა გამოთქევს.⁵⁶ ამავედროულად, საქართველო მასპინძლობს ნატო-საქართველოს წვრთნისა და შეფასების ერთობლივ ცენტრს და ამერიკისა და ნატოს წევრი ქვეყნების სამხედროებთან ერთად ერთობლივ სამხედრო წვრთნებს ატარებს.⁵⁷ ნატო საქართველოს ასევე მოიხაზრებს საკუთარი შავი ზღვის უსაფრთხოების სტრატეგიის ნაწილად.⁵⁸

პოლიტიკურად, თანამშრომლობა დასავლეთთან კიდევ უფრო ძლიერია. 2014 წელს, საქართველომ ხელი მოაწერა ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმებას, რაც ახლო პოლიტიკურ და ეკონომიკური პარტნიორობაში ისევე როგორც კულტურულ კავშირებში გადაიზარდა. ევროკავშირისა და საქართველოს ურთიერთობები პირობითობის პრინციპს ეფუძნება, რის თანახმადაც საქართველომ უნდა გამოავლინოს დემორატიული ღირებულებებისადმი ერთგულება რათა ევროკავშირთან უფრო ღრმა ინტეგრაციას მიაღწიოს. ზოგადი თანამშრომლობა დასავლეთის ქვეყნებთან და სტრუქტურებთან ასევე ეფუძნება დემოკრატიულ პირობითობას – რაც უფრო მაღალია საქართველოს ერთგულება დემოკრატიის მიმართ, მით უფრო ღრმა იქნება თანამშრომლობა დასავლეთთან.

ეკონომიკის მხრივ, 2014 წლიდან ნაწილობრივ ხოლო 2016 წლიდან სრულად, საქართველო ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებით სარგებლობს, ხოლო ასევე განიხილება ამერიკის შეერთებულ შტატებთან თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმების იდეა. ამის მიუხედავად, საქართველოს ეკონომიკის წარმატება მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული გლობალური ეკონომიკაზე, რამდენადაც საქართველო ეყრდნობა „ოფიციალური განვითარების დახმხარებას, გზავნილებს, პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციას, ტურიზმსა და სასაქონლო იმპორტს“.⁵⁹ საქართველო ასევე მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული საკვები პროდუქტების იმპორტზე და „დაუცველია გლობალური ეკონომიკური არასტაბილურობისა და დასავლეთის დედაქალაქებში საბიუჯეტო ხარჯების შემცირების მიმართ“.⁶⁰ მიუხედავად ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმებისა, ეკონომიკური სირთულეები გრძელდება და „ევროკავშირში ექსპორტის მცირე ზრდა“ შეინიშნება.⁶¹ ნაწილობრივ ამ მიზნით, საქართველო ახდენს ეკონომიკური ურთიერთობების დივერსიფიკირებას მათ შორის ჩინეთთან და სხვა გლობალურ ეკონომიკებთან.

⁵⁶ U.S. Embassy Georgia (2016). Memorandum on Deepening the Defense and Security Partnership Between the United States of America and Georgia (July 6). ხელმისაწვდომია: <https://ge.usembassy.gov/memorandum-deepening-defense-security-partnership-united-states-america-georgia-july-6/>

⁵⁷ NATO. (2019). Georgian Defence Forces Lead NATO-Georgia Exercise 2019. ხელმისაწვდომია: <http://www.act.nato.int/articles/georgian-defence-forces-lead-nato-georgia-exercise-2019>

⁵⁸ NATO. (2019). NATO Foreign Ministers agree to enhance security in the Black Sea region. ხელმისაწვდომია: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_165253.htm?selectedLocale=en

⁵⁹ Macfarlane, N. (2012). Georgia: National Security Concept versus National Security. Chatham House. ხელმისაწვდომია: <https://www.chathamhouse.org/publications/papers/view/185193>

⁶⁰ იგივე

⁶¹ Emerson, M and Kovziridze, T. (2018). Deepening EU-Georgia Relations: what, why and how?. CEPS, Rowman & Littlefield International Ltd, London

მიიჩნევა, რომ ჩინეთთან თავისუფალმა ვაჭრობამ „საქართველო შეიძლება გახადოს ჩინეთის პირდაპირი ინვესტიციების ადგილი საიდანაც ევროკავშირის ბაზარზე ექსპორტი განხორციელდება“.⁶²

დასავლეთთან სამხედრო, პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობები და მასზე დამოკიდებულება აჩვენებს თუ რატომ არის მოსალოდნელი, რომ საქართველო დარჩება ევრაზიის რეგიონთან მიმართებით დასავლური პოლიტიკური დაგეგმარების პრიორიტეტებში. ამას დამატებით აძლიერებს დასავლური საერთაშორისო წესრიგის მიმართ ჩინეთისა და რუსეთის წინააღმდეგობა. ანაკლიის ღრმანლოვანი პორტის მშენებლობა საქართველოში ამერიკის შეერთებული შტატების მხარე ინტერესების დადასტურებაა. მიუხედავად იმისა, რომ პორტის მშენებლობა ამჟამად შეჩერებულია უმეტესწილად საქართველოს შიდა პოლიტიკური ფაქტორების გამო, პორტის მშენებლობის მხარდასაჭერად ამერიკის სახელმწიფო მდივნის გამოხმაურება მიანიშნებს ამერიკის ინტერესზე დაუპირისპირდეს ჩინურ და რუსულ გავლენებს. პორტის მნიშვნელობაზე კომენტარებისას, სახელმწიფო მდივანმა პომპეომ აღნიშნა, რომ პორტის მშენებლობა „გააძლიერებს თავისუფალ ეკონომიკებთან საქართველოს ურთიერთობას და ხელს შეუშლის საქართველოს რუსული თუ ჩინური ეკონომიკური გავლენის ქვეშ მოქცევას. ამ მოჩვენებით მეგობრებს საქართველოს საუკეთესო ინტერესები არ ამოძრავებთ“.⁶³

გემოთხსენებელი გათვალისწინებით, საჭიროების მიუხედავად, ჩინეთთან ეკონომიკური პარტნიორობის დამყარება სიფრთხილეს მოითხოვს. ერთ-ერთი ცენტრალური საკითხი რასაც როგორც ევროკავშირი ისე ამერიკის შეერთებული შტატები მუდმივად ხაზს უსვამენ შეეხება ჩინეთის მხრიდან სამართლიან ვაჭრობას.⁶⁴ ასევე არსებობს მოსაზრებები, რომ ჩინეთი იყენებს „სასესხო მახის“ დიპლომატიას, რაც ქვეყნებს ჩინეთის გავლენისგან დაუცველს ხდის.⁶⁵ სარტყლისა და გზის ინიციატივის მონაწილე ქვეყნების კვლევამ აჩვენა, რომ 23-მდე ქვეყანა შესაძლოა „მნიშვნელოვნად ან ძალიან დაუცველი იყვნენ სასესხო დისტრესის მიმართ“.⁶⁶ ასეთი მაგალითია მონტენეგრო, ევროკავშირის წევრობის კანდიდატი ქვეყანა, რომელიც ჩინეთის

⁶² იგივე, გვ. 5

⁶³ U.S. Embassy in Georgia. (2019). Statements to the Press With Georgian Prime Minister Mamuka Bakhtadze As Part of the U.S.-Georgia Strategic Partnership Commission (June 11). ხელმისაწვდომია: <https://ge.usembassy.gov/statements-to-the-press-with-georgian-prime-minister-mamuka-bakhtadze-as-part-of-the-u-s-georgia-strategic-partnership-commission-june-11/>

⁶⁴ European Commission. (2020). China.

ხელმისაწვდომია: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/china/>

⁶⁵ Chellaney, B. (2018). China's Debt Trap Diplomacy. Project Syndicate. ხელმისაწვდომია: <https://www.project-syndicate.org/commentary/china-one-belt-one-road-loans-debt-by-brahma-chellaney-2017-01?barrier=accesspaylog>

⁶⁶ Hurley, J, Morris, S and Portelance, G. (2018). "Examining the Debt Implications of the Belt and Road Initiative from a Policy Perspective." CGD Policy Paper. Washington, DC: Center for Global Development.

ხელმისაწვდომია: <https://www.cgdev.org/publication/examining-debt-implications-belt-and-road-initiative-policy-perspective>

Exim Bank-ისგან მიღებულ სესხზე დამოკიდებული გახდა. სესხი სერბეთთან მონტენეგროს დასაკავშირებლად წამყვანი ინფრასტრუქტურული პროექტისთვის იყო განკუთვნილი, რომელიც ქვეყანას ბალკანეთს სატრანსპორტო სისტემის ნაწილს გახდის.⁶⁷

გარდა ამისა, ევროკავშირთან არსებული სავაჭრო და ეკონომიკური ურთიერთობები დემოკრატიულ პირობითობას ექვემდებარება, ხოლო ევროკავშირის სტანდარტებთან თავსებადობის გამჭვირვალე წესები მოქმედებს. ევროკავშირთან საქართველოს ეკონომიკური და პოლიტიკური ურთიერთობები მოიცავს სხვადასხვა სფეროებს – მათ შორის გენდერული თანასწორობა, შრომითი უფლებები და გარემოს დაცვა – და ექვემდებარება საქართველოს სამოქალაქო საზოგადოების აქტორების მხრიდან დემოკრატიულ კონტროლს. გარდა ეკონომიკური სარგებლისა, აღნიშნული საქართველოს კარგი მმართველობისა და დემოკრატიის გაძლიერებაში ეხმარება. ეს ყოველივე განსხვავდება ჩინეთის „პოლიტიკური პირობებისგან დასცილილი“⁶⁸ საგარეო ვაჭრობის პოლიტიკისგან, რომელიც შეიძლება ეკონომიკურად მიმზიდველი იყოს, თუმცა საფუძველი დაუდოს დემოკრატიულ უკუსვლას და წაახალისოს ცუდი მმართველობა. ჩინეთთან ახლო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებისას, „მნიშვნელოვანია ჩინეთის შესაძლო სამომავლო გეოპოლიტიკური ვექტორების მხედველობაში მიღება“, ისევე როგორც „რუსეთ-ჩინეთის, ჩინეთ-ამერიკისა და ევროკავშირი-ჩინეთის ურთიერთობების გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური ასპექტების“ გათვალისწინება.⁶⁹

მეორეს მხრივ, საქართველოსთან მიმართებით ჩინეთის პრიორიტეტები ასევე მნიშვნელოვანი ფაქტორია საქართველო-ჩინეთის სამომავლო ურთიერთობების შეფასებისას. დღესდღეობით, ჩინეთის საგარეო პოლიტიკა საქართველოს მიმართ ყურადღებას ახლო ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარებაზე ამახვილებს და ბუნებრივად ხედავს საქართველოს როგორც მიზნის (გაზრდილი დაკავშირებადობა ევროპასთან) მიღწევის საშუალებას ვიდრე თავისთავად მიზანს. რეგიონში ჩინეთის გეოპოლიტიკური ყოფნა ასევე შეზღუდულია სამხრეთ კავკასიისა და ფართო რეგიონში დასავლეთისა და რუსეთის უფრო სიღრმისეული ჩართულობით. იმას თუ რამდენად გაიზრდება რეგიონში ჩინეთის ინტერესი მომავალი აჩვენებს, თუმცა ნათელია, რომ წამყვანი ძალები შეეცდებიან ჩინეთის სამომავლო ჩართულობის დაბალანსებას.

⁶⁷ იგივე, გვ. 17-18

⁶⁸ Li, X. (2017). Does Conditionality Still Work? China's Development Assistance and Democracy in Africa. *Chinese Political Science Review*, 2, pp.201-220

⁶⁹ Charaia, V and Papava, V. (2017). Belt and Road Initiative: Implications for Georgia and China-Georgia Economic Relations. *China International Studies*, 67, pp.122

რამდენადაც საერთაშორისო პოლიტიკა იცვლება და დასავლეთსა და არადასავლეთს შორის სტრატეგიული კონკურენცია იზრდება, ჩინეთი ყველაზე შედეგიან ექტორია, რომელსაც დასავლური სახელმწიფოებისა და ინსტიტუტების გამოწვევა და მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილში მათთან გავლენის მოსაპოვებლად კონკურენცია შეუძლია.

წინამდებარე პოლიტიკის დოკუმენტმა დასავლეთთან საქართველოს ახლო პარტნიორობისა და რუსეთისგან მომავალი გამოწვევების ფონზე საქართველოში ჩინეთის მზარდი ეკონომიკური როლი განიხილა. პოლიტიკის დოკუმენტმა მიმოიხილა ევროკავშირისა და ჩინეთის თანამშრომლობის მახასიათებლები ისევე როგორც საქართველო-ჩინეთის ურთიერთობების ისტორია, რამაც შესაძლებელი გახადა იმ ფაქტორების განხილვა, რომლებიც ჩინეთსა და საქართველოს შორის სიღრმისეულ პარტნიორობას ზღუდავენ.

გასული წლების მანძილზე, საქართველო-ჩინეთის ურთიერთობებმა ახალი დინამიკა შეიძინა, თუმცა ურთიერთობები უმეტესად ეკონომიკურ სფეროში არის დაყვანილი. საქართველოს ეკონომიკაში ჩინეთის მზარდი როლის მიუხედავად, პარტნიორობის სხვა სფეროებში გაფართოებას ან ჩინეთზე საქართველოს პოლიტიკურ დამოკიდებულებას შემდეგი ფაქტორები ზღუდავს: 1) საქართველოსთვის მნიშვნელოვან ეროვნული უსაფრთხოების საკითხებზე ჩინეთის სიჩუმე და რუსეთთან ჩინეთის ახლო სტრატეგიული პარტნიორობა; 2) საქართველოს ევროპული იდენტობა და დემოკრატიზაციის ძალისხმევა ჩინეთის განვითარების მოდელის საპირისპიროა, და 3) საქართველოს ახლო ურთიერთობები დასავლეთის სამხედრო, პოლიტიკური და ეკონომიკურ ინსტიტუტებთან.

მნიშვნელოვანი ფაქტორია ასევე ჩინეთის თავშეკავება არ გააფართოვოს საქართველოსთან პარტნიორობა. ჩინეთი საქართველოს მეტწილად ხედავს როგორც მიზნის მიღწევის საშუალებას- საქართველო როგორც ევროპასთან დამაკავშირებელი მარშრუტი. ჩინეთის მიერ საქართველოსთან ჩართულობის ნებისმიერი გეოპოლიტიკიზაცია სავარაუდოდ გამოიწვევს სხვა წამყვან ძალებთან უთანხმოებას, მათ შორის ამერიკის შეერთებულ შტატებთან და რუსეთთან. თუმცა, ამ ყველაფრის მიუხედავად, საქართველოსა და ჩინეთს შორის პოლიტიკური ურთიერთობების გაღრმავებას უმეტესად ჩინეთის მიერ არჩეული ხედვები და პოლიტიკები ზღუდავს.

ევროკავშირსა და ჩინეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების ეკონომიკური ანალიზი

ავტორი: მიხეილ მღებრიშვილი

1. შესავალი.....	31
1.1 თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების მნიშვნელობა განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისათვის.....	33
1.2 საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ღრმა და ყოვლის- მომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმებისა (DCFTA) და საქართველოსა და ჩინეთს შორის თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (FTA) ექს-ანტე ანალიზის მიმოხილვა	36
1.3 კვლევის მიზნები.....	39
2. მეთოდოლოგია	40
3. ვინერის მოდელი: მეთოდოლოგია და მონაცემები	43
3.1 შედეგები	45
4. გრავიტაციული მოდელი: მეთოდოლოგია და მონაცემები	54
4.1 გრავიტაციული მოდელის შედეგები ევროკავშირისათვის	56
4.2 გრავიტაციული მოდელის შედეგები ჩინეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებაზე (FTA)	59
5. დასკვნა	63
გამოყენებული ლიტერატურა	64
დანართი.....	68

ბრაფიკების ჩამონათვალი

ფიგურა 1. საქართველოს შეთანხმებები თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ 32

ფიგურა 2. სასაქონლო ვაჭრობის დინამიკა საქართველოში 33

ფიგურა 3. სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation) ქსოვილების სექტორში... 49

ფიგურა 4. სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation) ქაღალდის ნაწარმის სექტორში 49

ფიგურა 5. სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation) თამბაქოს ნაწარმის სექტორში 50

ფიგურა 6. სავაჭრო ნაკადების გადართვა (Trade Diversion) ტყავისა და მსგავსი ნაწარმის სექტორში 51

ფიგურა 7. სავაჭრო ნაკადების გადართვა (Trade Diversion) სხვა სამრეწველო სექტორებში 51

ცხრილების ჩამონათვალი

ცხრილი 1. სავაჭრო ნაკადების შექმნა და გადართვა 43

ცხრილი 2. სავაჭრო ნაკადების შექმნისა და გადართვის (Trade Creation&Diversion) ზემოქმედება 45

ცხრილი 3. DCFTA-სა და ჩინეთთან FTA-ს ჯამური ეფექტი სავაჭრო ნაკადების შექმნასა და გადართვაზე (Trade Creation& Diversion) 47

ცხრილი 4. კეთილდღეობის ზრდისა და შემცირების (სარგებლისა და დანაკარგის) მატრიცა 52

ცხრილი 5. გრავიტაციული მოდელის შედეგები მთლიანი ექსპორტისა და იმპორტისთვის – ევროკავშირი 57

ცხრილი 6. გრავიტაციული მოდელის შედეგები BEC ექსპორტისთვის – ევროკავშირი 57

ცხრილი 7. DCFTA-ის ზემოქმედება ექსპორტის მაჩვენებლებზე ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ოთხნიშნა დონეზე 59

ცხრილი 8. გრავიტაციული მოდელის შედეგები – ჩინეთი 60

ცხრილი 9. გრავიტაციული მოდელის შედეგები – BEC ერთნიშნა დონეზე – ჩინეთი 60

ცხრილი 10. ჩინეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (FTA) ზემოქმედება იმპორტის მაჩვენებლებზე ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ორნიშნა დონეზე 61

ცხრილი 11. ჩინეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (FTA) ზემოქმედება ექსპორტის მაჩვენებლებზე ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ოთხნიშნა დონეზე 62

ცხრილი 12. გრავიტაციული მოდელის შედეგები – იმპორტის მაჩვენებლები ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ოთხნიშნა დონეზე – ჩინეთი 62

ცხრილი 13. კეთილდღეობის ზრდისა და შემცირების (სარგებლისა და დანაკარგის) მატრიცა – ევროკავშირი 68

ცხრილი 14. კეთილდღეობის ზრდისა და შემცირების (სარგებლისა და დანაკარგის) მატრიცა – ჩინეთი 69

ცხრილი 15. გრავიტაციული მოდელის შედეგები მთლიან იმპორტსა და ექსპორტზე 70

ABBREVIATIONS

AA	– ასოცირების შესახებ შეთანხმება
ASEAN	– სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების ასოციაცია
BEC	– ფართო ეკონომიკური კატეგორია
CACM	– ცენტრალური ამერიკის საერთო ბაზარი
CEEC	– ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები
CGE	– გამოთვლადი ზოგადი წონასწორობა
დსმ	– დამოუკიდებელი სახელმწიფოების თანამეგობრობა
CPI	– სამომხმარებლო ფასის ინდექსი
DCFTA	– ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება
EC	– ევროპული საზოგადოება
EEC	– ევროპის ეკონომიკური გაერთიანება
EFTA	– თავისუფალი ვაჭრობის ევროპული ასოციაცია
EU	– ევროკავშირი
EUR	– ევრო
FDI	– პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია
FTA	– თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება
GDP	– მთლიანი შიდა პროდუქტი
GSP	– პრეფერენციების გენერალიზებული სისტემა
HS	– ჰარმონიზებული სისტემა
IMF	– საერთაშორისო სავალუტო ფონდი
ISET	– თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის (თსუ) ეკონომიკის საერთაშორისო სკოლა

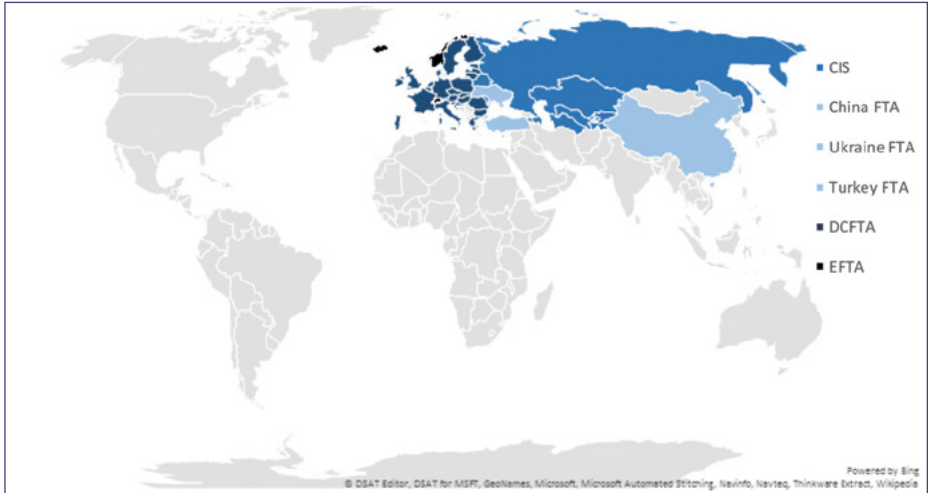
LAFTA	– ლათინური ამერიკის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაცია
LAIA	– ლათინური ამერიკის ინტეგრაციის ასოციაცია
MED	– ხმელთაშუა ზღვის რეგიონი
NACE	– ეკონომიკური საქმიანობის სახეების კლასიფიკატორი
NAFTA	– ჩრდილოეთ ამერიკის თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება
PD	– დაჯგუფებული მონაცემები
PE	– ნაწილობრივი წონასწორობა
PMCG	– პოლიტიკისა და მართვის საკონსულტაციო ჯგუფი
PPML	– ფსევდო პუბლიკის მაქსიმალური შესაძლებლობების მეთოდი
PWC	– PricewaterhouseCoopers
RE	– შემთხვევითი ეფექტი
RTA	– რეგიონული სავაჭრო შეთანხმება
SITC	– საერთაშორისო ვაჭრობის სტანდარტული კლასიფიკაცია
SPS	– სანიტარია და ფიტოსანიტარია
ბაშტო	– გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია
UNCTAD	– გაეროს კონფერენცია ვაჭრობისა და განვითარების შესახებ
WITS	– მსოფლიოს ინტეგრირებული სავაჭრო სისტემა

1. შესავალი

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ, საქართველო აქტიურად ჩაერთო საერთაშორისო ვაჭრობაში და ქვეყანამ საკუთარი სავაჭრო პოლიტიკის საფუძვლად, ძირითადად, თავისუფალი ვაჭრობის პრინციპები აირჩია. ბოლო ათი წლის განმავლობაში, საქართველო აქტიურად აწარმოებს მოლაპარაკებებს და აფორმებს ხელშეკრულებებს თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ. 2014 წლამდე, საქართველოს გაფორმებული ჰქონდა თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებები (FTA) დასთან და მის მეზობელ 11 ქვეყანასთან (უკრაინა, ბელორუსია, მოლდოვა, ყაზახეთი, ყირგიზეთი, ტაჯიკეთი, უზბეკეთი, თურქმენეთი, თურქეთი, აზერბაიჯანი და სომხეთი). 2014 წლის ივნისში, საქართველომ ხელი მოაწერა ევროკავშირთან ასოცირების შესახებ შეთანხმებას (AA) და ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმებას (DCFTA). საქართველომ ასოცირების შესახებ შეთანხმების (AA) რატიფიცირება მოახდინა 2014 წლის 18 ივლისს. ასოცირების შესახებ შეთანხმება (AA) და ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება (DCFTA) პირობითად ძალაშია 2014 წლის 1-ლი სექტემბრიდან¹. 2017 წლის 13 მაისს საქართველომ ხელი მოაწერა თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებას (FTA) ჩინეთთან, ერთი წლის შემდეგ (2018 წლის 27 ივნისს) ამოქმედდა თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება (FTA) ჰონგ კონგთან. აღნიშნული შეთანხმებების (FTA) წყალობით, საქართველომ მოიპოვა წვდომა ბაზრებზე, რომელთა წილიც გლობალურ მშპ-ში, 2019 წლის მდგომარეობით, 40,2%-ს შეადგენს. ამ პერიოდიდან მოყოლებული, საქართველო აგრძელებს მუშაობას თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების მიმართულებით. 2018 წელს დაიწყო ისრაელთან თავისუფალი ვაჭრობის (FTA) მიზანშეწონილობის კვლევა. 2019 წლის იანვარში დასრულდა საქართველოსა და ინდოეთს შორის თავისუფალი ვაჭრობის (FTA) მიზანშეწონილობის ერთობლივი კვლევა.

¹ ამის შემდეგ, 2016 წლის 27 ივნისს, საქართველომ ხელი მოაწერა თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებას თავისუფალი ვაჭრობის ევროპულ ასოციაციასთან (EFTA). შეთანხმება ისლანდიასა და ნორვეგიისთან ძალაში შევიდა იმავე წლის 1-ლ სექტემბერს, ხოლო შვეიცარიასთან და ლიხტენშტეინთან, 2018 წლის 1 მაისს.

ფიგურა 1. საქართველოს შეთანხმებები თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ

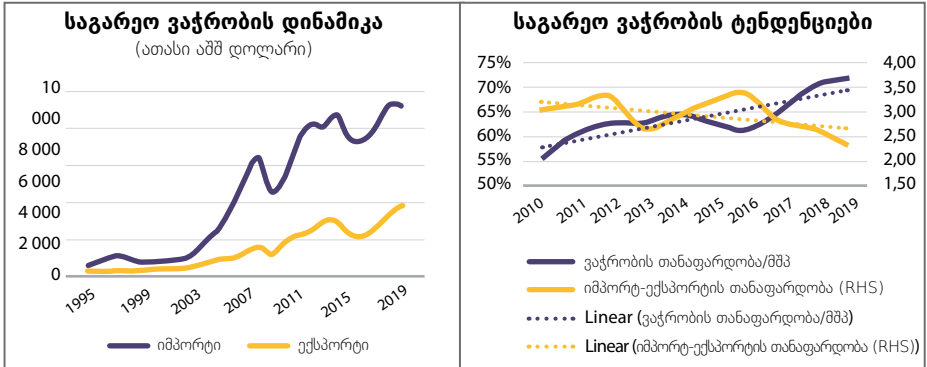

წყარო: საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში, საქართველოს საგარეო ვაჭრობა სწრაფი დინამიკით ხასიათდებოდა. უკანასკნელი 10 წლის განმავლობაში, საქართველოს ვაჭრობის მთლიანი მოცულობა გაიზარდა 228%-ით, ძირითადად იმპორტის ხარჯზე (იმპორტ-ექსპორტის თანაფარდობა საშუალოდ 3,11 იყო), მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ექსპორტსა და იმპორტს შორის არსებული სხვაობა მცირდება (იხ. გრაფიკი 2). ამასთან, ვაჭრობის გახსნილობამ მკვეთრი ზრდა განიცადა და 2019 წელს მშპ-ს 116,5% შეადგინა.

ამასთან დაკავშირებით იბადება მოსაზრება, რომ, შესაძლოა, ვაჭრობის ასეთი მაღალი დინამიკა უკავშირდებოდეს საქართველოს საგარეო სავაჭრო პოლიტიკას, რომელიც ეფუძნება ქვეყნის აქტიურ ჩართულობას თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებებში. ამ მოსაზრების შესამოწმებლად მნიშვნელოვანია დადგინდეს მიზეზ-შედეგობრივი კავშირი თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებებსა (FTA) და ვაჭრობის მოცულობას შორის, რაც მოცემული კვლევის ძირითად მიზანს წარმოადგენს.

ფიგურა 2. სასაქონლო ვაჭრობის დინამიკა საქართველოში

წყარო: საქსტატი

1.1 თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების მნიშვნელობა განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ევყენებისათვის

თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება (FTA) გემოქმედებას ახდენს ქვეყნის კეთილდღეობაზე ორი მიმართულებით. პირველი, ვინერის თეორიის თანახმად, სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation) ხდება მაშინ, როდესაც არაეფექტური ადგილობრივი წარმოების ან იმპორტის ჩანაცვლება ხდება იმ პარტნიორის მიერ გახორციელებული ეფექტური იმპორტით, რომელთანაც ქვეყანას გაფორმებული აქვს თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება (FTA) და მეორე, სავაჭრო ნაკადების გადართვა (Trade Diversion) ხდება მაშინ, როდესაც თავისუფალი ვაჭრობის არაწვერი ქვეყნის ეფექტური იმპორტის ჩანაცვლება ხდება FTA პარტნიორის მიერ გახორციელებული არაეფექტური იმპორტით (Viner & Olsington, 2014).

საერთაშორისო ეკონომიკაში გავრცელებული აზრით, როდესაც ორ ქვეყანას შორის არსებობს თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება (FTA), რესურსების გადანაწილება ხდება ოპტიმალურად და ქვეყნები ორიენტირებული არიან იმ საქონლის წარმოებაზე, რომლებშიც მათ შეფარდებითი უპირატესობა გააჩნიათ. აღნიშნული პრაქტიკის კარგ მაგალითს წარმოადგენს ევროკავშირისა და მექსიკას შორის გაფორმებული FTA (Serrano, Martínez, Rodríguez, & Salazar, 2015); მას შემდეგ რაც ევროკავშირმა და მექსიკამ ხელი მოაწერეს თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებას, მნიშვნელოვნად გაიზარდა მექსიკიდან ევროკავშირში იმ სექტორებთან დაკავშირებული საქონლის ექსპორტი, რომლებშიც მექსიკას შეფარდებითი უპირატესობა გააჩნია და პირიქით. წინამდებარე ნაშრომში ასევე აღწერილია ფაქტი, რომლის თანახმადაც, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები (FDI), მექსიკის ექსპორტზე ორიენტირებულ წარმოებაში, გაიზარდა მას შემდეგ რაც ქვეყანამ თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებას (FTA) მოაწერა ხელი, აღნიშნული ზრდა უკავშირდება პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (FDI)

ზრდას არა მხოლოდ ევროკავშირიდან, არამედ ასევე ამერიკის შეერთებული შტატებიდანაც. აქედან შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებამ (FTA) მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა როგორც ვაჭრობის მოცულობის, ასევე პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (FDI) დაჩქარებული ტემპით ზრდაში.

თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება (FTA) ყოველთვის არ იწვევს მნიშვნელოვანი სავაჭრო ნაკადების შექმნას (Trade Creation) (Stevens, Irfan, Massa, & Kennan, 2015). განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებს შორის გაფორმებული თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების შესახებ არსებული ლიტერატურის ანალიზისას აღმოჩნდა, რომ ავსტრალიასა და ტაილანდს შორის თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (FTA) გაფორმებას მხოლოდ უმნიშვნელო სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation) მოჰყვა შედეგად, იგივე შეიძლება ითქვას ჩილესა და ევროკავშირს შორის გაფორმებულ შეთანხმებასთან (FTA) დაკავშირებით, რომელიც საკმაოდ მცირე ეკონომიკური ეფექტით გამოირჩევა. მეორე მხრივ, კვლევებით დგინდება, რომ მკაფიო და მნიშვნელოვანი სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation) მოჰყვა შედეგად თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებებს შემდეგ სუბიექტებს შორის:

- ევროკავშირი – თურქეთის საბაჟო კავშირი
- ევროკავშირი – ხმელთაშუა ზღვის რეგიონი
- თურქეთი – ხმელთაშუა ზღვის რეგიონი

სავაჭრო ნაკადების შექმნაზე (Trade Creation) მცირე ეფექტის ასხნა შესაძლებელია სავაჭრო პარტნიორების განვითარების დონეებს შორის სხვაობით. ჰუიჯსკენსმა (2007 წ.) შეისწავლა განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებს შორის გაფორმებული თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ 31 შეთანხმება (FTA) და დაასკვნა, რომ ამ შეთანხმების (FTA) გაფორმების შემდეგ ვაჭრობის დინამიკას მნიშვნელოვნად განაპირობებს ექსპორტიორი და იმპორტიორი ქვეყნების განვითარების დონე. იმ შემთხვევაში, თუ ორივე მხარე განვითარების შედარებით თანაბარ დონეზე იმყოფება, მათ შორის შეთანხმების (FTA) გაფორმების შემდგომ ვაჭრობის მოცულობა იზრდება. ვაჭრობის მოცულობა ასევე იზრდება ექპორტიორ ქვეყანაში, იმ შემთხვევაში თუ იგი განვითარების დონით უსწრებს იმ ქვეყანას, რომელშიც ხორციელდება იმპორტი. აღნიშნული ტენდენცია გამოიკვეთა მექსიკასა და ევროკავშირს შორის გაფორმებული შეთანხმების (FTA) შემთხვევაშიც.

მიუხედავად იმისა, რომ თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების (FTA) ზემოქმედება იშვიათად გულისხმობს სავაჭრო ნაკადების გადართვას (Trade Diversion), ავტორები საკუთარ ნაშრომში (Caporale, Rault, Sova & Sova, 2009), ევროკავშირის 15 ქვეყანასა და ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს (CEEC) (ბულგარეთი, უნგრეთი, პოლონეთი და რუმინეთი) შორის გაფორმებული შეთანხმებების (FTA) ანალიზისას ასკვნიან, რომ წევრი ქვეყნები მიდრეკილი არიან ვაჭრობა აწარმოონ ერთმანეთთან, ვიდრე სხვა არაწევრ ქვეყნებთან.

არსებობს დამატებითი გზები, რომელთა საშუალებითაც განვითარებადი ქვეყნები განსაკუთრებულ სარგებელს იღებენ, განვითარებულ ქვეყნებთან შეთანხმებების (FTA) გაფორმების საშუალებით.

- **„მასშტაბის“ ეფექტი.** კრუგმანის მიერ შემოთავაზებული „ვაჭრობის ახალი თეორიის“ თანახმად, საერთაშორისო ვაჭრობა განისაზღვრება მასშტაბის ეკონომიკითა და ქსელების ეფექტურობით (Pettinger, 2017) რაც იმას ნიშნავს, რომ მცირე და განვითარებადი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებისათვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია დიდ ბაზრებზე წვდომის მოპოვება, „მასშტაბის“ ეფექტის საშუალებით სარგებლის მიღების მიზნით. თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებები (FTA) საშუალებას აძლევს განვითარებად ქვეყნებს მოიპოვონ წვდომა დიდ ბაზრებზე.
- **სტრუქტურული რეფორმებისა და პოლიტიკის რეგულირების „ჩარჩოში მოქცევა“.** პროდუქტიულობისა და კონკურენტუნარიანობის გასაუმჯობესებლად ქვეყანაში საჭიროა გატარდეს სტრუქტურული რეფორმები. მათი ბუნებიდან გამომდინარე, სტრუქტურული რეფორმები ვერ უზრუნველყოფს დაუყოვნებელი და ხელშესახები ეკონომიკური ეფექტის მიღებას. მაშინ როცა რეფორმების დროს, სექტორულ დონეზე ჩნდება ე.წ. „წარუმატებელი“ სუბიექტები, რაც, თავის მხრივ, უარყოფითად აისახება სტრუქტურული რეფორმების პროცესზე. ამ პრობლემის დაძლევა შესაძლებელია თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების (FTA) გაფორმებით. უპირველეს ყოვლისა, აღნიშნული შეთანხმებები (FTA), განსაკუთრებით იმ შემთხვევაში, როდესაც მათი გაფორმება ხდება განვითარებულ ქვეყანასა და განვითარებად ქვეყანას შორის, ამ უკანასკნელს კონკრეტული ცვლილებების გახორციელების (მაგ. სანიტარიისა და ფიტოსანიტარიის (SPS) მიმართულებით გატარებული ღონისძიებები, კანონები, რომლებიც უზრუნველყოფს ინტელექტუალური საკუთრების დაცვას და ა.შ.) ვალდებულებას აკისრებს. გარდა ამისა, იმ შემთხვევაში, თუ ქვეყანაში უკვე მიმდინარეობს სტრუქტურული რეფორმები, მას შეუძლია ისარგებლოს პარტნიორი განვითარებული ქვეყნის ტექნიკური დახმარებით (Plummer, Cheong, & Hamanaka, 2010).
- **ტექნოლოგიებისა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (FDI) მოზიდვა.** მას შემდეგ, რაც თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება (FTA) ძალაში შევა, რაც გულისხმობს იმას, რომ განვითარებადი ქვეყანა მოიპოვებს წვდომას განვითარებული ქვეყნის ბაზარზე, პარალელურ რეჟიმში, იწყება განვითარებად ქვეყანაში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (FDI) მოზიდვა. თავდაპირველად, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (FDI) შემოდინება იწყება იმ პარტნიორი ქვეყნიდან, რომელთანაც განვითარებად ქვეყანას გაფორმებული აქვს შეთანხმება (FTA), წარმოების დაბალი ხარჯების გამო (როგორცაა, მუშახელი, დაბეგვრის ტარიფი და ა.შ.). გარდა ამისა, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები (FDI) შესაძლებელია შემოვიდეს სხვა ქვეყნიდანაც, ვინაიდან განვითარებული ქვეყნების ბაზრები საკმარისად სტაბილური, პროგნოზირებადი და დიდია იმისათვის, რომ აითვისოს დამატებითი ექსპორტი, ქვეყნის ეკონომიკას შეუძლია შეასრულოს შუამავლის როლი. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებს (FDI) თან სდევს ტექნოლოგიებისა და ნოუ-ჰაუს შემოტანა ქვეყანაში (UNCTAD, 2010) (Lee, Lee, & Kim, 2011)).
- **ადამიანური და ინსტიტუციური შესაძლებლობების განვითარება.** აღნიშნული მიიღწევა ტექნიკური დახმარებით, რომელიც ხორციელდება

თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებისთვის (FTA) მზადების პროცესში მოლაპარაკებისას, რომელიც მოიცავს პერსონალის მომზადებას ტრენინგების საშუალებით და „ნოუ-ჰაუ“-ს მიწოდებას სემინარებისა და სამუშაო შეხვედრების, სასწავლო ვიზიტებისა და კადრების მომზადების დაფინანსების საშუალებით; გარდა ამისა, ხდება ქვეყნისთვის დახმარება რათა მან სათანადოდ შეასრულოს აღებული ვალდებულებები და შეიმუშავოს და დანერგოს კონკრეტული პოლიტიკა. (Plummer, Cheong, & Hamanaka, 2010)

1.2 საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმებისა (DCFTA) და საქართველოსა და ჩინეთს შორის თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (FTA) ექს-ანტი ანალიზის მიმოხილვა

ბევრთ ჩამოთვლილი წარმოადგენს სწორედ იმ სარგებელს, რომელსაც საქართველო იღებს ევროკავშირთან გაფორმებული DCFTA-ისა და ჩინეთთან გაფორმებული FTA-ის საშუალებით. პირველ რიგში, ევროკავშირისა და ჩინეთის მოსახლეობა, ერთობლივად, 2019 წლის მდგომარეობით, დაახლოებით 2 მილიარდს შეადგენს,³ ხოლო, მათი მშპ ჯამურად შეადგენს 32 მილიარდ აშშ დოლარს,⁴ რაც იმას ნიშნავს, რომ საქართველოს ექსპორტზე ორიენტირებული წარმოება მნიშვნელოვან სარგებელს მიიღებს „მასშტაბის“ ეფექტის საშუალებით.

ევროკავშირთან გაფორმებული DCFTA და ჩინეთთან გაფორმებული FTA საქართველოს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისა (FDI) და, ამასთან, ახალი ტექნოლოგიებისა და „ნოუ-ჰაუ“-ს მოზიდვის დიდ შესაძლებლობას აძლევს. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ მსოფლიო მასშტაბით სულ 7 ქვეყანას⁵ გააჩნია თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებები (FTA) ერთდროულად ევროკავშირთან და ჩინეთთან. ეს საქართველოს აძლევს შესაძლებლობას მოიზიდოს ინვესტიციები არა მხოლოდ დანარჩენი მსოფლიოდან, არამედ ასევე ჩინეთიდან – რათა აწარმოოს ექსპორტი ჩინეთში და/ან ევროკავშირის ქვეყნებში; და ევროკავშირის ქვეყნებიდან რათა აწარმოოს ექსპორტი ჩინეთსა და/ან ევროკავშირის ქვეყნებში.

რაც შეეხება სტრუქტურული რეფორმებისა და პოლიტიკის რეგულირების „ჩარჩოში მოქცევას“ – ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმებაში (DCFTA) „ღრმა და ყოვლისმომცველი“ (“Deep and comprehensive” – „DC”) გულისხმობს სტრუქტურულ რეფორმებს (ISET Policy Institute, 2016, p. 6), რაც იმას ნიშნავს, რომ საქართველოს შეუძლია სარგებელი ნახოს ინსტიტუციურ დონეზე. DCFTA-ის გახორციელების პროცესი თავისთავად გულისხმობს ადამიანური და ინსტიტუციური შესაძლებლობების განვითარებას.

³ ევროკავშირისა და ჩინეთის მოსახლეობის შესახებ მონაცემები აღებულია რესურსიდან „Worldometer“.
⁴ ჩინეთისა და ევროკავშირის მშპ-ს შესახებ მონაცემები აღებულია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (სსფ) მიერ შემუშავებული მსოფლიო ეკონომიკის მიმოხილვის დოკუმენტიდან.
⁵ შვეიცარია, სინგაპური, სამხრეთ კორეა, ჩილე, პერუ, ისლანდია და საქართველო.

ყველა ზემოთჩამოთვლილი მოსალოდნელი შედეგისა და შესაძლებლობის ანალიზი წარმოებული იყო DCFTA-სა და ჩინეთთან FTA-ის კონტექსტში, მათი გახორციელების სხვადასხვა ეტაპზე, დაწყებული მოლაპარაკებებით და დამთავრებული ამ შეთანხმებათა პრაქტიკაში დანერგვით. 2013 წელს, ვიდრე საქართველო ხელს მოაწერდა ევროკავშირთან DCFTA-ის, კვლევით-საკონსულტაციო კომპანია „Eco-ris“-მა (2003 წ.) აწარმოა ექს-ანტე კვლევა. კვლევა მოიცავდა DCFTA-ის პოტენციური ზემოქმედების ანალიზს საქართველოსა და ევროკავშირზე, მაკრო და სექტორულ დონეებზე. ანალიზი წარმოებული იყო გამოთვლადი ზოგადი წონასწორობის (CGE) მოდელის გამოყენებით, რომელიც იძლევა საშუალო და გრძელვადიანი შედეგების განსაზღვრის შესაძლებლობას. ჩატარებული ანალიზისას მაკრო დონეზე, საქართველოს ეროვნული შემოსავლის 297 მილიონი ევროთი ზრდა იქნა პროგნოზირებული, ხოლო ევროკავშირისთვის მნიშვნელოვანი ცვლილება არ იყო მოსალოდნელი. გარდა ამისა, მოსალოდნელი იყო მთლიანი ექსპორტისა (+12%) და იმპორტის (+7,5%) ზრდა, CPI ინფლაციის შემცირებისა (-0,6%) და საშუალო რეალური ხელფასის ზრდის (+3,6%) პარალელურად, გრძელვადიანი პერიოდისთვის. რაც მიანიშნებდა იმას, რომ DCFTA-ის ამოქმედების შედეგად, მაკრო დონეზე, ექსპორტსა და იმპორტს შორის არსებული სხვაობა შემცირდებოდა და გაიზრდებოდა დასაქმებულთა მსყიდველუნარიანობა. რაც შეეხება მომიჯნავე „მესამე“ ქვეყნებს, მათ შემთხვევაში მნიშვნელოვანი ზემოქმედება ნავარაუდები არ იყო, გამონაკლისს წარმოადგენდა რუსეთი და აზერბაიჯანი, რომლებიც, პროგნოზის თანახმად, მცირე სარგებელს მიიღებდნენ. სექტორულ დონეზე, კვლევის თანახმად, იქნებოდნენ წარუმატებელი და წარმატებული სუბიექტები. მწარმოებლურობის მკვეთრი ზრდა მოსალოდნელი იყო ქიმიკატების, რეზინისა და პლასტმასის წარმოების სექტორში. დაახლოებით 8-24%-იანი ზრდა იყო ნავარაუდები მეცხოველეობისა და ხორცის პროდუქტების წარმოების სექტორში, ასევე დამუშავებული საკვების, ელექტრო და კომპიუტერული ტექნიკისა და სხვა პროდუქტების წარმოების სექტორში. გარდა ამისა, 5%-ზე მეტი ზრდა იყო მოსალოდნელი დანადგარებისა და აღჭურვილობის და ძირითადი ლითონების წარმოების სექტორებში.

კიდევ ერთი კვლევა გაახორციელა ეკონომიკური პოლიტიკის კვლევის ცენტრმა (2014), რომლის ფარგლებშიც ყურადღება ძირითადად გამახვილებული იყო ტარიფების გაუქმებასა და გაყალბების საწინააღმდეგო მექანიზმების შემოღებაზე⁶. კვლევაში აღნიშნული იყო, რომ საქართველო უკვე სარგებლობდა შეღავათიანი ტარიფებით (პრეფერენციების გენერალიზებული სისტემა GSP+) (2010 წლისთვის პროდუქტების 92,52%-ზე არ მოქმედებდა საბაჟო გადასახადები). რაც შეეხება გაყალბების საწინააღმდეგო მექანიზმებს, კვლევაში აღნიშნული იყო, რომ იმპორტზე დაწესებული ფიქსირებული ოდენობა (რომლის გადაჭარბების შემთხვევაშიც ქვეყანა ვალდებულია დაასაბუთოს, რომ მზადაა უზრუნველყოს გამრდილი მოცულობის მდგრადი მიწოდება) ისედაც საკმაოდ მაღალი იყო. შესაბამისად, გაყალბების საწინააღმდეგო მექანიზმები საქართველოს არ შეუქმნიდა დამატებით წნეხს.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის (თსუ) ეკონომიკის საერთაშორისო სკოლის (ISET) ბაზაზე არსებულმა კვლევითმა ინსტიტუტმა, პოლიტიკისა და მართვის საკონსულტაციო ჯგუფთან (PMCG) და „PricewaterhouseCoopers“-თან (PWC)

⁶ ფიქსირებული ოდენობა იმპორტზე, რომლის გადაჭარბების შემთხვევაშიც ექსპორტიორი ქვეყანა ვალდებულია დაასაბუთოს გადაჭარბების მიზეზები.

ერთად, ჩაატარა კვლევა, რომლის ფარგლებშიც წარმოებული იყო DCFTA-სთან დაკავშირებული შესაძლო სარგებლისა და რისკების ანალიზი (თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის (თსუ) ეკონომიკის საერთაშორისო სკოლის (ISET) ბაზაზე არსებული კვლევითი ინსტიტუტი, 2016 წ.). იმავე კვლევის ამსახავ ანგარიშში ასევე ხაზგასმით არის აღნიშნული, რომ საქართველო ისედაც „სარგებლობს დაბალი ტარიფებით“ (ISET Policy Institute, 2016, p. 7). კვლევის ანგარიშში ყურადღება ძირითადად გამახვილებულია ექსპორტისა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (FDI) ხელშეწყობის გზებზე. რაც შეეხება პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს (FDI), კვლევაში იდენტიფიცირებულია პოტენციურად მიმზიდველი სექტორები და ქვეყნები, რომლებისთვისაც ინვესტიციების გასახორციელებლად საქართველო შეიძლება ხელსაყრელი აღმოჩნდეს, დაბალი ტარიფების გამო. საქართველოს საექსპორტო პოტენციალთან დაკავშირებით აღინიშნა, რომ, მოკლევადიან პერიოდში, ქვეყანამ შესაძლოა ვერ მოახერხოს ექსპორტის მკვეთრად გაუმჯობესება, რადგან ძირითადი ექსპორტიორი მწარმოებლები ისედაც წარმოების მაქსიმალურთან მიახლოებული დატვირთვის პირობებში აწარმოებენ ექსპორტს. გარდა ამისა, კვლევის ანგარიშში აღნიშნულია, რომ ისეთი სექტორები, როგორცაა სოფლისმეურნეობა, ძირითადად წარმოდგენილია მცირე მწარმოებლებით, რომლებიც, მოკლევადიან პერიოდში, ვერ შეძლებენ საკუთარი წარმოების მოცულობის გაზრდას, გაზრდილი მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად. დამატებით, წარმოების სექტორს რამდენიმე მნიშვნელოვანი ხარვეზი გააჩნია, როგორცაა: ინოვაციის ნაკლებობა, ფინანსების ხელმისაწვდომობის არარსებობა და ფინანსების სიძვირე, ტრანსპორტირებასთან დაკავშირებული მაღალი ხარჯები, სუსტი ადგილობრივი ხელისუფლება, პროფესიული უნარების ნაკლებობა, ადგილობრივი ინვესტორების დაცვის ნაკლებობა.

ადაროვი და ჰავლიკი (2016 წ.) თავიანთ ნაშრომში აცხადებენ, რომ საქართველოს, მოლდოვასა და უკრაინას მდგრადი ეკონომიკური ზრდის მისაღწევად აუცილებლად ესაჭიროებათ წვდომა დიდ ბაზრებზე. ისინი ასევე აღნიშნავენ, რომ DCFTA-ის ზემოქმედება და შედეგები თვალსაჩინო მხოლოდ საშუალოვადიან და გრძელვადიან პერიოდში გახდება. იგივე ავტორების თანახმად, DCFTA-ის გახორციელება გარკვეულ დანაკარგებთან იქნება დაკავშირებული მოკლევადიან პერიოდში, რამაც შესაძლოა დაჩრდილოს კიდევ საშუალოვადიან და გრძელვადიან პერიოდში მოსალოდნელი სარგებელი, რადგანაც შესაძლოა თავი იჩინოს ისეთმა საფრთხეებმა, როგორცაა ევროსკეპტიციზმი და პოპულიზმი. შესაბამისად, მათი მოსაზრებით, DCFTA გახორციელებისას მნიშვნელოვანია მოქმედებებისა და ღონისძიებების ეტაპობრივად გატარება, ამგვარი რისკებისა და საფრთხეების შემცირების მიზნით.

ჩინეთთან FTA-ის მიზანშეწონილობის შესწავლა წარმოებული იყო კვლევითი ცენტრის „PMC Rresearch Center“-ის მიერ (2015 წ.). კვლევა მოიცავდა ვაჭრობისა და ვაჭრობასთან დაკავშირებული შესაძლო სარგებლის ექს-ანტე ანალიზს. ექს-ანტე ანალიზისას გამოყენებული იყო როგორც ნაწილობრივი წონასწორობის (PE) (საქართველოს მხრიდან), ასევე გამოთვლადი ზოგადი წონასწორობის (CGE) (ჩინეთის მხრიდან) მოდელები. PE მოდელის გამოყენებით წარმოებული ანალიზის თანახმად, ჩინეთთან იმპორტი გაიზრდებოდა 1,69%-ით და იმპორტიდან მიღებული შემოსავალი ტარიფების კლების ხარჯზე შემცირდებოდა 0,5%-ით, ხოლო ჩინეთში ექსპორტი გაიზრდებოდა 9%-ით. პროდუქტების დონეზე, მნიშვნელოვანი ზრდა იყო მოსალოდნელი ისეთ პროდუქტებზე, როგორცაა ღვინის პროდუქტე-

ბი (+28,5%), ნარჩენები და სპილენძისა და ალუმინის ჯართი (+3,3%), წყალი, მინერალური წყლები, და სხვა უაღკოპოლო სასმელები (+36,7%). CGE მოდელის გამოყენებით წარმოებული ანალიზის თანახმად, საქართველოს ექსპორტის მნიშვნელოვანი – 28,9%-იანი ზრდა იყო მოსალოდნელი, ძირითადად ბოსტნეულისა და ხილის, ლითონის პროდუქტების, როგორცაა სპილენძი და ალუმინი, ყურძნისგან დამზადებული ღვინოს, ქსოვილებისა და ტანისამოსის და აპარატურის ხარჯზე. მეორე მხრივ, ჩინეთიდან საქართველოში იმპორტის 6,7%-ით ზრდა იყო მოსალოდნელი, ძირითადად ისეთი პროდუქტების ხარჯზე, როგორცაა, ღორის და ფრინველის პროდუქტები, ბოსტნეული და ხილი, დამუშავებული საკვები, ლითონის პროდუქტები, ქიმიური და რეზინის პროდუქტები, წარმოებული პროდუქტები და აპარატურა. ამავე კვლევის თანახმად, განვითარებად ქვეყნებსა და ჩინეთს შორის უკვე არსებული თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების (FTA) გამოცდილების გათვალისწინებით, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (FDI) მნიშვნელოვანი ზრდაც იყო ნავარაუდები.

ჩინეთთან FTA-ის მოსალოდნელი შედეგების ანალიზი ასევე აწარმოა ფუნქციონირება (2016 წ.), რომელმაც FTA-ის პოტენციური სარგებლის შეფასებისთვის გამოიყენა სტრუქტურული გრავიტაციული მოდელები. აღნიშნული კვლევის შედეგად შედგა მოვლენათა განვითარების სამი შესაძლო ვარიანტი. სამივე ვარიანტში საქართველოსთვის ნავარაუდები იყო ექსპორტის მნიშვნელოვანი ზრდა (68,3-108%) ასევე რეალური მშპ-ს ზრდა (1,1-1,6%), და მხოლოდ უმნიშვნელო სავაჭრო ნაკადების გადართვა (Trade Diversion) (4,5-8,4%).

1.3 კვლევის მიზნები

ევროკავშირთან DCFTA-ს ამოქმედებიდან ხუთი წელი გავიდა, ხოლო ჩინეთთან FTA-ის ამოქმედებიდან ორი წელი. საინტერესოა ექს-პოსტ ანალიზის ჩატარება იმის გასარკვევად თუ რა ზემოქმედება იქონია თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებებმა (FTA) საქართველოს ეკონომიკაზე. ექს-პოსტ ანალიზის მიზანს წარმოადგენს საქართველოს მიერ ევროკავშირთან გაფორმებული DCFTA-სა და ჩინეთთან გაფორმებული FTA-ის თვისებრივი და რაოდენობრივი ზემოქმედების შეფასება, მაკრო და სექტორულ დონეებზე. გარდა ამისა, მოცემული კვლევის ფარგლებში შევცდებით გავარკვიოთ თუ საქართველოსთვის კეთილდღეობის თვალსაზრისით რამდენად სარგებლის მომტანი აღმოჩნდა ევროკავშირთან გაფორმებული DCFTA და ჩინეთთან გაფორმებული FTA. უფრო კონკრეტულად, კვლევის მიზანია გავარკვიოთ თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ აღნიშნული შეთანხმებებს შედეგად მოყვა სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation) თუ სავაჭრო ნაკადების გადართვა (Trade Diversion). კვლევის კიდევ ერთი მიზანს წარმოადგენს იმპორტის და ექსპორტის რაოდენობრივი ზემოქმედების ანალიზი სხვადასხვა დონეებზე. გარდა ამისა, დასკვნაში აღწერთ DCFTA-სა და ჩინეთთან გაფორმებულ FTA-ს შორის არსებული განსხვავებებსა და მსგავსებებს და ამ ემპირიული დასკვნების საფუძველზე, კვლევაში შევეცდებით დავადგინოთ ის შესაძლო საფრთხეები და შესაძლებლობები, რომლებიც უკავშირდება მომავალში საქართველოს მიერ სხვა ქვეყნებთან დადებულ შეთანხმებებს თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ.

2. მეთოდოლოგია

ზოგადი მიოხილვა

ექს-პოსტ ანალიზის წარმოება შესაძლებელია რამდენიმე მეთოდის გამოყენებით. ზოგიერთი მეთოდი⁷ ორიენტირებულია სატარიფო ხაზებზე და მათ უწოდებენ უპირატესობის მაჩვენებლებს [Preference Indicators] (Plummer, Cheong, & Hamanaka, 2010). იმისდა მიუხედავად, რომ აღნიშნული მაჩვენებლები თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (FTA) ეფექტურობის მარტივად გამოთვლას უზრუნველყოფს, მათი გამოყენებით შეუძლებელია განისაზღვროს ამ შეთანხმების (FTA) ზემოქმედება ვაჭრობასა და კეთილდღეობაზე. ვინაიდან ჩვენი კვლევა ორიენტირებულია ვაჭრობისა და კეთილდღეობის თვალსაზრისით მიღებული სარგებლის განსაზღვრაზე, ექს-პოსტ ანალიზისთვის შეირჩა ვინერის მოდელი და ვაჭრობის გრავიტაციული მოდელი.

თავის პირველ ნაშრომში იაკობ ვინერმა პირველად შემოიტანა საბაჟო გაერთიანებების შერეული ზემოქმედების ცნება. საკუთარ ნაშრომში „საბაჟო გაერთიანებებთან დაკავშირებული საკითხები“ (1950 წ.), მან ჩამოაყალიბა “სავაჭრო ნაკადების შექმნისა” (Trade Creation) და “სავაჭრო ნაკადების გადართვის” (Trade Diversion) თეორია (Viner & Olsington, 2014). აღნიშნული თეორიის თანახმად, სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation) ხდება მაშინ, როდესაც არაეფექტური ადგილობრივი წარმოების ან იმპორტის ჩანაცვლება ხდება იმ პარტნიორის მიერ გახორციელებული ეფექტური იმპორტით, რომელთანაც ქვეყანას გაფორმებული აქვს FTA. და მეორე, სავაჭრო ნაკადების გადართვა (Trade Diversion) ხდება მაშინ, როდესაც თავისუფალი ვაჭრობის არაწევრი ქვეყნის ეფექტური იმპორტის ჩანაცვლება ხდება FTA პარტნიორის მიერ გახორციელებული არაეფექტური იმპორტით, დისკრიმინაციული ტარიფების არსებობის გამო⁸.

ვინერის თეორია (2014 წ.) შესაძლებელია გამოყენებული იქნას ვაჭრობის ანალიზის ბაზისად. აღნიშნული თეორიის გამოყენებით, ავტორები (Plummer, Cheong and Hamanaka, 2010) გვთავაზობენ ანალიზის ორ გზას – თვისობრივ (qualitative) და რაოდენობრივ (quantitative) ანალიზს. თვისობრივი ანალიზის წარმოება შესაძლებელია ვინერის (2014 წ.) სავაჭრო ნაკადების შექმნისა (Trade Creation) და სავაჭრო ნაკადების გადართვის (Trade Diversion) მიდგომის გამოყენებით, თუმცა აღნიშნული მიდგომა არ გულისხმობს კეთილდღეობის თვალსაზრისით სარგებლის რაოდენობრივ შეფასებას, შესაბამისად, აღნიშნული მეთოდით ხდება აღწერილობითი ანალიზი, მსგავსი ანალიზი ვინერის (2014 წ.)

⁷ დაფარვის კოეფიციენტი, სატარიფო განაკვეთი, დატვირთვის კოეფიციენტი.

⁸ მაგრამ შესაძლებელია სავაჭრო ნაკადების გადართვის (Trade Diversion) პროცესის შექცევადობას ჰქონდეს ადგილი. კვლევის (Wonnacott, 1996) ანგარიშში მოყვანილია სავაჭრო ნაკადების გადართვის (Trade Diversion) პროცესის შექცევადობის მაგალითები და აქვე აღნიშნულია, რომ 1994 წელს, როდესაც მექსიკა შეუერთდა ჩრდილოეთ ამერიკის თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებას (NAFTA), მექსიკიდან ამერიკის შეერთებულ შტატებში იმპორტი, რომელიც გადართული აღმოჩნდა, ვინაიდან იგი ჩანაცვლა კანადიდან იმპორტმა, მას შემდეგ, რაც 1989 წელს კანადასა და აშშ-ს შორის შედგა თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება (FTA), საბოლოო ჯამში აღდგა.

მოდელის გამოყენებით ჩატარდა ევროკავშირსა და ალჟირს შორის გაფორმებული თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების სექტორულ დონეზე ანალიზისას (Yacine, Haddoud & Newbery, 2014) (საერთაშორისო ვაჭრობის სტანდარტული კლასიფიკაციის (SITC)⁹ ერთიანი დონეზე). კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ადგილი არ ჰქონდა სავაჭრო ნაკადების გადართვას (Trade Diversion) და შეთანხმების გახორციელების შედეგად მოხდა სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation). მსგავსი მიდგომის გამოყენებით იქნა შეფასებული ინდონეზიასა და იაპონიას შორის შეთანხმება ეკონომიკური პარტნიორობის შესახებ (Hariyono, 2015). იგივე მეთოდის გამოყენებით იყო შესწავლილი სასოფლო-სამეურნეო სექტორში ვაჭრობა სლოვაკეთსა და ევროკავშირს შორის (Drabik, Pokrivcak, & Ciaian, 2007), რომლის შედეგადაც აღმოჩნდა, რომ ადგილი ჰქონდა სავაჭრო ნაკადების მნიშვნელოვან გადართვას, რაც გამოწვეული იყო ტარიფების ლიბერალიზაციით, რომლის შედეგადაც ევროკავშირის 15 წევრი ქვეყნიდან და ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებიდან (CEEC) იმპორტი 31,4%-ით გაიზარდა. ვინაიდან ვინერის (2014 წ.) თეორიული მოდელი აღწერილობითი ხასიათისაა, მისი გამოყენება შესაძლებელია როგორც ექს-პოსტ, ასევე ექს-ანტე ანალიზისას¹⁰.

რაოდენობრივი ექს-პოსტ ანალიზისთვის გამოვიყენებთ გრავიტაციულ მოდელს. გრავიტაციული მოდელი ფართოდ გამოიყენება საერთაშორისო ვაჭრობის ანალიზისას (Head & Mayer, 2013). გრავიტაციული მოდელი ვაჭრობის განმაპირობებელი ფაქტორების რაოდენობრივი ანალიზის საშუალებას იძლევა. ამ მოდელის ერთ-ერთი მთავარი უპირატესობა არის ის, რომ საკონტროლო ცვლადების გამოყენებით შესაძლებელია ვაჭრობის მოცულობაზე თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების პირდაპირი ზემოქმედების რაოდენობრივი მაჩვენებლების გამოანგარიშება. შესაბამისად, გრავიტაციული მოდელის გამოყენებით შესაძლებელია განისაზღვროს თუ რამდენად გაიზარდა ვაჭრობა ევროკავშირთან გაფორმებული DCFTA-სა და ჩინეთთან გაფორმებული FTA-ის გავლენით. კონკრეტული ფაქტორის ზემოქმედების რაოდენობრივი შეფასებისათვის გამოიყენება მთელი რიგი საკონტროლო ცვლადები. ყველაზე ფართოდ გავრცელებულ საკონტროლო ცვლადებს მიეკუთვნება საერთო საზღვარი, საერთო ენა (რომელიც კულტურული მსგავსების პირობას წარმოადგენს (Liu, 2007)), კოლონიური კავშირები, ასევე შესაძლებელია საერთაშორისო ვაჭრობაზე ჩრდილოეთ-სამხრეთის, ჩრდილოეთ-ჩრდილოეთის, სამხრეთ-სამხრეთის¹¹ ზემოქმედების ანალიზიც (Maggiennis & Gardner, 2009), რაც იძლევა პარამეტრების უფრო ზუსტი შეფასების შესაძლებლობას.

⁹ საერთაშორისო ვაჭრობის სტანდარტული კლასიფიკაცია.

¹⁰ მაგალითისთვის იხ. (Lewis, Robinson, & Thierfelder, 2003). გარდა ამისა, ბევრ ნაშრომში ნაწილობრივ შესულია ამგვარი ანალიზი, ვინაიდან მიჩნეულია, რომ მოცემული მიდგომა შეგვილია განვიხილოთ როგორც მცირედით გაუმჯობესებული აღწერილობითი ანალიზი (იხ.: Clausing, 2001), (Sattayanuwat, 2015)).

¹¹ ჩრდილოეთ-ჩრდილოეთი – ვაჭრობა განვითარებულ ქვეყნებს შორის, ჩრდილოეთ-სამხრეთი – ვაჭრობა განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებს შორის, სამხრეთ-სამხრეთი – ვაჭრობა განვითარებად ქვეყნებს შორის.

გრავიტაციული მოდელი პირველად შემოიღო იან ტინბერგენმა 1962 წელს და იგი წმინდა ეკონომეტრიკულ ინსტრუმენტს წარმოადგენდა, რადგან უფრო ემყარებოდა ინტუიციას, ვიდრე ეკონომიკურ თეორიას. ინტუიციის თანახმად, საერთაშორისო ვაჭრობა ნიუტონის გრავიტაციის კანონის შესაბამისად ვითარდება.

$$F = G \frac{m_1 m_2}{r^2}$$

ამ ფორმულის ეკონომიკურ ვერსიაში მასა წარმოადგენს ექსპორტიორი ქვეყნისა და იმპორტიორი ქვეყნის მშპ-ს, ხოლო მანძილი – სავაჭრო ხარჯებს. ამგვარად, გრავიტაციული მოდელის ეკონომიკურ ფორმულაში, სავაჭრო ნაკადები დადებით კორელაციაშია ექსპორტიორი და იმპორტიორი ქვეყნების მშპ-სთან და უარყოფით კორელაციაშია ამ ქვეყნებს შორის მანძილთან.

მოგვიანებით, გრავიტაციული მოდელის თეორიული საფუძვლებს გვთავაზობენ სხვა ავტორები (Anderson, (1979), Bergstrand (1985, 1989) Deardorff (1998), Eaton & Kortum (2002), Chaney (2008), Bacchetta, et al. (2012)). ზოგიერთი ეკონომისტის აზრით, გრავიტაციული მოდელის გამოყენებისას, განტოლებაში ყველა ცვლადის ჩართვა უნდა წარმოებდეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც მისი აქტუალობა გამომდინარეობს სტრუქტურული (მაგალითად მიკროეკონომიკური) თეორიული მოდელიდან (Shepherd, 2008). თუმცა, არსებობს საკმაოდ მდიდარი ემპირიული ლიტერატურა, რომელიც შედეგება როგორც თეორიული (სტრუქტურული) გრავიტაციული მოდელებისაგან, ასევე მოდელებისგან, რომლებიც მოიცავს ეკონომიკურ ინტუიციამე დამყარებულ ცვლადებს.¹²

გრავიტაციული მოდელი საქართველოსთვის გამოყენებული იქნა სალომე თვალთმის მიერ, როდესაც მან გაანალიზა საქართველოსა და თურქეთს შორის გაფორმებული თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების ზემოქმედება ვაჭრობაზე (2016 წ.), რომლის შედეგადაც გამოვლინდა ქვეყნებს შორის თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი, თუმცა მცირე ზემოქმედება. უფრო ადრეული გრავიტაციული მოდელი საქართველოსთვის ააგო დილანჩიევა (2012), როდესაც მან გაანალიზა ფაქტორები, რომლებიც საქართველოს ვაჭრობაზე ზემოქმედებს.

¹² აღნიშნული მოიცავს ადრეულ კვლევებს, რომლებიც ემსახურებოდა ევროპის, ამერიკისა და აზიის გაერთიანებების შექმნის ანალიზს, როგორცაა, 1959-67 წლებში, ნევრ სახელმწიფოებზე ევროპის ეკონომიკური გაერთიანებისა (EEC) და თავისუფალი ვაჭრობის ევროპული ასოციაციის (EFTA) ზემოქმედების ანალიზი (Aitken, 1973). ასევე წარმოებული იქნა (Braga, Safdi, & Yeats, 1994) ევროპული საზოგადოების (EC), თავისუფალი ვაჭრობის ევროპული ასოციაციის (EFTA), ლათინური ამერიკის ინტეგრაციის ასოციაციის (LAIA)/ ლათინური ამერიკის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაციის (LAFTA), სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების ასოციაციის (ASEAN) და ცენტრალური ამერიკის საერთო ბაზრის (CACM) რეგიონული სავაჭრო შეთანხმებების (RTA) ანალიზი და აღმოჩნდა, რომ გრავიტაციული მოდელის ყველა ცვლადს გააჩნდა მოსალოდნელი მახასიათებლები, გამონაკლისს წარმოადგენდა მხოლოდ ლათინური ამერიკის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაცია (LAFTA) და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების ასოციაცია (ASEAN).

3. ვინერის მოდელი: მეთოდოლოგია და მონაცემები

DCFTA-სა და ჩინეთთან FTA-ის თვისობრივი ანალიზი წარმოებული იყო პლუმერის, ჩეონგისა და ჰამანაკას (2010 წ.) მიერ შემოთავაზებული ვინერის (2014 წ.) მოდელის გამოყენებით. ვინერის მოდელის თანახმად, იმ შემთხვევაში, თუ თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების პარტნიორი ქვეყნიდან იზრდება იმპორტი, მოსალოდნელია შემდეგი შედეგები:

ცხრილი 1. სავაჭრო ნაკადების შექმნა და გადართვა

სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების გადართვა
1. მსოფლიოს სხვა ქვეყნებიდან იმპორტი და ადგილობრივი წარმოება უცვლელი რჩება.	1. მსოფლიოს სხვა ქვეყნებიდან იმპორტი კლებას განიცდის, ხოლო ადგილობრივი წარმოება იზრდება ან უცვლელი რჩება
2. მსოფლიოს სხვა ქვეყნებიდან იმპორტი და ადგილობრივი წარმოება იზრდება.	2. მსოფლიოს სხვა ქვეყნებიდან იმპორტი კლებას განიცდის, ხოლო ადგილობრივი წარმოების შემცირება არაა საკმარისი მის დასაბალანსებლად.
3. მსოფლიოს სხვა ქვეყნებიდან იმპორტი იზრდება, ხოლო ადგილობრივი წარმოება უცვლელი რჩება.	
4. მსოფლიოს სხვა ქვეყნებიდან იმპორტი უცვლელი რჩება, ხოლო ადგილობრივი წარმოება იზრდება ან კლებას განიცდის.	
5. მსოფლიოს სხვა ქვეყნებიდან იმპორტი კლებას განიცდის, მაგრამ ადგილობრივი წარმოების კლება უფრო მეტად ეცემა.	
6. მსოფლიოს სხვა ქვეყნებიდან იმპორტი იზრდება, ხოლო ადგილობრივი წარმოება კლებას განიცდის.	

იმპორტის ჩანაცვლების ეფექტი თავს იჩენს, როდესაც მთლიანი იმპორტი კლებულობს და ადგილობრივი წარმოება იზრდება. სავაჭრო ნაკადების გადართვის ან შექმნის (Trade Creation/Diversion) მკვეთრი ეფექტი არ ვლინდება, როდესაც თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების ამოქმედების შემდგომ, შეთანხმების პარტნიორი ქვეყნიდან იმპორტის ზრდას არ აქვს ადგილი, ან როდესაც მთლიანი იმპორტში პარტნიორი ქვეყნის იმპორტის წილი უმნიშვნელოა.

თუ ადგილი აქვს მხოლოდ სავაჭრო ნაკადების შექმნას (Trade Creation) და სავაჭრო ნაკადების გადართვის (Trade Diversion) ეფექტი არ ფიქსირდება, ამ შემთხვევაში იზრდება კეთილდღეობა. ხოლო თუ ადგილი აქვს მხოლოდ

სავაჭრო ნაკადების გადართვას (Trade Diversion), ეს ქვეყნის კეთილდღეობაზე უარყოფით გავლენას ახდენს. მაგრამ თუ ერთდროულად სახეზეა ორივე ეფექტი, და სავაჭრო ნაკადების შექმნის (Trade Creation) ეფექტი აჭარბებს სავაჭრო ნაკადების გადართვის (Trade Diversion) ეფექტს, ქვეყანის კეთილდღეობა იზრდება, ხოლო თუ სავაჭრო ნაკადების გადართვა (Trade Diversion) აჭარბებს სავაჭრო ნაკადების შექმნის (Trade Creation) ეფექტს, ქვეყანის კეთილდღეობა მცირდება.

ვინერის მიდგომის გამოყენებით კვლევა, ჩვენ შემთხვევაში, წარმოებული იყო სექტორულ დონეზე. სექტორული წარმოების შესახებ მონაცემები მიღებული იყო საქსტატიდან, ხოლო ევროკავშირის, ჩინეთის და მსოფლიოს სხვა ქვეყნების იმპორტის შესახებ მონაცემები – „UN Comtrade“-ის მონაცემთა ბაზიდან, მონაცემები ასახავს 2006-2019 წლის პერიოდს. მონაცემები საჭიროებდა ტრანსფორმაციას, წარმოებისა და ვაჭრობის მონაცემთა შესაბამისობის უზრუნველსაყოფად; ამ მიზნით გამოყენებული იყო მსოფლიოს ინტეგრირებული სავაჭრო სისტემის (WITS)¹³ შესაბამისობის მატრიცა და გახორციელდა საერთაშორისო ვაჭრობის სტანდარტული კლასიფიკაციის (SITC 3) ვაჭრობის მონაცემების ტრანსფორმაცია, ეკონომიკური საქმიანობის სახეების კლასიფიკატორის (NACE 1)¹⁴ წარმოების მონაცემებთან შესაბამისობის უზრუნველსაყოფად. ვინერის (2014 წ.) მოდელთან დაკავშირებულ ერთ-ერთ ხარვეზს წარმოადგენდა ის, რომ იგი ითვალისწინებს ვაჭრობის მონაცემების ცვლილებებს FTA-ს წინა წლის მონაცემებთან შედარებით. მაგალითად, თუ 2014 წელს გარე შოკის გამო იმპორტი გაუარესდა და შეადგინა 1 000 აშშ დოლარი, ნაცვლად 1 500 აშშ დოლარისა (საპროგნოზო მონაცემი, არსებული ტენდენციის გათვალისწინებით), ხოლო 2019 წელს იმპორტმა შეადგინა 1 100 აშშ დოლარი, ვინერის მოდელის თანახმად, ადგილი აქვს სავაჭრო ნაკადების შექმნას (Trade Creation), რასაც არასწორი დასკვნებისკენ მივყავართ. აღნიშნული ხარვეზის აღმოსაფხვრელად, ანალიზისას გამოყენებულია ცვლადების ინტერვალური საშუალო დონეების ცვლილება.

სექტორული წარმოების (NACE 2) შესახებ მონაცემები აღებული იყო საქსტატიდან, რომელიც მოიცავს წარმოების 32 სექტორს, საიდანაც ამოღებული იყო ექვსი სექტორი (მანქანა-დანადგარებისა და აღჭურვილობის რემონტი და მონტაჟი, ელექტროენერჯის, აირის, ორთქლისა და კონდიციონერული ჰაერის მიწოდება, ელექტროენერჯის წარმოება, გადაცემა და განაწილება, აირის წარმოება; აირისებრი სათბობის განაწილება მილსადენებით, ორთქლისა და კონდიციონერული ჰაერის მიწოდება), ვინაიდან აღნიშნული სექტორები ძირითადად მომსახურებას გულისხმობს და ამ სექტორებში იმპორტის მონაცემები არ არის ხელმისაწვდომი. დანარჩენი 26 სექტორის შემთხვევაში გახორციელდა შემდეგი ტრანსფორმაცია: SITC 3 – NACE 1 – NACE 2, ვაჭრობის ნაკადებსა და წარმოების მოცულობას შორის შესაბამისობის უზრუნველსაყოფად.

¹³ მსოფლიოს ინტეგრირებული სავაჭრო სისტემა.

¹⁴ ეკონომიკური საქმიანობის სახეების კლასიფიკატორი.

3.1 შედეგები

წინამდებარე თავში მიმოვიხილავთ შემდეგ საკითხებს:

- იმ სექტორების იდენტიფიცირება, რომლებშიც სავაჭრო ნაკადების გადართვა ან შექმნა მოხდა ცალკე DCFTA-ის შედეგად, და ცალკე ჩინეთთან FTA-ის შედეგად.
- DCFTA-ისა და ჩინეთთან FTA-ის ერთობლივი ზემოქმედება სავაჭრო ნაკადების შექმნასა და გადართვაზე (Trade Creation & Diversion).
- სექტორები, რომლებზეც ზემოქმედება განსაკუთრებით საგრძნობია, სავაჭრო ნაკადების შექმნისა და გადართვის (Trade Creation & Diversion) თვალსაზრისით.
- კეთილდღეობის თვალსაზრისით საერთო სარგებლისა და ზარალის ანალიზი.

სავაჭრო ნაკადების შექმნა და გადართვა (Trade Creation & Diversion)

ჩვენ მიერ წარმოებული ანალიზის თანახმად, DCFTA-სა და ჩინეთთან FTA-ის ძირითადად მსგავსი ზემოქმედება აქვს, სავაჭრო ნაკადების შექმნისა და გადართვის თვალსაზრისით. მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ აღნიშნული შეთანხმებები ზემოქმედებას არ ახდენს ყველა სექტორზე. ზოგიერთ სექტორში იმპორტი შემცირდა, თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (FTA) ამოქმედების შემდეგ, რაც ამ სექტორებში სავაჭრო ნაკადების შექმნისა და გადართვის იდენტიფიცირების საშუალებას არ გვაძლევს.

ცხრილი 2. სავაჭრო ნაკადების შექმნისა და გადართვის (Trade Creation & Diversion) ზემოქმედება

სექტორი	DCFTA	FTA ჩინეთთან
თამბაქოს ნაწარმი	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების გადართვა
ქიმიკატები და სხვადასხვა ქიმიური ნივთიერებების პროდუქტები	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების შექმნა
დანადგარები და აღჭურვილობა	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების შექმნა
ქსოვილები	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების შექმნა
ელექტრო მოწყობილობები	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების შექმნა
ავჯი	სავაჭრო ნაკადების გადართვა	მკაფიოდ გამოხატული ზემოქმედების გარეშე
საკვები პროდუქტები	სავაჭრო ნაკადების გადართვა	სავაჭრო ნაკადების შექმნა

ქალაქი და ქალაქის ნაწარმი	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების შექმნა
რეზინისა და პლასტმასის ნაწარმი	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების შექმნა
ავტოსატრანსპორტო საშუალებები	მკაფიოდ გამოხატული ზემოქმედების გარეშე	სავაჭრო ნაკადების შექმნა
სასმელები	სავაჭრო ნაკადების გადართვა	სავაჭრო ნაკადების გადართვა
სამთო-მომპოვებელი მრეწველობის პროდუქცია	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების გადართვა
ლითონის ნაწარმი	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების შექმნა
კომპიუტერული, ელექტრონული და ოპტიკური ტექნიკა	სავაჭრო ნაკადების გადართვა	სავაჭრო ნაკადების გადართვა
ხე და ხის და კორპის პროდუქტები	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების შექმნა
ძირითადი ფარმაცევტული პროდუქტი	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების შექმნა
ტყავი და მსგავსი მასალის ნაწარმი	სავაჭრო ნაკადების გადართვა	მკაფიოდ გამოხატული ზემოქმედების გარეშე
ლითონის გარდა სხვა მინერალური პროდუქტები	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების შექმნა
ტანისამოსი	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების შექმნა
სხვა პროდუქტების წარმოება	სავაჭრო ნაკადების შექმნა	სავაჭრო ნაკადების გადართვა
კოქსისა და გადამუშავებული ნავთობპროდუქტების წარმოება	მკაფიოდ გამოხატული ზემოქმედების გარეშე	მკაფიოდ გამოხატული ზემოქმედების გარეშე
ნედლი ნავთობისა და ბუნებრივი აირის მოპოვება	მკაფიოდ გამოხატული ზემოქმედების გარეშე	მკაფიოდ გამოხატული ზემოქმედების გარეშე
ქვანახშირისა და მურა ნახშირის მოპოვება	მკაფიოდ გამოხატული ზემოქმედების გარეშე	მკაფიოდ გამოხატული ზემოქმედების გარეშე
ლითონის მადნების მოპოვება	მკაფიოდ გამოხატული ზემოქმედების გარეშე	მკაფიოდ გამოხატული ზემოქმედების გარეშე

რაც შეეხება სექტორებს, როგორცაა სამთო-მომპოვებელი მრეწველობის პროდუქცია, საკვები პროდუქტები, სხვა პროდუქტების წარმოება, ქიმიკატები და თამბაქო, შესაძლებელია ითქვას, რომ DCFTA-სა და ჩინეთთან FTA-ს სრულიად საპირისპირო შედეგები მოჰყვა.

მცირედით განსხვავებული სიტუაციაა ისეთ სექტორებთან დაკავშირებით, როგორცაა ძირითადი ლითონები და ავტოსატრანსპორტო საშუალებები, რადგან ამ სექტორებში ევროკავშირიდან იმპორტის შემცირება 2014 წლის შემდგომაც გაგრძელდა. აღნიშნული ფაქტი არ გვაძლევს საშუალებას გავაკეთოთ რაიმე დასკვნა ამ სექტორებზე DCFTA-ს ზემოქმედების შესახებ. მსგავსი სიტუაციაა ავეჯის ნაწარმზე ჩინეთთან FTA-ის ზემოქმედებასთან დაკავშირებით.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ, ჩვენ მიერ წარმოებული ანალიზის თანახმად, სავაჭრო ნაკადების გადართვისა და შექმნის (Trade Diversion & Creation) მიმართულებით მნიშვნელოვანი განსხვავება არ აღინიშნება, DCFTA-ს ზემოქმედებასა და ჩინეთთან FTA-ს ზემოქმედებას შორის. აღნიშნული შეთანხმებების განსხვავებული შედეგები მეტწილად ერთმანეთს აბალანსებს.

ბევრ ადინიშნული შედეგების გათვალისწინებით, სექტორთა უმრავლესობაში (26 სექტორიდან 15 სექტორში), ადგილი აქვს სავაჭრო ნაკადების შექმნის (Trade Creation) ეფექტს, ხოლო სავაჭრო ნაკადების გადართვის (Trade Diversion) ეფექტი მხოლოდ 5 სექტორში დაფიქსირდა.

ცხრილი 3. DCFTA-სა და ჩინეთთან FTA-ს ჯამური ეფექტი სავაჭრო ნაკადების შექმნასა და გადართვაზე (Trade Creation & Diversion)

სექტორი	სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation)	სავაჭრო ნაკადების გადართვა (Trade Diversion)	ნეიტრალური
თამბაქოს ნაწარმი	✓		
ქიმიკატები და სხვადასხვა ქიმიური ნივთიერებების პროდუქტები	✓		
დანადგარები და აღჭურვილობა	✓		
ქსოვილები	✓		
ელექტრო მოწყობილობები	✓		
ავეჯი	✓		
საკვები პროდუქტები		✓	
ქალაქი და ქალაქის ნაწარმი	✓		
რეზინისა და პლასტმასის ნაწარმი	✓		
ავტოსატრანსპორტო საშუალებები	✓		
სასმელები		✓	

სამთო-მომპოვებელი მრეწველობის პროდუქცია	✓		
ლითონის ნაწარმი	✓		
კომპიუტერული, ელექტრონული და ოპტიკური ტექნიკა		✓	
ხე და ხის და კორპის პროდუქტები	✓		
ძირითადი ფარმაცევტული პროდუქტი	✓		
ტყავი და მსგავსი მასალის ნაწარმი		✓	
ლითონის გარდა სხვა მინერალური პროდუქტები	✓		
ტანისამოსი	✓		
სხვა პროდუქტების წარმოება		✓	
კოქსისა და გადამუშავებული ნავთობპროდუქტების წარმოება			✓
წელიწადისა და ბუნებრივი აირის მოპოვება			✓
ქვანახშირისა და მურა ნახშირის მოპოვება			✓
ლითონის მადნების მოპოვება			✓

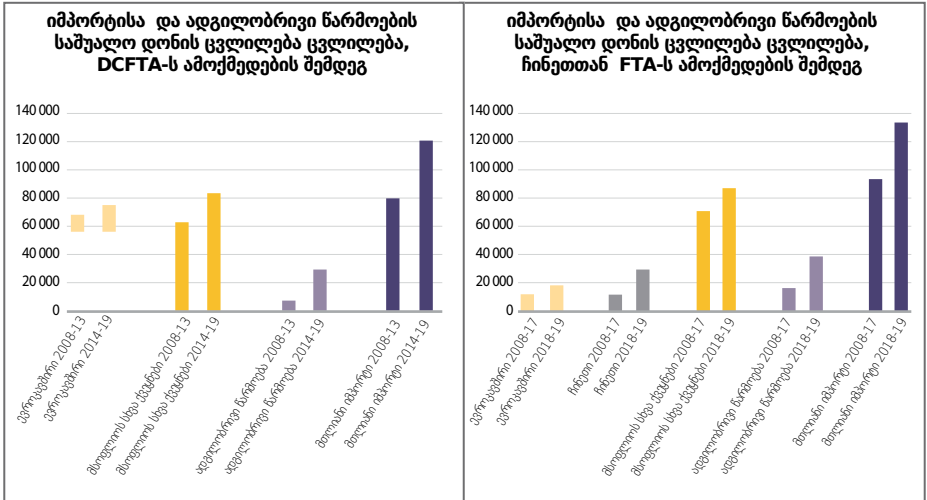
წყარო: საქსტატი, Un Comtrade, საკუთარი გამოთვლები

ხოლო ორ სექტორში (ძირითადი ლითონები, ბეჭდვა და ჩანაწერების რეპროდუქცია) ამჟამინაა იმპორტის ჩანაცვლება.

DCFTA-სა და ჩინეთთან FTA-ს ყველა სექტორზე ერთნაირი ზემოქმედება არ მოუხდენია. არის სექტორები, რომლებმაც ყველაზე მეტი სარგებელი ნახა აღნიშნული შეთანხმებებიდან და, ასევე არის სექტორები, რომლებშიც უფრო ამკარად დაფიქსირდა სავაჭრო ნაკადების გადართვა (Trade Diversion), ვიდრე სხვა სექტორებში. DCFTA-სა და ჩინეთთან FTA-ს ზემოქმედებით გამოწვეული სავაჭრო ნაკადების შექმნა თვალნათლივ დაფიქსირდა ისეთ სექტორებში, როგორცაა ქსოვილები, თამბაქოსა და ქალაღლი ნაწარმი, მაშინ როცა, ტყავის და მსგავსი მასალის წარმოებასა და სხვა პროდუქტების წარმოებაში სავაჭრო ნაკადების მნიშვნელოვანი გადართვა (Trade Diversion) დაფიქსირდა.

ქსოვილების სექტორში, 2014-2019 წლების პერიოდში, საგრძნობლად გაიზარდა იმპორტი ევროკავშირიდან. ამასთან, ამავე პერიოდში, იმპორტი გაიზარდა მსოფლიოს სხვა ქვეყნებიდანაც და ზრდა დაფიქსირდა ადგილობრივ წარმოებაშიც. ჩინეთთან FTA-ის ამოქმედების შემდგომ, ამ სექტორში ჩინეთიდან იმპორტის ზრდა დაფიქსირდა, ევროკავშირიდან იმპორტის ზრდისა და ადგილობრივი წარმოების ზრდის პარალელურად. რაც ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ ადგილი აქვს ზემოქმედებას სავაჭრო ნაკადების შექმნის (Trade Creation) მიმართულებით.

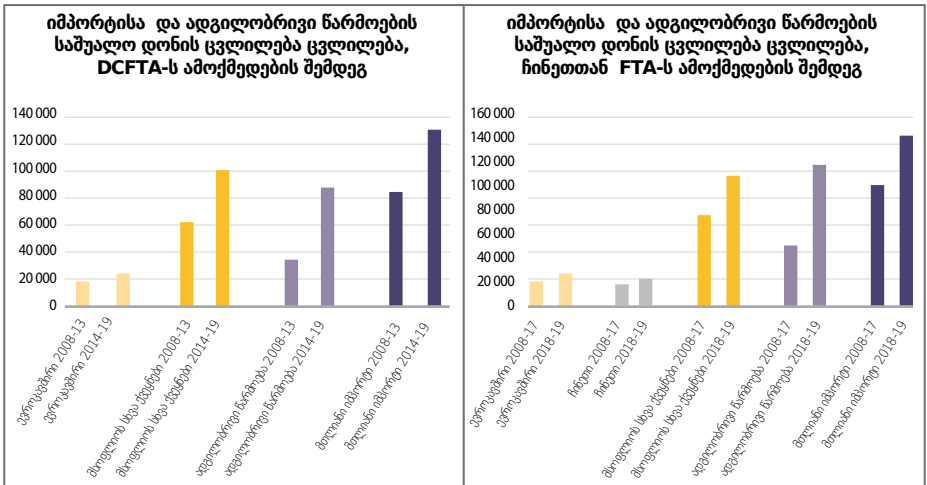
ფიგურა 3. სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation) ქსოვილების სექტორში

წყარო: საქსტატი, Un Comtrade, საკუთარი გამოთვლები

მსგავსი სიტუაცია ფიქსირდება ქალაქის ნაწარმის სექტორშიც. DCFTA-ის ამოქმედების შემდგომ, ევროკავშირიდან ამ ნაწარმის იმპორტმა სწრაფი ტემპით იწყო ზრდა, თუმცა ეს არ მომხდარა მსოფლიოს სხვა ქვეყნებიდან ვაჭრობის ნაკადების გადართვის ხარჯზე. მსოფლიოს სხვა ქვეყნებიდან იმპორტიც ზრდას განაგრძობდა. ჩინეთთან FTA-ის ამოქმედების შემდგომ, გაიზარდა ჩინეთიდან ამ ნაწარმის იმპორტიც, ევროკავშირიდან და მსოფლიოს დანარჩენი ქვეყნებიდან იმპორტის ზრდისა და ადგილობრივი წარმოების ზრდის პარალელურად.

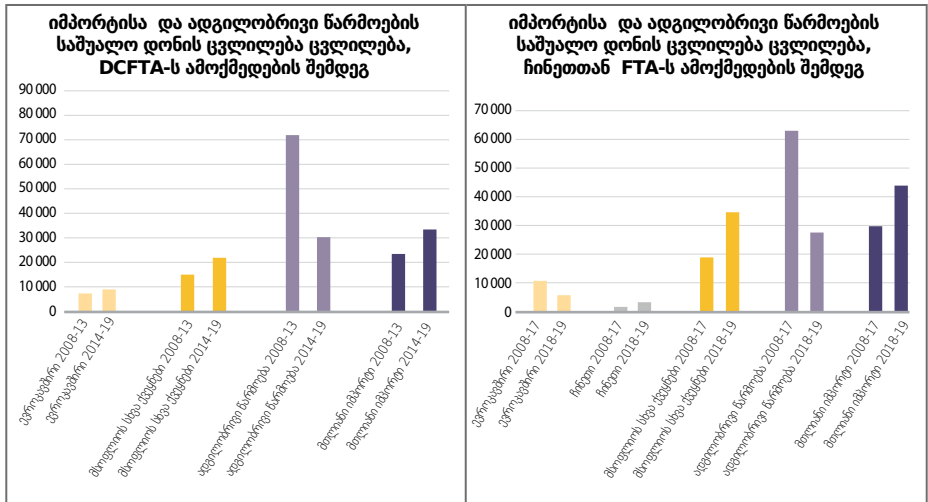
ფიგურა 4. სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation) ქალაქის ნაწარმის სექტორში

წყარო: საქსტატი, Un Comtrade, საკუთარი გამოთვლები

სავაჭრო ნაკადების შექმნის (Trade Creation) თვალსაზრისით აღსანიშნავია თამბაქოს ნაწარმის სექტორიც, სადაც აღნიშნული მიმართულებით გემოქმედება თვალსაჩინო იყო. თამბაქოს სექტორის ძირითად მახასიათებელს წარმოადგენს ის, რომ თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების (FTA) შედეგად იმპორტის ზრდისა და, აგრეთვე, მსოფლიოს დანარჩენი ქვეყნებიდან იმპორტის ზრდის პარალელურად ადგილი აქვს ადგილობრივი წარმოების მკვეთრ შემცირებას. რაც გულისხმობს იმას, რომ ევროკავშირთან და ჩინეთთან გაფორმებული თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებებმა (FTA) გამოიწვია იმპორტის ზრდა ისე, რომ არ მომხდარა მსოფლიოს სხვა ქვეყნებიდან ეფექტური იმპორტის ჩანაცვლება, თუმცა მოხდა თამბაქოს არაეფექტური ადგილობრივი წარმოების ჩანაცვლება.

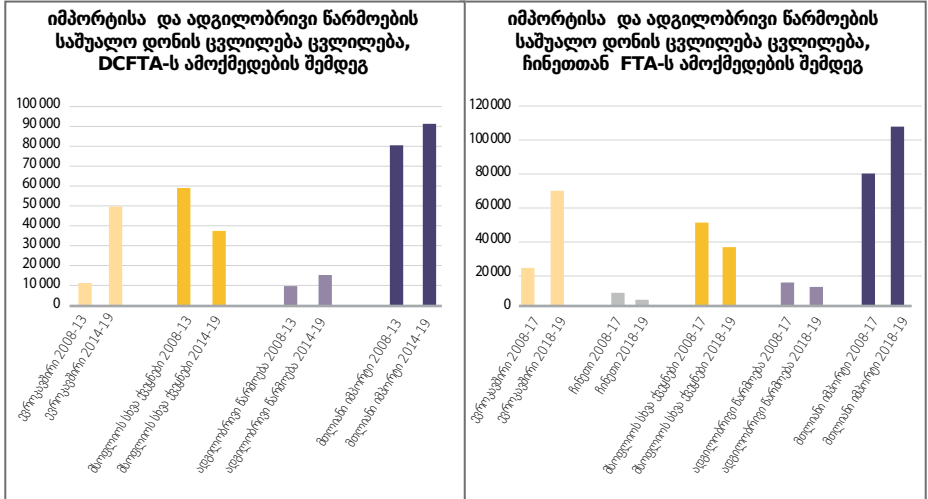
ფიგურა 5. სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation) თამბაქოს ნაწარმის სექტორში

წყარო: საქსტატი, Un Comtrade, საკუთარი გამოთვლები

სავაჭრო ნაკადების შექმნის (Trade Creation) პარალელურად, აღინიშნება სავაჭრო ნაკადების ამკარა გადართვა (Trade Diversion) ტყავისა და მსგავსი მასალის ნაწარმის სექტორში. ევროკავშირიდან იმპორტმა ამკარად ჩანაცვლა მსოფლიოს დანარჩენი ქვეყნებიდან, მათ შორის ჩინეთიდან, ამ ნაწარმის იმპორტი, ე.ი. გამოიწვია სავაჭრო ნაკადების გადართვა (Trade Diversion); და მას შემდეგაც, რაც საქართველომ გააფორმა თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება (FTA) ჩინეთთან, არსებული ტენდენცია არ შეცვლილა.

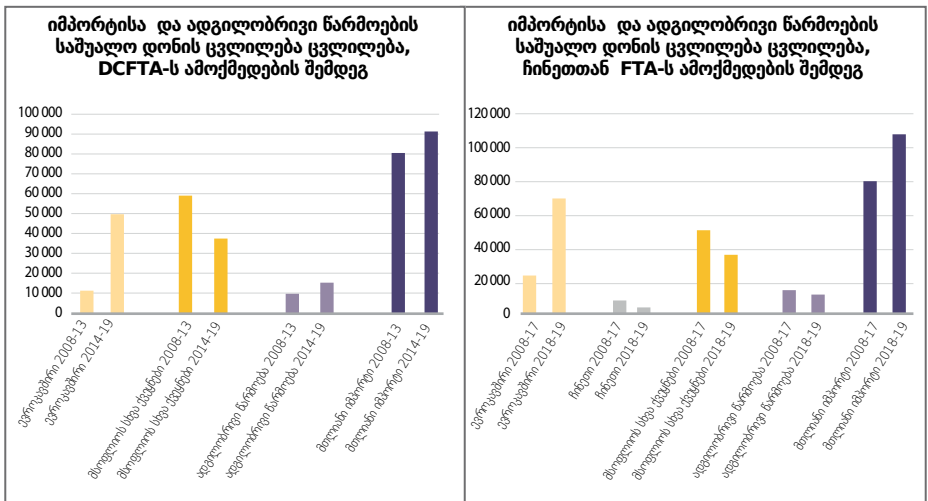
ფიგურა 6. სავაჭრო ნაკადების გადართვა (Trade Diversion) ტყავისა და მსგავსი ნაწარმის სექტორში

წყარო: საქსტატი, Un Comtrade, საკუთარი გამოთვლები

სავაჭრო ნაკადების აშკარა გადართვა (Trade Diversion) დაფიქსირდა სხვა პროდუქტების წარმოების სექტორშიც, სადაც ევროკავშირიდან და ჩინეთიდან იმპორტმა ჩანაცვლა მსოფლიოს დანარჩენი ქვეყნებიდან იმპორტი, რომლის პარალელურადაც გაიზარდა ადგილობრივი წარმოება (გრაფიკი 7).

ფიგურა 7. სავაჭრო ნაკადების გადართვა (Trade Diversion) სხვა სამრეწველო სექტორებში

წყარო: UN Comtrade, საკუთარი გამოთვლები

სავაჭრო ნაკადების გადართვის (Trade Diversion) ეფექტი ნაკლებად არის გამოხატული საკვები პროდუქტებისა და სასმელების სექტორებში. საკვები პროდუქტების სექტორში, სავაჭრო ნაკადების გადართვის (Trade Diversion) ეფექტი მცირედ არის გამოხატული (მსოფლიოს დანარჩენი ქვეყნებიდან იმპორტი მხოლოდ 0,09%-ით შემცირდა), რომლის პარალელურადაც მნიშვნელოვნად გაიზარდა იმპორტი ევროკავშირიდან და ჩინეთიდან, 46,8% და 55,9%, შესაბამისად. აღნიშნული ეფექტი მეტად არის გამოხატული სასმელების სექტორში, სადაც ჩინეთიდან იმპორტი მკვეთრად გაიზარდა, ჩინეთთან FTA-ის ამოქმედების შემდეგ, და ევროკავშირიდან იმპორტი მკვეთრ ზრდას განიცდიდა მთელი ამ პერიოდის განმავლობაში, მაშინ როცა მსოფლიოს დანარჩენი ქვეყნებიდან იმპორტის წილი შემცირდა 2014-2019 და 2018-2019 წლებში.

კეთილდღეობის ზრდა (სარგებელი)

DCFTA-ისა და ჩინეთთან FTA-ის საერთო ზემოქმედების შეჯამების მიზნით, მნიშვნელოვანია შეფასდეს კეთილდღეობის საერთო ზრდა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, როდესაც სავაჭრო ნაკადების შექმნის (Trade Creation) ეფექტი აღემატება სავაჭრო ნაკადების გადართვის (Trade Diversion) ეფექტს, ადგილი აქვს კეთილდღეობის ზრდას, ე.ი. სარგებელს. ჩვენ მიერ წარმოდგენილი კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ, უმეტეს შემთხვევაში DCFTA-მ და ჩინეთთან FTA-მ სავაჭრო ნაკადების შექმნა (Trade Creation) გამოიწვია, ხოლო საპირისპირო შედეგების შემთხვევაში, DCFTA-სა და ჩინეთთან FTA-ის ეფექტები მეტწილად აბალანსებს ერთმანეთს. ზოგადი ზემოქმედება კეთილდღეობაზე შეჯამებულია კეთილდღეობის ზრდისა და შემცირების (სარგებლისა და დანაკარგის) მატრიცაში (ცხრილი 4.), რომელშიც ყველა ზემოთ დასახელებული სექტორი დაჯგუფებულია კეთილდღეობაზე დადებითი, უარყოფითი და ნეიტრალური ზემოქმედების მიხედვით, და ასევე იმის მიხედვით, თუ რომელ სექტორში მოხდა იმპორტის ჩანაცვლება ადგილობრივი წარმოებით.

ცხრილი 4. კეთილდღეობის ზრდისა და შემცირების (სარგებლისა და დანაკარგის) მატრიცა¹⁵

თამბაქოს ნაწარმი	ქსოვილები	ქალაქი და ქალაქის ნაწარმი		კეთილდღეობის ზრდის (სარგებლის) მაღალი ალბათობა
სამთო-მომპოვებელი მრეწველობა და ამ მიმართულებით საჭირო მომსახურებასთან დაკავშირებული აქტივობები	ხე და ხის პროდუქტები, გარდა ავჯისა	ქიმიკატები და სხვადასხვა ქიმიური ნივთიერებების პროდუქტები	ტანისამოსი	კეთილდღეობის ზრდის (სარგებლის) საშუალო ალბათობა
ლითონისგან დამზადებული პროდუქტები, გარდა მანქანადანადგარებისა	ძირითადი ფარმაცევტული პროდუქტი	რეზინისა და პლასტმასის ნაწარმი	ელექტრო მოწყობილობები	

¹⁵ კეთილდღეობის ზრდისა და შემცირების (სარგებლისა და დანაკარგის) მატრიცები ცალ-ცალკე DCFTA-სა და ჩინეთთან FTA-სთვის იხილეთ დანართში

ლითონის გარდასხვა მინერალური პროდუქტები	ავტოსატრანსპორტო საშუალებები		დანადგარები და აღჭურვილობა	კეთილდღეობის ზრდის (სარგებლის) მცირე ალბათობა
კოქსი და გადამუშავებული ნავთობპროდუქტები	ნედლი ნავთობისა და ბუნებრივი აირის მოპოვება	ქვანახშირისა და მურა ნახშირის მოპოვება	ლითონის მადნების მოპოვება	ნეიტრალური
კომპიუტერული, ელექტრონული ტექნიკა	სასმელები	ავეჯი	საკვები პროდუქტები	კეთილდღეობის კლების (დანაკარგის) დაბალი ალბათობა
ტყავი და მსგავსი მასალის ნაწარმი		სხვა პროდუქტების წარმოება		კეთილდღეობის კლების (დანაკარგის) მაღალი ალბათობა
ძირითადი ლითონები		ბეჭდვა და ჩანაწერების რეპროდუქცია		იმპორტის ჩანაცვლება

წყარო: Un Comtrade, საქსტატი, საკუთარი გამოთვლები

4. გრავიტაციული მოდელი: მეთოდოლოგია და მონაცემები

ჩვენი კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, მნიშვნელოვანია სექტორულ დონეზე ვაჭრობის ანალიზი და, ასევე, იმპორტისა და ექსპორტის ნაკადების ცალ-ცალკე ანალიზი. გრავიტაციულ მოდელს, რომელიც ამგვარი კვლევისას გამოიყენება, ეწოდება ერთმხრივი გრავიტაციული მოდელი (one-way gravity model). მსგავსი მოდელი გამოიყენა ლიუმ (Liu, 2007) ჩინეთსა და ავსტრალიას შორის გაფორმებული თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (FTA) კვლევისას, რომელიც მოიცავდა იმპორტისა და ექსპორტის ნაკადების ცალ-ცალკე ანალიზს. იგივე მეთოდის გამოყენებით ჩატარდა კვლევები გერმანიის (Martínez-Zarzoso, D., Klasen, & Johannsen, 2013), მალაიზიის (Tham, Goh, Wong, & Fadhli, 2017) და უნგრეთის შემთხვევაში (Šimáková & Stavárek, 2015).

ზოგადად, ერთმხრივი წრფივი გრავიტაციული მოდელის ფორმულა შემდეგნაირად გამოიყურება:

$$T_{ijkt} = a + \beta \ln(X_{ijkt}) + \gamma Z_{ij} + e_{ijt}$$

სადაც, აღნიშნავს ვაჭრობას (ექსპორტს ან იმპორტს) k სექტორში i ქვეყნიდან (ჩვენ შემთხვევაში – საქართველოდან) j ქვეყანაში, t დროის პერიოდში. X აღნიშნავს დამოუკიდებელი (ამხსნელი) ცვლადების ვექტორს, და Z საკონტროლო ცვლადების ვექტორს, რომელიც უზრუნველყოფს არადაკვირვებადი ეფექტების კონტროლს, წარმოადგენს ნარჩენობით წევრს „თეთრი ხმაურით“. β და γ წარმოადგენს ჩვენ მიერ შესაფასებელ კოეფიციენტებს.

გრავიტაციული მოდელის შეფასებისას რამდენიმე სპეციფიკური პრობლემა ჩნდება. პირველ რიგში, კოეფიციენტების უკეთ განსაზღვრისათვის გამოიყენება პანელური მონაცემები. აღნიშნული მიდგომა მეტი დაკვირვების წერტილის ხელმისაწვდომობას უზრუნველყოფს, რაც თავისუფლების მეტ ხარისხს იძლევა. თუმცა, როდესაც ქვეყნებს ერთ დროით მწკრივში ვაერთიანებთ (pooled data), ქვეყნისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკური¹⁶ ეფექტები ყურადღების მიღმა რჩება. ამ ხარვეზის აღმოსაფხვრელად ყველაზე ფართოდ გამოყენებული მეთოდია პანელური მონაცემების ფიქსირებული ეფექტის (fixed effect) მეთოდი შეფასება, რომლის საშუალებითაც წარმოებს ქვეყნისთვის სპეციფიკური ყველა ეფექტის კონტროლი. ეს მეთოდი ეფექტურია, თუმცა ხდება დროში უცვლელი ცვლადების განტოლებიდან ამოღება. რაც იმას ნიშნავს, რომ ცვლადები, როგორცაა მანძილი, ფორმულიდან ამოღებულია, რაც მოდელს „გრავიტაციულობას“ უკარგავს. ასევე პოპულარულია შემთხვევითი ეფექტების (random effect) მეთოდი. განსხვავებით ფიქსირებული ეფექტის მეთოდისგან, შემთხვევითი ეფექტების მეთოდი დროში უცვლელი ცვლადების გამოყენების საშუალებას იძლევა (Wooldridge, 2001). გრავიტაციულ მოდელთან დაკავშირებულ ერთ-ერთ ძირითად პრობლემას წარმოადგენს ნულოვანი ვაჭრობის მაჩვენებელი. ვაჭრობის ნაკადის ნულოვან

¹⁶ ქვეყნების სპეციფიკულობა

მაჩვენებელთან დაკავშირებული პრობლემის მოგვარების პოპულარულ მეთოდებს წარმოადგენს:

1. სპეციალური მიდგომა – ვაჭრობის ნაკადის ნულოვან მაჩვენებელზე მცირე დადებითი რიცხვის დამატება, რათა იგი გამოყენებული იქნას მატრიცაში კოეფიციენტის შეფასებისთვის.
2. ეკონომეტრიკული მიდგომების (Econometric fixes) გამოყენება, მაგალითად განტოლების შეფასება ტობიტისა და პუასონის მეთოდებით, რომლებიც ნულოვან მნიშვნელობებს უშვებენ გასაანაგრიშებელ მატრიცაში.
3. თეორიული და ეკონომეტრიული მიდგომების გამოყენება, რომლებიც ნულის არსებობას ამართლებს, და ფორმულაში მათი ჩართვისთვის საჭირო კორექტირებას უზრუნველყოფს, მაგალითად, ჰეკმანის ნიმუშის მოდიფიცირებული ვერსიით (Shepherd, 2008)
4. ჰელპმანის, მელიცისა და რუბინშტეინის მიერ შემოთავაზებული მოდელის ორეტაპიანი შეფასება (2008 წ.).

გრავიტაციული მოდელის გამოყენებით წარმოებულ შეფასებასთან დაკავშირებულ კიდევ ერთ მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს გრავიტაციული მოდელის ლოგარითული ფორმულირება (Silva & Tenreyro, 2006). ავტორების თანახმად, რეკომენდებულია ფსევდო პუასონის მაქსიმალური დასაჯეროვნების მეთოდის (Pseudo Poisson Maximim Likelihood – PPML) გამოყენება. აღნიშნული მეთოდი ასევე აგვარებს ვაჭრობის ნაკადის ნულოვან მაჩვენებელთან დაკავშირებულ პრობლემასაც. ამგვარად, ჩვენი ემპირიული შეფასება, გრავიტაციული მოდელის გამოყენებით, ეფუძნება გრავიტაციული მოდელის PPML მეთოდით შეფასებას. შეფასებით მიღებული პარამეტრების მდგრადობა მოწმდება ფიქსირებული ეფექტის (fixed effect), შემთხვევითი ეფექტისა (random effect) და გაერთიანებული მონაცემების (pooled data) შედარების საფუძველზე. PPML წარმოადგენს შეფასების არანრფივ მეთოდს და ამ მეთოდისათვის დამახასიათებელია ის, რომ როდესაც დროითი მწკრივი შედგება ბევრი დაკვირვების წერტილისგან, პანელური მონაცემების შეფასებისას, ფიქსირებული და შემთხვევითი ეფექტის მეთოდით შეფასებული შედეგები ერთმანეთს ემთხვევა. მთლიანი ექსპორტის/იმპორტის, ისევე როგორც სექტორულ დონეზე განტოლების შესაფასებლად გამოყენებული გრავიტაციული მოდელი იქნება:

$$\text{Export}_{jt} = \exp(a + \beta_1 \text{LnGDP per capita}_{gt} + \beta_2 \text{LnGDP per capita}_{jt} + \beta_3 \text{LnDistance}_{gtj} + \beta_4 \text{LnArea}_{jt} + \beta_5 \text{common border}_{gtj} + \beta_6 \text{landlocked}_{jt} + \beta_7 \text{CIS}_{jt} + \beta_8 \text{2008 recession} + \beta_9 \text{2015 export/import fall} + \beta_{10} \text{Advanced}_{jt})$$

სადაც j აღნიშნავს დანიშნულების ქვეყანას, Ln – კი ნატურალურ ლოგარითმს. პირობითი ცვლადები რომლებიც აღნიშნავს ქვეყნისთვის დამახასიათებელ სპეციფიკურ ეფექტებს: მანძილი (LnDistance), რომელიც გამოითვლება თბილისიდან დანიშნულების ქვეყნის დედაქალაქამდე, შესაბამისი ქვეყნის მშპ-ისთან შეწონილი წილით. ფართობი (LnArea) – ქვეყნის სრული ტერიტორიის ფართობი. ფიქტიუ-

რი ცვლადები: საერთო საზღვარი (Common border) – აღინიშნება „1“-ით თუ დანიშნულების j ქვეყანას საქართველოსთან საერთო საზღვარი გააჩნია, წინააღმდეგ შემთხვევაში აღინიშნება „0“-ით, ხმელეთით გარშემოტყმული (Landlocked) – აღინიშნება „1“-ით თუ ხმელეთით არის გარშემოტყმული, წინააღმდეგ შემთხვევაში აღინიშნება „0“-ით; დსთ (CIS) – აღინიშნება „1“-ით თუ ქვეყანა ნებისმიერი დროის პერიოდში დსთ-ს წევრი იყო ან არის; განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნები (Advanced economies) – აღინიშნება „1“-ით თუ დანიშნულების ქვეყანა განვითარებული ეკონომიკის მქონე ქვეყნების კატეგორიას მიეკუთვნება, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (სსფ) მიერ შემუშავებული 2019 წლის მსოფლიო ეკონომიკის მიმოხილვის დოკუმენტის თანახმად. და ფიქტიური ცვლადები, რომლებიც გამოიყენება დროის კონკრეტული მონაკვეთისათვის დამახასიათებელი ეფექტების კონტროლის მიზნით, როგორცაა 2008 წელი და 2015 წელი, როდესაც საქართველოს ექსპორტის/იმპორტის მაჩვენებლებმა ვარდნა განიცადა გარე შოკების გამო. მოდელი ცალ-ცალკეა აგებული იმპორტისთვის და ექსპორტისთვის. მონაცემები აღებულია 2000-2019 წლების პერიოდისთვის, 45 ქვეყნისთვის, მათ შორის ევროკავშირის 28 ქვეყნისთვის და იმ ქვეყნებისთვის, რომელთა წილიც საქართველოს ექსპორტში 1%-ს აღემატება. ვაჭრობის მონაცემების შეგროვება წარმოებული იქნა ჰარმონიზებული სისტემის (HS)¹⁷ ორნიშნა დონეზე იმ პროდუქტებისთვის, რომელთა წილიც მთლიან ვაჭრობაში აღემატება 0,5%-ს. გარდა ამისა, მონაცემებში შესულია ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ოთხნიშნა დონეზე ტოპ-20 პროდუქტი და ფართო ეკონომიკური კატეგორიის (BEC)¹⁸ ერთნიშნა დონეზე ექსპორტისა და იმპორტის მონაცემები. ვაჭრობის შესახებ მონაცემები აღებულია „UN Comtrade“-ის მონაცემთა ბაზიდან, ხოლო საკონტროლო ცვლადების მონაცემები – „CEPII“-ის მონაცემთა ბაზიდან.

4.1 გრავიტაციული მოდელის შედეგები ევროკავშირისათვის

გრავიტაციული მოდელი გამოყენებული იქნა ცალ-ცალკე ექსპორტისა და იმპორტის შეფასებაში, აგრეგაციის სხვადასხვა დონეებზე, PPML მეთოდით. ზემოთ აღნიშნული ფაქტის გათვალისწინებით, რომლის თანახმადაც, PPML მეთოდით შეფასებისას, ფიქსირებული და შემთხვევითი ეფექტის მეთოდით მიღებული შედეგები ერთმანეთს ემთხვევა (რაც იმას ნიშნავს, რომ ამ მეთოდებით წარმოებული შეფასებისას ერთი და იგივე კოეფიციენტი მიიღება), ნაჩვენები იქნება მხოლოდ შემთხვევითი ეფექტისა (random effect) და ერთობლივი პანელური მონაცემების (pooled data) შეფასების შედეგები.

¹⁷ ჰარმონიზებული სისტემა

¹⁸ ფართო ეკონომიკური კატეგორია

ცხრილი 5. გრავიტაციული მოდელის შედეგები მთლიანი ექსპორტისა და იმპორტისთვის – ევროკავშირი¹⁹

ცვლადები	ექსპორტი		იმპორტი	
	Pooled PPML	PPML RE	Pooled PPML	PPML RE
მშპ (საქართველო)	1.716***	1.211***	1.797***	1.364***
მშპ (დანიშნულეების ქვეყანა)	0.028	0.604***	-0.128	0.402***
მანძილი	-0.788***	0.803	-0.504***	-1.240***
ფართობი	0.315***	0.460***	0.318***	0.673***
DCFTA	-0.284	0.099***	-0.564***	-0.253***
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1				

მთლიანი ექსპორტის შემთხვევაში, ერთიანი მონაცემების (PD – pooled data) და შემთხვევითი ეფექტის (RE – random effect) მეთოდები მცირედით განსხვავებულ შედეგებს იძლევა. PD მეთოდით მიიღება უარყოფითი, თუმცა სტატისტიკურად უმნიშვნელო ეფექტი მთლიანი ექსპორტისათვის, ხოლო RE მეთოდის გამოყენებით მიიღება ევროკავშირიში ექსპორტის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი, თუმცა ეკონომიკური თვალსაზრისით²⁰ უმნიშვნელო ზრდა. ევროკავშირიდან მთლიანი იმპორტის შედეგები მდგრადია. DCFTA-ის შედეგად ევროკავშირიდან იმპორტის ზომიერი ვარდნა დაფიქსირდა, 0,75%-დან – 0,28%-მდე.

გრავიტაციის მოდელი მსგავს შედეგებს იძლევა ვაჭრობის ფართო ეკონომიკური კატეგორიისთვისაც (BEC).

ცხრილი 6. გრავიტაციული მოდელის შედეგები BEC ექსპორტისთვის – ევროკავშირი

% ცვლილება	DCFTA	
	PPML	PPML RE
	იმპორტი	
სურსათი და სასმელები	-0,10	0,40***
სამრეწველო მარაგები	-0,55***	-0,24***
საწვავი და საპოხი მასალები	0,56	-0,25***
წარმოების საშუალებები	-0,34***	-0,29***
სატრანსპორტო საშუალებები და აღჭურვილობა	-0,71***	-0,49***
სამომხმარებლო საქონელი	-0,32***	-0,12***
სხვა საქონელი	0,13	0,98***

¹⁹ ევროკავშირისა და ჩინეთისათვის, ფართო ეკონომიკური კატეგორიის (BEC) ერთიანმა, ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ორნიშნა და ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ოთხნიშნა დონეებზე რეგრესიის დეტალური შედეგები იხილეთ დანართში.

²⁰ $e^{0,099}-1=0,104\%$

	ექსპორტი	
სურსათი და სასმელები	0,3	-0,01*
სამრეწველო საქონელი	-0,21	0,24***
საწვავი და საპოხი მასალები	0,52	-0,02***
წარმოების საშუალებები	-0,40***	-0,22***
სატრანსპორტო საშუალებები და აღჭურვილობა	-0,51**	-0,06***
სამომხმარებლო საქონელი	-0,69***	-0,24***
სხვა საქონელი	0,66	2,34***
*** p<0,01, ** p<0,05, * p<0,1		

გრავიტაციული მოდელით მიღებული შედეგები BEC ექსპორტის კლასიფიკაციისთვის აჩვენებს, რომ DCFTA ძირითადად უარყოფით გავლენას ახდენს ექსპორტზე, დადებითი გავლენა ვლინდება მხოლოდ სხვა საქონლის სექტორში, სადაც PD მეთოდით მიღებული შედეგები აჩვენებს ექსპორტის სტატისტიკურად მნიშვნელოვან ზრდას – 0,66%-ით; ხოლო შემთხვევითი ეფექტის მეთოდი (RE) ექსპორტის სტატისტიკურად მნიშვნელოვან ზრდას – 2,33%-ით. DCFTA-ს შედეგად იმპორტზე მდგრადი დადებითი შედეგები არ ფიქსირდება.

რაც შეეხება ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ორნიშნა დონეს, დაახლოებით 50 პროდუქტის გაანალიზების შედეგად, რომელთა წილიც მთლიან ექსპორტში აღემატება 0,5%-ს, მხოლოდ რამდენიმე პროდუქტის შემთხვევაში დაფიქსირდა მდგრადი დადებითი შედეგები. DCFTA-ს ეკონომიკურად მნიშვნელოვანი შედეგები დაფიქსირდა ისეთი პროდუქტების შემთხვევაში, როგორიცაა: საკვები ბოსტნეული და ზოგიერთი ძირნაყოფები და ბოლქვნაყოფები (0,23-3,14%); მერქანი და მისი ნაწარმი; ხის ნახშირი (0,56-1,54%); საფრენი აპარატები, კოსმოსური აპარატები და მათი ნაწილები შემთხვევაში დაფიქსირდა მკვეთრი ზრდა – 36-6322%, გარდა ამისა, DCFTA-ის შედეგად მცირე ზრდა დაფიქსირდა სასმელების, სპირტის და ძმრის შემთხვევაში – 0,06-0,48%.

რაც შეეხება იმპორტს, DCFTA-ის მდგრადი დადებითი და მნიშვნელოვანი შედეგი დაფიქსირდა ისეთი პროდუქტების იმპორტთან დაკავშირებით, როგორიცაა ყავა, ჩაი, მატე, და სანელებლები (0,63-1,35%).

ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ოთხნიშნა დონეზე ვაჭრობის ანალიზისას მხოლოდ ოთხი პროდუქტის ექსპორტის შემთხვევაში დაფიქსირდა მნიშვნელოვანი დადებითი შედეგი. ყურძნის ნატურალური ღვინოები და ეთილის სპირტის და სპირტიანი სასმელების შემთხვევაში დაფიქსირდა მცირედი ზრდა, ხოლო ახალი პნევმატური საბურავების, რეზინისგან დამზადებული და ტურბორეაქტიული ძრავების, ტურბო საჰაერო ხრახნებისა და სხვა გაზის ტურბინების შემთხვევაში – მნიშვნელოვანი ზრდა.

ცხრილი 7. DCFTA-ის გემოქმედება ექსპორტის მაჩვენებლებზე ჰარმონიზებული სისტემის (HS) თხზიშნა დონეზე

% ცვლილება	DCFTA	
	PPML	PPML RE
ახალი პნევმატური საბურავები, რეზინისგან დამზადებული	82,76	19,80
ეთილის სპირტი, სპირტი, ლიქიორები და სხვა სპირტიანი სასმელები	1,83	1,40
ყურძნის ნატურალური ღვინოები	2,48	1,17
ტურბორეაქტიული ძრავები, ტურბო საჰაერო ხრახნები და სხვა გაზის ტურბინები	59,16	113,09

რაც შეეხება იმპორტს, DCFTA-ის გემოქმედება დაფიქსირდა ევროკავშირიდან მხოლოდ ხორცის იმპორტის შემთხვევაში.

DCFTA-ის აგრეგაციის სხვადასხვა დონეებზე ანალიზის შედეგად რამდენიმე აშკარა შედეგი მივიღეთ. მთლიანი ვაჭრობის დონეზე არ არსებობს რაიმე ხელშესახები შედეგები. ასევე დისაგრეგირებულ დონეზეც, რამდენიმე პროდუქტის გამოკლებით, DCFTA-ს არ მოუხდენია გავლენა ექსპორტზე. საინტერესო მახასიათებელს წარმოადგენს ის, რომ DCFTA-ის შედეგად უმნიშვნელოდ შემცირდა იმპორტი ევროკავშირიდან. აღნიშნული შედეგი დასტურდება ვინერის (2014 წ.) მოდელის შედეგებითაც, რომელმაც აჩვენა, რომ მთელ რიგ სექტორებში ევროკავშირის წილი იმპორტში შემცირდა. აღნიშნული შესაძლებელია გამოწვეული იყოს რამდენიმე ფაქტორით. პირველ რიგში, ვინერის მოდელით ანალიზისას გამოვლინდა, რომ საქართველო იმპორტის ჩანაცვლების გზას ადგას, და ვინაიდან გრავიტაციული მოდელი ეკონომეტრიკულ ინსტრუმენტს წარმოადგენს და შეუძლებელია ყველა გემოქმედების კონტროლი, შესაძლებელია აღნიშნული ტენდენცია ყურადღების მიღმა აღმოჩენილიყო. გარდა ამისა, კიდევ ერთი ახსნის მოძიება შესაძლებელია გრავიტაციული მოდელის ტექნიკურ ასპექტში, მიუხედავად იმისა, რომ მოდელის ყველაზე ოპტიმალური სპეციფიკაცია იქნა გამოყენებული, ნულოვან სავაჭრო ნაკადებთან დაკავშირებული ხარვეზის აღმოსაფხვრელად, საქართველოს იმპორტი (ისევე, როგორც ექსპორტი), განსაკუთრებით ევროკავშირიდან, ძალზე "რანდომიზებულია", რამაც შეიძლება გამოიწვიოს შედეგებში მცირე ცდომილება. ამის გარდა, ეს შედეგები რამდენიმე საინტერესო კითხვას წარმოშობს და ამ პრობლემის შემდგომი, უფრო სპეციფიკური ანალიზის საშუალებას იძლევა. მიღებული შედეგები იმაზე მეტყველებს, რომ საქართველო ჯერ კიდევ ევროკავშირის ბაზარზე ინტეგრაციის გზას ადგას.

4.2 ბრავიტაციული მოდელის შედეგები ჩინეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებაზე (FTA)

ჩინეთთან FTA-ის ანალიზისას რამდენიმე საინტერესო შედეგმა იჩინა თავი. მიუხედავად იმისა, რომ ჩინეთთან FTA-ის გაფორმებიდან მხოლოდ 2 წელია გასული, ხელშესახები შედეგები უკვე სახებუა. ჩინეთთან FTA-ის შედეგად მივიღეთ სტატისტიკურად და ეკონომიკურად მნიშვნელოვანი შედეგები ექსპორტთან მიმართებაში

(0,69-2,1%). რაც შეეხება იმპორტს, გრავიტაციული მოდელის გამოყენებით წარმოებული შეფასებით, სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი შედეგები მივიღეთ. თუმცა, ვინაიდან ერთიანი მონაცემების (PD) და შემთხვევითი ეფექტის (RE) შეფასებები იძლევა განსხვავებულ კოეფიციენტებს, შედეგები არ არის მდგრადი.

ცხრილი 8. გრავიტაციული მოდელის შედეგები – ჩინეთი

ცვლადები	ექსპორტი		იმპორტი	
	Pooled PPML	PPML RE	Pooled PPML	PPML RE
მშპ (საქართველო)	1.716***	1.211***	1.797***	1.364***
მშპ (დანიშნულების ქვეყანა)	0.028	0.604***	-0.128	0.402***
მანძილი	-0.788***	0.803	-0.504***	-1.240***
ფართობი	0.315***	0.460***	0.318***	0.673***
FTA ჩინეთთან	1.156***	0.529***	0.643***	-0.013***
*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1				

ფართო ეკონომიკური კატეგორიის (BEC) ერთიანმა დონეზე ვაჭრობის კლასიფიკაციით, ჩინეთის შემთხვევაში დაფიქსირდა მდგრადი და დადებითი ზრდა მთელ რიგ სექტორებში, მათ შორის ისეთ სექტორებში, როგორცაა: სურსათი და სასმელები (1,19-4,35%), სამრეწველო მარაგები (0,63-1,34%), წარმოების საშუალებები (2,43-4,26%), და უარყოფითი ეფექტი დაფიქსირდა სხვა საქონლის სექტორში (-0,99%). ჩინეთთან შეთანხმების შედეგად არ დაფიქსირებულა იმპორტზე მდგრადი პოზიტიური ეფექტი.

ცხრილი 9. გრავიტაციული მოდელის შედეგები – BEC ერთიანმა დონეზე – ჩინეთი

% ცვლილება	FTA ჩინეთთან	
	PPML	PPML RE
	იმპორტი	
სურსათი და სასმელები	-0,45***	-0,49***
სამრეწველო მარაგები	1,59***	-0,16***
საწვავი და საპოხი მასალები	-0,93***	0,09
წარმოების საშუალებები	1,80***	-0,03***
სატრანსპორტო საშუალებები და აღჭურვილობა	-0,01	0,45***
სამომხმარებლო საქონელი	0,50***	-0,26***
სხვა საქონელი	-0,95***	-0,85***
	ექსპორტი	
სურსათი და სასმელები	4,85***	1,20***
სამრეწველო საქონელი	1,35***	0,63***

საწვავი და საპოხი მასალები	-0,98	
წარმოების საშუალებები	2,43***	4,27***
სატრანსპორტო საშუალებები და აღჭურვილობა	0,97	-0,47***
სამომხმარებლო საქონელი	-0,82***	37,63***
სხვა საქონელი	-1,00***	-1,00***
*** p<0,01, ** p<0,05, * p<0,1		

ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ორნიშნა დონეზე ვაჭრობის ანალიზისას, ჩინეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (FTA) შედეგები მნიშვნელოვანი იყო. ექსპორტი გაიზარდა ისეთ პროდუქტებზე, როგორცაა: ყავა, ჩაი, მატე და სანელებლები (8,96-131,95%); ალკოჰოლიანი და უალკოჰოლო სასმელები და ძმარი (0,39-5,75%) და პლასტმასი და პლასტმასის ნაწარმი (5,52-26,41%). მიუხედავად იმისა, რომ მეთოდების შედეგებს შორის საკმაოდ დიდი ინტერვალია, შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ ზემოთხსენებული პროდუქტების ექსპორტის ზრდა უკავშირდება თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების შედეგს. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ აღნიშნული პროდუქტები ჩვენ მიერ შესწავლილი პროდუქტების მხოლოდ მცირე ნაწილს შეადგენს. რაც შეეხება იმპორტს, DCFTA-გან განსხვავებით, ჩინეთთან FTA-მ მნიშვნელოვანი დადებითი ზემოქმედება იქონია მთელ რიგ პროდუქტებზე.

ცხრილი 10. ჩინეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (FTA) ზემოქმედება იმპორტის მაჩვენებლებზე ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ორნიშნა დონეზე

% ცვლილება	PPML	PPML RE
ყავა, ჩაი, მატე და სანელებლები	1,57	8,97
თამბაქო და თამბაქოს ნებისმიერი სამრეწველო შემცვლელი	0,54	8,36
ორგანული ქიმიკატები	4,52	13,94
პლასტმასი და პლასტმასის ნაწარმი	0,84	2,30
რეზინი და რეზინის ნაწარმი	0,17	2,52
ქალაქი და მუყაო; ქალაქის ან მუყაოს ნაწარმი	0,53	1,48
ტანსაცმელი და ტანსაცმლის აქსესუარები, ნაქსოვი ან ყაისნალით დამზადებული	0,19	1,55
რკინა და ფოლადი	0,07	7,17
ალუმინი და ალუმინის ნაწარმი	0,63	2,32
ელექტრო აპარატურა	0,24	1,98

აღნიშნული კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს იმ ფაქტს, რომ ჩინეთთან FTA-ის ამოქმედებამ გაცილებით ბევრ პროდუქტზე იქონია ზემოქმედება სხვადასხვა სექტორში, ვიდრე DCFTA-მ. მიღებული შედეგები ამყარებს ვინერის (2014) მოდელით მი-

ლებულ შედეგებს, რომლის თანახმადაც, სექტორთა უმრავლესობაში, სადაც აღნიშნული პროდუქტები ძირითადი შემადგენელი არიან, ადგილი ჰქონდა სავაჭრო ნაკადების შექმნას (Trade Creation) და, შესაბამისად, კეთილდღეობის ზრდას.

DCFTA-ის მსგავსად, ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ოთხნიშნა დონეზე, ჩინეთში ექსპორტი გაიზარდა თითქმის იგივე ოთხი პროდუქტის მიმართულებით.

ცხრილი 11. ჩინეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (FTA) გემოქმედება ექსპორტის მაჩვენებლებზე ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ოთხნიშნა დონეზე

% ცვლილება	FTA ჩინეთთან	
	PPML	PPML RE
ახალი პნევმატური საბურავები, რეზინისგან დამზადებული	1045,28	31633,39
ეთილის სპირტი, სპირტი, ლიქიორები და სხვა სპირტიანი სასმელები	7,95	0,78
ყურძნის ნატურალური ღვინოები	0,98	0,78
ქალის ან გოგონას ქურთუკები და მსგავსი ნაწარმი	327,32	57813,80

ქალის ან გოგონას ქურთუკების ექსპორტის მკვეთრი ზრდა შესაძლებელია აიხსნას დაბალი საბაზო ეფექტით (low-base effect). თუმცა ეს ფაქტი არ ნიშნავს იმას, რომ ამ პროდუქტზე ექსპორტის ზრდაში წვლილი არ შეიტანა ჩინეთთან FTA-მ.

ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ოთხნიშნა დონეზე ვაჭრობის ანალიზისას, DCFTA-გან განსხვავებით, ჩინეთთან FTA-მ ხელი შეუწყო რამდენიმე პროდუქტის იმპორტს. თუმცა, აქაც უნდა აღინიშნოს, რომ ეს პროდუქტები ჩვენ მიერ შესწავლილი პროდუქტების მხოლოდ მცირე ნაწილს შეადგენს.

ცხრილი 12. გრავიტაციული მოდელის შედეგები – იმპორტის მაჩვენებლები ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ოთხნიშნა დონეზე – ჩინეთი

% ცვლილება	PPML	PPML RE
სიგარები, გადაჭრილი სიგარები, სიგარელები და სიგარეტები	9,44	0,80
მონაცემთა ავტომატური დამუშავების აპარატები და მათი ნაწილები	10,17	0,06
თვითმავალი ბულდოზერები, მიწის მოსასწორებელი მანქანა-დანადგარები, საფხეკი მანქანა-დანადგარები, სატექპნი მანქანა-დანადგარები	4,83	0,03
იმოლირებული მავთულები, კაბელები და სხვა იმოლირებული ელექტროდენის გამტარები	4,25	0,72
რკინის ან ფოლადის სხვა მილები, მილაკები და ღრუ პროფილები	12,54	0,48

5. დასკვნა

ჩვენ მიერ ჩატარებულმა ანალიზმა ბევრი საგულისხმო შედეგი მოგვცა.

ვინერის (2014 წ.) მოდელის გამოყენებით წარმოებულმა ანალიზმა რამდენიმე საინტერესო შედეგი გვიჩვენა. პირველ რიგში, აღნიშნული ანალიზის შედეგად გამოვლინდა, რომ DCFTA-სა და ჩინეთთან FTA-ს შემოქმედება არ მოუხდენია ყველა სექტორზე²¹, რაც კიდევ ერთხელ ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ საქართველო ჯერ არ არის სრულად ინტეგრირებული და დამკვიდრებული ევროკავშირისა და ჩინეთის ბაზრებზე. გარდა ამისა, ვინერის (2014 წ.) მოდელის გამოყენებით მიღებულმა შედეგებმა გვიჩვენა, რომ DCFTA და ჩინეთთან FTA ერთნაირი ეფექტებით ხასიათდება, ე.ი. სავაჭრო ნაკადების შექმნისა და გადართვის (Trade Creation & Diversion) თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი სხვაობა არ აღინიშნება ამ ორი შეთანხმების შემოქმედებას შორის. აღნიშნული ანალიზის საფუძველზე შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ საქართველოს იმპორტი კარგად არის დაკალანსებული, და საქართველოს, თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ მომავალში გაფორმებული შეთანხმებებთან დაკავშირებით, სავაჭრო ნაკადების გადართვის (Trade Diversion) მნიშვნელოვანი საფრთხე არ ემუქრება.

საერთო ეფექტის მიმართულებით, ვინერის მიდგომით გაკეთებული ანალიზი გვიჩვენებს, რომ საქართველომ კეთილდღეობის ზრდის მიმართულებით სარგებელი მიიღო თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებებით (FTA), ვინაიდან სავაჭრო ნაკადების შექმნის (Trade Creation) ეფექტი, საერთო ჯამში, აღემატება სავაჭრო ნაკადების გადართვის (Trade Diversion) ეფექტს. ზოგიერთ შემთხვევაში, სავაჭრო ნაკადების შექმნის ან გადართვის (Trade Creation/Diversion) ეფექტის იდენტიფიცირება ვერ მოხერხდა, ვინაიდან ევროკავშირიდან და ჩინეთიდან იმპორტის ნაკადების კლება შეინიშნება, თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებების (FTA) ამოქმედების შემდეგაც. ზემოაღნიშნული ფაქტი დასტურდება გრავიტაციული მოდელის გამოყენებით მიღებულ შედეგებშიც რომლის თანახმადაც, რიც შემთხვევაში ადგილი ჰქონდა იმპორტის სტატისტიკურად მნიშვნელოვან კლებას, თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ აღნიშნული შეთანხმებების (FTA) ამოქმედების შედეგად.

გრავიტაციული მოდელის გამოყენებით წარმოებულმა ანალიზმა აჩვენა, რომ DCFTA-ს, მიუხედავად იმისა, რომ მისი ამოქმედებიდან 5 წელია გასული, მნიშვნელოვანი შემოქმედება არ მოუხდენია პროდუქტების უმრავლესობაზე. რაც არ არის გასაკვირი, ვინაიდან DCFTA-ს ხელმოწერამდე და მისი ამოქმედების საწყის ეტაპზე, მკვლევარები ერთხმად აღნიშნავენ, რომ პროცესი ეტაპობრივი იყო და შემოქმედება საგრძნობი იქნებოდა გრძელვადიან პერიოდში. ჩვენ მიერ წარმოებული კვლევის შედეგებიც მეტწილად ადასტურებს ზემოაღნიშნულ მოსაზრებებს.

ზემოთ აღწერილი სტატისტიკის პარალელურად, ანალიზით რამდენიმე საინტერესო შედეგი გამოიკვეთა. გარდა იმისა, რომ DCFTA-ს შედეგად გაიზარდა ექსპორტი ისეთი ტრადიციული პროდუქტების ნაწილში, როგორცაა ღვინო და სპირტიანი სასმელები, DCFTA-მ ასევე გამოიწვია ექსპორტის მკვეთრი ზრდა რადიკალურად განსხვავებული პროდუქტების ნაწილში, როგორცაა თვითმფრინავები, კონსოლური

²¹ ზოგიერთ სექტორში, ევროკავშირიდან და ჩინეთიდან იმპორტის წილი მთლიან იმპორტში უმნიშვნელოა, შესაბამისად, ამ სექტორებზე თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ აღნიშნულ შეთანხმებებს შემოქმედება არ მოუხდენია.

ხომალდები და მათი ნაწილები (HS 2)²², რაც იმას ნიშნავს, რომ საქართველოს შეუძლია აწარმოოს ამ ტიპის მალალტექნოლოგიური პროდუქტი და ექსპორტზე წარმატებით გაიტანოს ისეთ ქვეყნებში, როგორცაა ევროკავშირის ქვეყნები.

კიდევ ერთი საინტერესო ფაქტი, რომელიც DCFTA-ს უკავშირდება, არის ის, რომ, მიუხედავად იმისა, რომ ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმების (FTA) ამოქმედებასთან დაკავშირებით სხვა ქვეყნების გამოცდილება აჩვენებს, რომ აღნიშნული შეთანხმების ამოქმედების შედეგად ევროკავშირიდან იმპორტი მეტად იზრდება ვიდრე ევროკავშირის ქვეყნებში ექსპორტი, საქართველოს შემთხვევაში აღნიშნული ტენდენცია არ დასტურდება, არც დისაგრეგაციულ და არც აგრეგაციულ დინებებზე ანალიზისას. იმპორტი შემცირდა სხვადასხვა სექტორში და სხვადასხვა პროდუქტებზე. იმ შემთხვევაშიც კი, როდესაც ანალიზი სხვადასხვა მოდელის გამოყენებით წარიმართა, შედეგები არ აღმოჩნდა მდგრადი (ან სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი) ან ეკონომიკურად მნიშვნელოვანი, ან ერთდროულად სტატისტიკურად და ეკონომიკურად მნიშვნელოვანი.

კიდევ ერთი დასკვნა, რომლის გაკეთებაც ჩვენ მიერ წარმოებული კვლევის შედეგად გახდა შესაძლებელი არის ის, რომ ჩინეთთან FTA-მ სტატისტიკურად და ეკონომიკურად მნიშვნელოვანი ზემოქმედება იქონია ექსპორტზე. რაც იმის მანიშნებელია, რომ ძალიან მოკლე დროის მონაკვეთში, საქართველომ მნიშვნელოვანი სარგებელი მიიღო აღნიშნული შეთანხმების ამოქმედებით, რაც მნიშვნელოვანი დასკვნების გაკეთების საშუალებას იძლევა.

პირველ რიგში, DCFTA-სა და ჩინეთთან FTA-ს ზემოქმედებებს შორის აღნიშნული სხვაობები შესაძლებელია აიხსნას ბაზრებზე წვდომის „სიმარტივის“ დონით, მაშინ როცა ევროკავშირის შედარებით მკაცრი რეგულაციები აქვს, ჩინეთის ბაზარი უფრო მარტივად ხელმისაწვდომია ექსპორტიორებისათვის²³. ან, შესაძლებელია, DCFTA-ს ამოქმედების პერიოდში, რამდენიმე წლის განმავლობაში, ქართველი ექსპორტიორები არ იყვნენ შესაბამისად მომზადებული და ამის გამო, მათ გარკვეული დროის შემდეგ მოახერხეს ევროკავშირის ბაზარზე შესვლა, მაშინ როდესაც 2018 წელს ექსპორტიორებს უკვე ჰქონდათ გამოცდილება იმისა, თუ როგორ უნდა შესულიყვნენ ახალ ბაზრებზე, და, შედეგად, უფრო სწრაფად მოახერხეს ჩინეთის ბაზარზე შესვლა.

ჩინეთთან FTA-ს ამგვარი წარმატების ისტორია იმედს იძლევა, რომ ასეთივე წარმატებული იქნება თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ ის შეთანხმებები (FTA), რომელთა შესახებაც საქართველო ამ ეტაპზე მოლაპარაკებებს აწარმოებს. პირველ რიგში, იმედისმომცემია ინდოეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმება (FTA), ვინაიდან ბაზრის თვალსაზრისით ჩინეთსა და ინდოეთს შორის დიდი მსგავსებაა და მათთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ შეთანხმებამ (FTA) ხელი უნდა შეუწყოს საქართველოს ექსპორტის დაუყოვნებელ ზრდას მოკლევადიან პერიოდშივე.

ზოგადად, DCFTA და ჩინეთთან FTA გვიჩვენებს, რომ საქართველომ კეთილდღეობის თვალსაზრისით სარგებელი მიიღო ამ შეთანხმებების ამოქმედებით; რაც შეეხება რაოდენობრივ ზემოქმედებას, ჯერ საქართველოს საკუთარი პოტენციალის საკმაოდ მცირე ნაწილი აქვს გამოყენებული, რაც სამომავლოდ დიდი იმედის მომცემია.

²² ჰარმონიზებული სისტემის (HS) ოთხნიშნა დონეზე- 8411 — ტურბორეაქტიული ძრავები, ტურბო საპერო ხრახნები და სხვა გამის ტურბინები.

²³ დამატებით, ჩინეთი მოხსნის ყველა ტარიფს იმპორტზე, 5 წელიწადში.

1. Adarov, A., & Havlik, P. (2016). *Benefits and Costs of DCFTA: Evaluation of the Impact on Georgia, Moldova and Ukraine*. The Vienna Institute for International Economic Studies.
2. Aitken, N. D. (1973). *The Effect of the EEC and EFTA on European Trade: A Temporal Cross-Section Analysis*. The American Economic Review, Vol. 63, No. 5, pp. 881-892.
3. Bacchetta, M., Beverelli, C., Cadot, O., Fugazza, M., Grether, J.-M., Helble, M., . . . Piermartini, R. (2012). *A Practical Guide to Trade Policy Analysis*. Geneva: World Trade Organization.
4. Binh, D. T., Duong, N. V., & Cuong, H. M. (2013). *Applying Gravity Model To Analyze Trade Activities Of Vietnam*. FREIT.
5. Braga, C. P., Safdi, R., & Yeats, A. (1994). *Regional integration in the Americas: deja vu all over again?* Cambridge: Basil Blackwell Ltd.
6. Caporale, G. M., Rault, C., Sova, R., & Sova, A. (2009). *On the bilateral trade effects of free trade between the EU-15 and the CEEC-4 countries*. Kiel institute: Springer.
7. Clausing, K. A. (2001). *Trade creation and trade diversion in the Canada – United States Free Trade Agreement*. Canadian Journal of economics.
8. Dilanchiev, A. (2012). *Empirical Analysis of Georgian Trade Pattern: Gravity Model*. Journal of Social Sciences, 1(1):75-78,.
9. Drabik, D., Pokrivcak, J., & Ciaian, P. (2007). *Trade Creation and Diversion in the Enlarged EU Market: Evidence for Agricultural Trade in Slovakia*. Czech Journal of Economics and Finance.
10. Economic Policy Research Center. (2014). *Deep and Comprehensive Free Trade Agreement with EU and Georgia*. Tbilisi: Economic Policy Research Center.
11. Ecorys. (2012). *Trade Sustainability Impact Assessment in support of negotiations of a DCFTA between the EU and Georgia and the Republic of Moldova*. Rotterdam: ECORYS.
12. Fuenfzig, M. (2016). *A Quantitative Assessment of the Proposed China-Georgia Free Trade Agreement*. Munich: Munich Personal RePEc Archive (MPRA).
13. Hariyono, S. (2015). *Analysis of the Indonesia-Japan Economic Partnership Agreement: Impact on Trade and Welfare*. Seoul: Seoul National University.
14. Head, K., & Mayer, T. (2013). *Gravity Equations: Workhorse, Toolkit, and Cookbook*. CEPII Working Paper.
15. Helpman, E., Melitz, M., & Rubinstein, Y. (2008). *Estimating trade flows: trading partners and trading volumes*. Quarterly Journal of Economics 123, no. 2: 441-487.

16. Huijskens, R. (2017). *The effect of free trade agreements on international trade: an empirical analysis for developed and developing countries*. Rotterdam: Erasmus School of Economics.
17. Husain, S., & Yasmin, S. (2015). *Does the Gravity Model Explain Bangladesh's Direction of Trade? A Panel Data Approach*. IOSR Journal of Economics and Finance (IOSR-JEF) , PP 01-14.
18. ISET Policy Institute. (2016). *DCFTA Risks and Opportunities for Georgia*. Tbilisi: Open Society Georgia Foundation.
19. Lee, H., Lee, J., & Kim, H.-h. (2011). *Foreign Direct Investment, Technology Diffusion and Host Country Productivity Growth*. Asian Development Bank.
20. Lewis, J. D., Robinson, S., & Thierfelder, K. (2003). *Free Trade Agreements and the SADC economies*. South Africa: Journal de African economies.
21. Liu, T. (2007). *EMPIRICAL ANALYSIS OF THE IMPACT OF REGIONAL TRADE AGREEMENTS FOR AUSTRALIA AND CHINA*. RMIT University.
22. Lubas, E. (2011). *Trade Potential Of The Republic Of Belarus: Gravity Model Approach*. Kyiv School of Economics.
23. Magennis, E., & Gardner, C. (2009). *A GRAVITY MODEL APPROACH TO ESTIMATING THE EXPECTED VOLUME OF NORTH/SOUTH TRADE*. Inter Trade Ireland.
24. Martínez-Zarzoso, I., D., F. N.-L., Klasen, S., & Johannsen, F. (2013). *DOES GERMAN DEVELOPMENT AID PROMOTE GERMAN EXPORTS AND GERMAN EMPLOYMENT? A SECTORAL-LEVEL ANALYSIS*. Goettingen: Georg-August-Universität Göttingen.
25. Mohamed Yacine Haddoud, P. J., & Newbery, R. (2014). *Regional Trade Agreements and Developing Countries' Trade Performance: Evidence from Algeria and the European Union Association Agreement*. Plymouth: Futures Entrepreneurship Centre, Mast House, Plymouth University.
26. Pettinger, T. (2017, April 26). *Economicshelp.org/blog*. Retrieved from Economicshelp.org: <https://www.economicshelp.org/blog/6957/trade/new-trade-theory/>
27. Plummer, M. G., Cheong, D., & Hamanaka, S. (2010). *Methodology for Impact Assessment of Free Trade Agreements*. Mandaluyong City: Asian Development Bank.
28. Sattayanuwat, W. (2015). *RCEP – Thailand Trade Creation and Trade Diversion: Evidence and Analysis*. Bangkok: School of Economics and Public Policy, Srinakharinwirot University.
29. Serrano, C., Martínez, A., Rodríguez, A., & Salazar, S. (2015). *Evaluation of the effects of the free trade agreement between the European Union and Mexico on bilateral trade and investments*. Mexico: BBVA research.
30. Shepherd, B. (2008). *Notes on the "Theoretical" Gravity Model of International Trade*. Niehaus Center, Princeton University & GEM, Sciences Po.

31. Silva, J. M., & Tenreyro, S. (2006). *The Log of Gravity*. The Review of Economics and Statistics, November 2006, 88(4): 641–658.
32. Šimáková, J., & Stavárek, D. (2015). *An empirical sector-specific Gravity Model for Hungarian international trade*. Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis.
33. Stevens, C., Irfan, M., Massa, I., & Kennan, J. (2015). *The impact of free trade agreements between developed and developing countries on economic development in developing countries: Rapid evidence assesment*. London: Overseas Development Institute.
34. Tham, S. Y., Goh, S. K., Wong, K. N., & Fadhli, A. (2017). *Bilateral Export Trade, Outward and Inward FDI: A Dynamic Gravity Model Approach Using Sector Data from Malaysia*. Emerging Markets Finance and Trade.
35. Tvalodze, S. (2016). *Georgia-Turkey Trade Relations -Challenges and Opportunities*. Tbilisi: PMCG research.
36. UNCTAD. (2010). Foreign direct investment, the transfer and diffusion of technology, and sustainable development. (p. 24). Geneva: UN.
37. Viner, J., & Olsington, P. (2014). *The Customs Union Issues*. New York: Oxford University Press.
38. Wonnacott, R. J. (1996). *Free-Trade Agreements: For Better or Worse?* San Francisco: American Economic Association.
39. Wooldridge, J. M. (2001). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*. London: The MIT Press.
40. Zhangy, Y., & Wang, S. (2015). *Trade Potential of China's Export to ASEAN: The Gravity Model Using New Economic Mass Proxies*. Journal of Systems Science and Information Vol. 3, No. 5, pp. 411{420.

დანართი

ცხრილი 13. კეთილდღეობის ზრდისა და შემცირების (სარგებლისა და დანაკარგის) მატრიცა – ევროკავშირი

თამბაქოს ნაწარმი	ქსოვილები	ქალაქი და ქალაქის ნაწარმი	ტანისამოსი	კეთილდღეობის ზრდის (სარგებლის) მაღალი ალბათობა
სამთო-მომპოვებელი მრეწველობა და ამ მიმართულებით საჭირო მომსახურებასთან დაკავშირებული აქტივობები	ხე და ხის და კორპის პროდუქტები, გარდა ავეჯისა	ქიმიკატები და სხვადასხვა ქიმიური ნივთიერებების პროდუქტები	კეთილდღეობის ზრდის (სარგებლის) მაღალი ალბათობა	კეთილდღეობის ზრდის (სარგებლის) საშუალო ალბათობა
ლითონისგან დამზადებული პროდუქტები, გარდა მანქანა-დანადგარებისა	ძირითადი ფარმა-ცეპტული პროდუქტი	რეზინისა და პლასტმასის ნაწარმი	ელექტრო მოწყობილობები	
კოქსი და გადამუშავებული ნავთობპროდუქტები		ავტოსატრანსპორტო საშუალებები		ნეიტრალური
ნედლი ნავთობისა და ბუნებრივი აირის მოპოვება		ქვანახშირისა და მურა ნახშირის მოპოვება	ლითონის მადნების მოპოვება	
ტყავი და მსგავსი მასალის ნაწარმი	სასმელები	ავეჯი		კეთილდღეობის კლების (დანაკარგის) მცირე ალბათობა
ტყავი და მსგავსი მასალის ნაწარმი	კომპიუტერული და ელექტრონული ტექნიკა	სხვა პროდუქტების წარმოება		Hight probab კეთილდღეობის კლების (დანაკარგის) მაღალი ალბათობა ility of welfare lose
ძირითადი ლითონები		ბეჭდვა და ჩანაწერების რეპროდუქცია		იმპორტის ჩანაცვლება

ცხრილი 14. კეთილდღეობის ზრდისა და შემცირების (სარგებლისა და დანაკარგის) მატრიცა – ჩინეთი

ქსოვილები		ქალაქი და ქალაქის ნაწარმი		კეთილდღეობის ზრდის (სარგებლის) მაღალი ალბათობა
სამთო-მომპოვებელი მრეწველობა და ამ მიმართულებით საჭირო მომსახურებასთან დაკავშირებული ღონისძიებები		ქიმიკატები და სხვადასხვა ქიმიური ნივთიერებების პროდუქტები	ტანისამოსი	კეთილდღეობის ზრდის (სარგებლის) საშუალო ალბათობა
ლითონისგან დამზადებული პროდუქტები, გარდა მანქანა-დანადგარებისა	ძირითადი ფარმა-ცეპტული პროდუქტი	რეზინისა და პლასტმასის ნაწარმი	ელექტრომონოცილობები	კეთილდღეობის ზრდის (სარგებლის) მცირე ალბათობა
ლითონის გარდა სხვა მინერალური პროდუქტები	ავტოსატრანსპორტო საშუალებები	საკვები პროდუქტები	დანადგარები და აღჭურვილობა	კეთილდღეობის ზრდის (სარგებლის) მცირე ალბათობა
კოქსი და გადამუშავებული ნავთობპროდუქტები		ავეჯი		
ნედლი ნავთობისა და ბუნებრივი აირის მოპოვება		ქვანახშირისა და მურა ნახშირის მოპოვება	ლითონის მადნების მოპოვება	ნეიტრალური
სასმელები		სამთო-მომპოვებელი მრეწველობა და ამ მიმართულებით საჭირო მომსახურებასთან დაკავშირებული აქტივობები		კეთილდღეობის კლების (დანაკარგის) მცირე ალბათობა
სხვა პროდუქტების წარმოება	კომპიუტერული და ელექტრონული ტექნიკა	თამბაქოს ნაწარმი		კეთილდღეობის კლების (დანაკარგის) მაღალი ალბათობა
ძირითადი ლითონები		ბეჭდვა და ჩანაწერების რეპროდუქცია		იმპორტის ჩანაცვლება

ცხრილი 15. გრავიტაციული მოდელის შედეგები მთლიან იმპორტსა და ექსპორტზე

ცვლადები	ექსპორტი		იმპორტი	
	PPML	PPML RE	PPML	PPML RE
მშპ (საქართველო)	1.716*** (0.125)	1.211*** (0.001)	1.797*** (0.104)	1.364*** (0.001)
მშპ (დანიშნულების ქვეყანა) (j)	0.028 (0.096)	0.604*** (0.001)	-0.128 (0.089)	0.402*** (0.001)
მანძილი (lnDistance)	-0.788*** (0.092)	-0.803 (0.498)	-0.504*** (0.109)	-1.240*** (0.428)
ფართობი (lnArea)	0.315*** (0.030)	0.460*** (0.103)	0.318*** (0.027)	0.673*** (0.103)
DCFTA	-0.284 (0.181)	0.099*** (0.001)	-0.564*** (0.106)	-0.253*** (0.000)
FTA ჩინეთთან	1.156*** (0.171)	0.529*** (0.002)	0.643*** (0.138)	-0.013*** (0.001)
დსთ (CIS)	-0.084 (0.142)	1.118* (0.633)	-0.787*** (0.149)	-0.844* (0.490)
საერთო საზღვარი (Common border)	1.033*** (0.148)	1.349 (0.920)	1.270*** (0.169)	0.974 (0.690)
ხმელეთით გარშემორტყმული (Landlocked)	0.076 (0.144)	-1.036* (0.575)	-0.465*** (0.155)	-0.596* (0.358)
2008 წლის კრიზისი	0.019 (0.239)	0.009*** (0.001)	0.325* (0.176)	0.337*** (0.000)
2015 წლის საგარეო შოკი	-0.154 (0.169)	-0.192*** (0.001)	0.028 (0.141)	-0.024*** (0.000)
განვითარებული ეკონომიკები (Advanced economies)	0.240 (0.159)	-0.295 (0.495)	0.296*** (0.100)	0.420 (0.395)
მუდმივა (constant/intercept)	8.609*** (0.691)	6.148* (3.157)	8.221*** (0.695)	8.596*** (2.803)
დაკვირებადი მონაცემები	900	900	900	900
კროს-სექციების რაოდენობა		45		45
R- კვადრატი	0.571		0.677	

სტანდარტული შეცდომები ფრჩხილებში
 *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

Research